

EUROPEAN REFORMS BULLETIN 2017 No 4

Indexed & Shared by:

European Reforms Bulletin

2017

scientific peer-reviewed journal

No. 4

Founded and edited by Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg (Registre de commerce et des sociétés, Luxembourg, F 10.340, siège social: L-1541 Luxembourg, 36, boulevard de la Fraternité).

Tel.: +352661261668

e-mail: bulletin@email.lu

http://cers.eu.pn/bulletin.html

Editorial board: Yeskov S. (D.Sc., Assoc. Prof., Luxembourg, editor-in-chief), Zaiets O. (PhD, Assoc. Prof., Luxembourg, deputy editor), Dymarskii Ia. (D.Sc., Prof., Russian Federation), Kaluzhnyi R. (D.Sc., Prof., Ukraine), Karchevskiy N. (D.Sc., Prof., Ukraine), Korystin O. (D.Sc., Prof., Ukraine), Kretova A. (PhD, Russian Federation), Nedodaieva N. (D.Sc., Prof., Israel), Rozovskiy B. (D.Sc., Prof., Ukraine), Zablodska I. (D.Sc., Prof., Ukraine).

European Reforms Bulletin is an international, multilingual (English, Ukrainian, Russian), scholarly, peer-reviewed journal, which aims to publish the highest quality research material, both practical and theoretical, and appeal to a wide audience. It is an official bulletin of the Centre for European Reforms Studies and is published 4 times a year (quarterly). It includes articles related to legal and economic issues of reforms in European Union and Europe-oriented countries, including efficiency and experience of these reforms, comparative studies on all disciplines of law, cross-disciplinary legal and economic studies, and also educational issues. It welcomes manuscripts from all over the world, in particular from countries which made European choice recently. It accepts articles from professional academics, researchers, experts, practitioners and PhD students.

Responsibility for the accuracy of bibliographic citations, quotations, data, facts, private names, enterprises, organizations, institutions and government bodies titles, geographical locations etc. lies entirely with authors. All the articles are published in author's edition. Authors must accept full responsibility for the factual accuracy of the data presented and should obtain any authorization necessary for publication. The editorial board and the Centre for European Reforms Studies do not always share the views and thoughts expressed in the articles.

The editorial board reserves the right to refuse any material for publication and advises that authors should retain copies of submitted manuscripts and correspondence as material cannot be returned. Final decision about acceptance or rejection rests with the editor-in-chief and editorial board. By submitting an article for publication author declares that the submitted work is original and not being considered elsewhere for publication and has not been published before.

Recommended for publication by the Centre for European Reforms Studies (protocol of the general meeting No. 12 24.08.2017)

© European Reforms Bulletin, 2017

© Authors of articles, 2017

Table of contents

Beresten D.G. The administrative and legal bases of selection for a position of a policeman in Ukraine: the modern state and interagency	2
Dombrovan N.V. Formation and development of the duty service of Ukraine, its legislative consolidation	7
Fedorchuk A.B. Administrative and legal status of judges: foreign experience and ways of improvement	15
Ibragimov R.M. The experience of counteraction to organized crime in the United States	20
Ismaylov K.Yu. Educational and scientific establishment of the National police in ensuring cyber security strategy of Ukraine: the fundamental legal aspects	25
Martysh A.Y. Features of the organization of interaction in the investigation of criminal offenses related to the illicit trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors through the Internet	30
Molchanov D.V. Historical stages of the establishment of financial control and monitoring in order to counteract the shadow economy of Ukraine	38
Pidbolyachnyy M.V. Determinants affecting the commission of mercenary violent crimes committed by ethnic organized crime groups in Ukraine	43
Slyva Yu.M. Legal bases of judicial control over observance of laws during conducting of operational and investigative activities by the bodies of the National Police of Ukraine	53
Svyatchenko V.N. Documentation of Personal Service Providing Public Services	66
Yurchenko A.V. Some aspects of the use of false imitation means by the bodies of the National Police of Ukraine in the fight against organized crim	74
Babanina V. The Role of the Laws of Ukraine on Criminal Responsibility in the System of Criminal Legislation	80

The administrative and legal bases of selection for a position of a policeman in Ukraine: the modern state and interagency

Dmitry G. Beresten

National Academy of Internal Affairs, Ukraine
e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: The article considers the administrative and legal principles of selection for the position of a policeman in Ukraine. Special attention is paid to the international experience of selecting a police officer. At the present stage, a system of administrative and legal acts is being formed in Ukraine that regulates the activities of the National Police of Ukraine. To a large extent, the adoption of these acts is conditioned by the European integration aspirations of our state, and therefore their content is influenced by international standards, in particular European ones. The key task of the law-enforcement system, including the National Police, remains the maximum possible protection of human and civil rights and freedoms, which necessitates the reform of the relevant legislation.

Keywords: administrative law, selection, position, police officer, international experience

В умовах розбудови України як демократичної, правової та соціальної держави пріоритетним завданням влади є забезпечення прав, свобод і безпеки громадян. Стратегічним вектором зовнішньої політики нашої країни визнано входження до європейського політичного, інформаційного, економічного та правового простору. Її провадження передбачає дотримання вимог, що висувуються до країн – кандидатів на вступ до Європейського Союзу. Згідно з ними, Україна повинна забезпечити стабільне функціонування інститутів, які гарантуватимуть плюралістичну демократію, верховенство права та дотримання прав людини. Найголовнішим критерієм оцінювання відповідності національної правової системи міжнародно-правовим стандартам вважають діяльність правоохоронних органів і спеціальних служб держави [1, с. 300].

У процесі реформування правоохоронної системи України державою були сформульовані засади нової кадрової політики Міністерства внутрішніх справ України, що знайшли своє відображення в стратегічних документах 2014 р. та 2017 р. Рушійною силою реформи стали нові підходи до комплектування підрозділів Національної поліції, визначені Стратегією реформування органів внутрішніх справ. Позитивні наслідки реформування МВС у сфері кадрових відносин знайшли своє втілення в новому Законі «Про Національну поліцію», який змінює підхід не лише до кадрових процедур, але й до інституту поліції в цілому, підвищуючи рівень суспільної довіри до неї, взаємодії з громадськістю та перехід на надання так званих «сервісних» поліцейських послуг. Позитивними новелами Закону України «Про Національну поліцію» стало введення конкурсу на посади, створення поліцейських комісій, включення до їх складу представників громадськості, системна атестація кадрів із застосуванням сучасних форм оцінювання й контролю, що має сприяти підвищенню професіоналізму поліцейських, ефективності виконання покладених на них завдань і функцій, ступеня задоволення потреб й рівня довіри суспільства й загалом переходу до сервісного характеру діяльності даного публічного інституту. Сьогодні поліція перебуває на завершальному етапі становлення, що зумовлює необхідність вирішення проблем реалізації кадрової політики, які виникли в умовах реформування МВС України. Це дозволить підвести позитивні підсумки реформи та не допустити використання прогаляні у законодавстві та недоліків правозастосування в протиправних цілях [2, с. 300].

На сьогоднішній день Україна знаходиться у стадії активних змін у зв'язку з переходом до європейських стандартів. На даний час проводиться перегляд, внесення змін, та розроблення принципово нових нормативно правових актів спрямованих на раціоналізацію діяльності, подолання бюрократичної системи багатьох діючих органів державної влади, підвищення та актуалізацію уваги працівників державних органів до прав людини. Не залишилися поза увагою і правоохоронні органи, система та організація діяльності яких вже тривалий час потребує кардинальних змін. З цією метою 02.07.2015 було прийнято Закон України «Про Національну поліцію» який визначає правові засади діяльності Національної поліції України, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній поліції України. Автором було проаналізовано порядок та умови добору на посаду поліцейського і зроблено висновок про те, що окремі положення потребують проведення більш глибокого дослідження та надання правової оцінки особливостей їх практичної реалізації [3, с. 300].

На сучасному етапі розвитку правової системи України одним із найактуальніших залишається питання реформування правоохоронної системи України. 2 липня 2015 року було прийнято Закон

України «Про Національну поліцію», яким було закладено правові основи організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній поліції України [4]. Водночас система суспільних відносин щодо функціонування Національної поліції є настільки складною, що потребує прийняття ряду підзаконних актів, а також реформування законодавства, що існувало раніше та регулювало діяльність міліції. Все це обумовлює актуальність розгляду сучасного стану адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції України [5, с.126].

На нашу думку, першочерговим завданням кадрового забезпечення Національної поліції є забезпечення комплектування штату. Правовою основою комплектування підрозділів Національної поліції є Конституція України, Закон України «Про Національну поліцію», Закон України «Про Державну службу», Закон України «Про центральні органи виконавчої влади», постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національну поліцію» № 877 від 28.10.2015, Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2016 р. № 246 «Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби», Наказ МВС України «Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських» від 25.12.2015 № 1631, Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських» від 17.11.2015 № 1465, Наказ МВС України «Про затвердження Порядку підготовки та видання наказів щодо проходження служби в поліції» від 23.11.2016 № 1235, Наказ МВС «Про затвердження Типової форми контракту про проходження служби в поліції та Порядку укладання контракту про проходження служби в поліції» від 03.02.2017 № 89. [2, с.70].

Для України, яка прагне своєї інтеграції у європейську спільноту, аналіз особливостей підготовки працівників органів Національної поліції України на сучасному етапі є необхідним та своєчасним [6, с. 213].

На думку Міністра внутрішніх справ А. Авакова, головне завдання поліцейських комісій – у визначені терміни відібрати найдостойніших кандидатів на вакантні посади поліцейських й укомплектувати лави НПУ належним чином [7]. Зараз некомплект поліцейських становить близько 22 тисяч осіб, а це – 20 % особового складу. «У деяких регіонах ми маємо критичну цифру – до 40 % некомплект працівників оперативних та слідчих підрозділів. Тому чим швидше ми закінчимо відбирати кандидатів і почнемо направляти їх на навчання, тим легше буде іншим працівникам, коли вони через 5-6 місяців вийдуть на роботу», – зазначив Голова Національної поліції Сергій Князев. Він також зауважив, що за умови відбору, приміром, 20 тисяч кандидатів, їх навчання займе як мінімум 10-12 місяців [8].

Слід наголосити, що процес відбору завжди мав пріоритетне місце, оскільки він розв'язував кадрову проблему, що в свою чергу покращує здійснення заходів стосовно забезпечення охорони громадської порядку та безпеки кваліфікованими працівниками.

Отже, розглянемо деякі аспекти кадрового забезпечення діяльності органів поліції зарубіжних країнах, що в подальшому дасть змогу створити та сформуванню ефективно діючу поліцію в умовах реформування міліції України. [9].

Роль і місце поліції в суспільстві, престижність поліцейської служби в зарубіжних країнах дозволяють висувати до особистих і професійних якостей службовців муніципальної поліції відносно чіткі вимоги, що, незважаючи на наявність певних місцевих особливостей, багато в чому збігаються із загальнонаціональними стандартами. У США та деяких інших країнах, в яких не існує єдиних вимог до поліцейських, при комплектуванні штатів муніципальної поліції беруть до уваги рекомендації федеральних (державних) поліцейських органів. Необхідний рівень вимогливості закладається вже на стадії добору кандидатів на службу в поліцію [10, с.52-53].

Аналіз досвіду діяльності поліції Америки та Західної Європи дозволяє дисертанту виділити ряд моментів, що характеризують вище вказані аспекти: правову основу цих держав складають конституція та загальнодержавні закони, а також правові акти муніципалітетів, у яких визначаються статус, права та обов'язки, відповідальність працівників муніципальної поліції; дані країни межують і за територіальним устроєм і є дуже схожі, у США – штати, у Канаді – провінції, у Великобританії – графства, у Німеччині – землі, у Франції – регіони; матеріально-фінансові основи забезпечення муніципальних органів, які виконують правоохоронну функцію залежать від економічного розвитку штату чи провінції.

На підставі аналізу досвіду зарубіжних країн з'ясовано, що аспект фінансового та матеріального забезпечення відіграє важливу роль в організації діяльності муніципальних органів. Видатки на утримання муніципальної поліції, в окремих випадках, можуть складати до 40 % місцевого бюджету. Штатна чисельність муніципальної поліції і суми видатків на її утримання затверджуються місцевою адміністрацією, виходячи з криміногенної ситуації, особливостей території, складу населення, розміру

бюджету та інших факторів. З огляду на результати опитування респондентів встановлено, що 73 % опитаних вважають фінансове забезпечення (зарплата) найголовнішим аспектом ефективності роботи. Щодо матеріального забезпечення 25 % опитаних, вважають, що без відповідного матеріальних ресурсів робота здійснюється на низькому рівні.

Дисертантом проаналізовано розмір мінімальних заробітних виплат поліцейським, як в європейських країнах, так і в інших країнах світу. В результаті чого встановлено, що найбільша заробітна платня складає у поліцейських США – 3600 євро на місяць; у Великобританія – 2750 євро; Ірландія – 2650; Німеччина - 2500; Франція - 1600; Австралія - 1400; Польща - 700; Грузія - 200; і на останньому місці Україна, працівник міліції отримує близько 70 євро на місяць . [11].

Згідно із практичними кодексами (Codes of practice for promotion), метою системи службового просування в поліції є просування найбільш кваліфікованих кандидатів до всіх рангів поліцейської служби. Однак на кожному рівні кар'єрного зростання в організації система просування має свої особливості. У Великобританії розроблено досить чіткі критерії та умови службового просування працівників поліції [12, с. 196; 13, с. 78; 10, с. 93].

Так, при переміщенні на сержантську та інспекторську посаду необхідно вже здобути відповідну кваліфікацію, а також відповідати загальнонаціональним нормам. Для кожного посади існують свої стандарти, що передбачають складання відповідних іспитів та відбору.

Окрім зазначеного за кожним кандидатом призначається експерт, який в подальшому здійснює його оцінку при різноманітних. Випробування та вправи різноманітні, це можуть письмові завдання, силові вправи, емоційна стійкість у вирішенні групових завдань тощо. Даний відбір проходить протягом одного дня. Перед випробуванням всім хто буде проходити випробування надають інформацію щодо навичок, які будуть перевірятися в кандидати на вищезазначені посади.

Для кожного учасника складається індивідуальний план професійного розвитку, який включає підготовку учасників за відповідними навичками. Така підготовка може включати, як перепідготовку, відрядження до іншої країни для обміну досвідом, так і подальше навчання. Також існує програма прискореного навчання на просування по службі. Особливістю те, що майбутній працівник не зможе виконувати індивідуальний професійного розвитку, він відрховується.

Система підвищення кваліфікації та службової підготовки In-service training вважається головним етапом, як службової підготовки, так і перепідготовки працівників поліції. Так для багатьох європейських держав вже на етапі відбору в кандидати на навчання на поліцейського автоматично пов'язано із кадровим питанням, а саме комплектування штату майбутніх працівників.

Наприклад, як в США, Канаді, так і в європейських державах існує ряд державних закладів по підготовці поліцейських. Дані заклади також відрізняються один від одного тим, що в кожному із них здійснюється підготовка різних категорій, відповідно від службових обов'язків. Особливим аспектом, а також ефективним, на нашу думку є залучення досвідчених практичних працівників, представників державної влади, ОМС, викладачів з інших університетів, науковці для проведення безпосередньо навчання майбутніх працівників. А головне, що це відбувається не на «листі», як в більшості відомчих закладах України, а в дійсності.

Крім того, в окремих державах, наприклад у США, навчання поліцейських здійснюється ще й у приватних центрах підготовки. Викладацький склад у них формується переважно з працівників місцевих, штатних і федеральних правоохоронних органів. Виплата їм зарплати, реклама, закупівля обладнання, харчування й інші витрати, пов'язані з навчанням, покриваються за рахунок коштів слухачів. Така система вважається ефективною, оскільки найчастіше забезпечує високий рівень гнучкості при проведенні навчального процесу та сприяє скороченню відповідних витрат органів влади [213, с. 155]. На першій стадії навчання майбутні поліцейські в більшості країн не можуть залучатися до роботи з охорони громадського порядку й розкриття злочинів, про що зазначено у відповідних нормативних документах [55].

Вважається, що використання недосвідчених працівників поліції не сприяє ефективності роботи в відповідній службі, гальмує цілий процес розвитку правоохоронної діяльності.

Наприклад, у Німеччині, крім перепідготовки, яка є обов'язковою, для того, щоб обійняти посаду начальника поліції (звання не нижче полковника), треба вчитися принаймні на трьох етапах шість років та мати стаж не менше 12 років служби в поліції [10, с.115].

Організація, підготовка та розвиток поліції федеральної землі Північний Рейн-Вестфалія - найбільшої поліцейської сили в Німеччині зазнала багато реформ. Деякі з них тривають й донині, тому що потреби суспільства завжди змінюються і поліцейська підготовка повинна бути адаптована до них.

Є чотири рівні сходження державного службовця в межах системної ієрархії: низький рівень, середній, виконавчий та високий. До 2001 р. навчання офіцерів поліції ПРВ відбувалося на трьох

вищих рівнях (порівняно з англійськими силами, що мають констеблів, інспекторів і старших інспекторів). Раніше навчання проводилося для офіцерів двох вищих рівнів. 98.5 % з 42 тис. офіцерів перебували в ранзі інспекторів, 1,5 % - вищий офіцерський склад.

У Франції поліцейських набирають з військових та цивільного населення, існувала постійна проблема професійної підготовки кандидатів. Вище поліцейське керівництво розуміло, що ефективна робота поліцейських має за основу спеціалізовану професійну підготовку. Так, наприклад в Угорщина обов'язки поліції по забезпеченню громадського порядку та навчання правилам дорожнього руху визначені у відповідності із законом. Це, насамперед, стосується офіцерів поліції, які під час виконання своїх обов'язків у громадських місцях контактують зі значною кількістю людей. Зовнішність, професійна підготовка та поведінка офіцерів поліції надзвичайно важливі з точки зору формування суспільної думки про поліцію в цілому. Тому під час основної підготовки поліції студентів знайомлять у деталях з усіма аспектами діяльності органів правопорядку, з діяльністю та процедурами, пов'язаними з регулюванням дорожнього руху, необхідних для виконання поліцейських обов'язків [21, с.176].

Підсумовуючи, слід відзначити, що на нашу проблеми з якими зараз перетинаються правоохоронні органи різноманітні і такі проблеми повинні вирішувати тільки фахівці-професіонали. У зв'язку з цим виділяються дві рівнозначні проблеми: якісний відбір і підготовка майбутніх професіоналів та збереження існуючого професійного ядра підрозділів муніципальної поліції та поліції взагалом.

Таким чином, на сучасному етапі в Україні формується система адміністративно-правових актів, які врегульовують діяльність Національної поліції України. У значній мірі прийняття цих актів обумовлюється євроінтеграційними прагненнями нашої держави, а тому на їх зміст впливають міжнародні, зокрема європейські, стандарти. Ключовим же завданням правоохоронної системи, у тому числі і Національної поліції, залишається максимально можливе забезпечення прав і свобод людини і громадянина, що і обумовлює необхідність реформування відповідного законодавства [5, с.129].

References:

1. Bodnar V. Ye. (2017) *Mizhnarodno-pravovi zasady ta zarubizhnyi dosvid protydyi zlochynam u sferi sluzhbovoi diialnosti, yaki vchyniaut politseiski* [International legal framework and foreign experience in combating crime in the field of official activity committed by police officers]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav* [Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs]. 2017. № 1 (102). P. 300-310. (In Ukrainian)
2. Iryna Kravchenko I. (2018) *Pravovi zasady realizatsii kadrovoi polityky natsionalnoi politsii Ukrainy* [Legal principles of realization of personnel policy of the national police of Ukraine]. *Pidpryemnytstvo, hospodarstvo i pravo* [Entrepreneurship, economy and law]. 2018. №1. P. 68-72. (In Ukrainian)
3. Voloshyn V.S., Romanenko M.V. (2015) *Pytannia dotsilnosti vykorystannia polihrafa pry pryiniatti na sluzhbu do natsionalnoi politsii Ukrainy* [The question of the expediency of using a polygraph in the recruitment to the National Police of Ukraine]. *Natsionalna politsiia Ukrainy: problemy stanovlennia ta perspektyvy rozvytku : zb. materialiv nauk.- prakt. konf. kursantiv ta studentiv (m. Kharkiv, 10 hrudnia 2015 r.)*. MVS Ukrainy, Kharkiv. *nats. un-t vnutr. Sprav* [National Police of Ukraine: Problems of Formation and Development Prospects: Sb. Materials of Sciences. - Practical. conf. cadets and students (Kharkiv, December 10, 2015) / Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kharkiv. nats united-in affairs]. Kharkiv, 2015. P. 27-30. (In Ukrainian)
4. *Pro Natsionalnu politsiiu: Zakon Ukrainy vid 2 lypnia 2015 roku № 580-VIII* [About the National Police: Law of Ukraine dated July 2, 2015 No. 580-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady* [The Verkhovna Rada of Ukraine]. 2015. № 40-41. P. 379. (In Ukrainian)
5. Vlasenko D. V. (2016) *Suchasnyi stan administratyvno-pravovoho rehuliuвання diialnosti Natsionalnoi politsii Ukrainy* [Modern state of administrative-legal regulation of the activities of the National Police of Ukraine]. *Pravo i suspilstvo* [Law and Society]. 2016. № 4(2). P. 125-130. (In Ukrainian)
6. Krasikov O.M. (2013) *Osoblyvosti pidhotovky pratsivnykiv OVS na suchasnomu etapi* [Peculiarities of Training of ATS Workers at the Current Stage]. *Naukovyi visnyk Nats. akad. vnutr. sprav Ukrainy* [Scientific Herald of the National acad. inside affairs of Ukraine]. 2013. № 4(89). P. 1. P. 212-217. (In Ukrainian)
7. *Ofitsiyni sait Natsionalnoi politsii Ukrainy* [Official site of the National Police of Ukraine]. URL: <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/2121397>. (In Ukrainian)
8. *Ofitsiyni sait Natsionalnoi politsii Ukrainy* [Official site of the National Police of Ukraine]. URL: <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/2128473>. (In Ukrainian)

9. Voluiko O.M. (2015) *Administratyvno-pravovi zasady diialnosti munitsypalnoi militsii v Ukraini, podanoi na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata yurydychnykh nauk za spetsialnistiu dys...kand.. yur. nauk: 12.00.07 – administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo* [The administrative and legal principles of the activity of the municipal police in Ukraine, submitted for obtaining a scientific degree of the candidate of law sciences on the specialty Dis ... k .. Jur. Sciences: 12.00.07 - administrative law and process; finance law; information law]. Dnipropetrovsk, 2015. 288 p. (In Ukrainian)

10. Bass V.O. (2010) *Orhanizatsiino-pravovi zasady stvorennia mistsevoi militsii v Ukraini: porivnialnyi analiz z diialnistiu munitsypalnoi politzii zarubizhnykh krain: dys...kand.. yur. nauk: 12.00.07 – administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo* [Organizational and Legal Basis for the Establishment of a Local Police in Ukraine: A Comparative Analysis with the Activities of the Municipal Police of Foreign Countries: Diss ... Candidate Jur. Sciences: 12.00.07 - administrative law and process; finance law; information law]. K., 2010. 203 p. (In Ukrainian)

11. Voluiko O.M. (2015) *Administratyvno-pravovi zasady diialnosti munitsypalnoi militsii v Ukraini: avtooref, dys.... kand. yuryd. nauk za spetsialnistiu dys...kand.. yur. nauk: 12.00.07 – administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo* [Administrative and Legal Principles of the Municipal Police in Ukraine: Autoregress, Dis Cand. lawyer Sciences in the specialty дис ... канд .. юр. Sciences: 12.00.07 - administrative law and process; finance law; information law]. Dnipropetrovsk, 2015. 20 p. (In Ukrainian)

12. Donenko V. V., Zaporozhtsiv A. V., Maievskiy V. I. ta in. (2009) *Diialnist militsii hromadskoi bezpeky shchodo rozghliadu sprav pro administratyvni pravoporushennia* [The activities of the public safety police in dealing with cases of administrative offenses]. Dnipropetrovsk, 2009. 264 p. (In Ukrainian)

13. Pykhtin M.P. (2009) *Orhanizatsiino-pravovi osnovy diialnosti politzii Shvetsii (porivnialno-pravovyi analiz) : dys ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07* [Organizational and legal bases of the activity of the Swedish police (comparative legal analysis): Diss ... Candidate. lawyer Sciences: 12.00.07]. Kyiv, 2009. 183 p. (In Ukrainian)

14. Shelly L. Y. (1996) *Deiatelnost polytsyy v sovetskom obshchestve: evoliutsyia hosudarstvennoho kontroliia*. London, 1996. 289 s. (In English)

15. Hubanov A.V. (1997) *Osnovu orhanyzatsyy y funktsyonyrovanyia polytsyy zarubezhnykh hosudarstv y yspolzovanye ykh opyta dlia sovershenstvovanyia deiatelnosti orhanov vnutrennykh del Rossyy : dys... dokt. yuryd. nauk: 12.00.02* [The foundations of the organization and functioning of police of foreign states and the use of their experience for the improvement of the activities of the internal affairs bodies of Russia: dis ... doc. jurid. Sciences: 12.00.02]. 1997. 355 p. (In Russian)

16. Boda Y. (2006) *Svitovyi dosvid pidhotovky politseiskyykh ta yoho vprovadzhennia v Ukraini . materialy mizhnar. nauk.-prakt konf* [World experience of police training and its implementation in Ukraine. materials of international sci. pract conf.]. Dnipropetrovsk, 2006. P. 175-182. (In Ukrainian)

Административно-правовые основы отбора на должность полицейского в Украине: современное состояние и международный опыт

Берестень Дмитрий Григорьевич, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: в статье рассмотрены административно-правовые основы отбора на должность полицейского в Украине. Отдельно уделено внимание международному опыту отбора на должность полицейского. на современном этапе в Украине формируется система административно-правовых актов, регулирующих деятельность Национальной полиции Украины. В значительной степени принятия этих актов определяется евро интеграционные стремления нашего государства, а поэтому на их содержание влияют международные, в частности европейские, стандарты. Ключевым же задачей правоохранительной системы, в том числе и Национальной полиции, остаётся максимально возможное обеспечение прав и свобод человека и гражданина, и обуславливает необходимость реформирования соответствующего законодательства.

Ключевые слова: административно-правовые основы, отбор, должность, полицейский, международный опыт

Formation and development of the duty service of Ukraine, its legislative consolidation

N.V. Dombrovan

Odessa State University of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: dombrovann@gmail.com

Abstract: To provide effective activity of law enforcement bodies a significant role belongs to the regular service, the guiding link of which is another part. It is the next part - a unit that provides operative control of forces and means, is constantly at the clock readiness for responding to criminal manifestations, emergency situations, other events and is a coordinating body of continuous management at the disclosure of crimes, as well as the law enforcement body that is endowed administrative legal status and advocates in legal relations with offenders in the application of coercive measures. It works in complex with other units creates a system of protection and protection public order, disclosure of crimes, reaction to abrupt changes operational situation. It should be noted that the next service is significant affects the formation of the image as a whole, since its employees are in close contact with the population, other law enforcement agencies bodies, state authorities and self-government, public organizations organizations, foreign institutions and organizations, etc. So, Turning to the genesis of the emergence of a regular service, we can more to in-depth study the essence and purpose of this unquestionably important and a complex element of the law enforcement system. Carrying out historical and legal analysis of positive experience and disadvantages in the process the formation of the regular service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine its development and legislative consolidation at the present time will help in identifying further prospects and trends of its development, improvement. The purpose of this study is to integrate the historical and legal analysis of the actual material, regulations, that characterize the process of formation and functioning of the next service, reveal its place and role in the system of law enforcement agencies at different historical stages. To achieve this goal in the work are put the following tasks, the solution of which involves disclosing the essence and content regular service functions; consider the genesis of the duty service; to determinethe main stages of its development; analyze the legal sources that regulate the emergence and development of duty service during the considered period.

Keywords: bodies of internal affairs, duty unit, police, city corporal, regular, statute.

Виклад основного матеріалу. Для більш глибокого розуміння сутності і значення чергових частин, слід коротко зупинитися на історичному аспекті їх становлення і розвитку в системі органів внутрішніх справ.

Ще в період формування поліцейських органів Росії в XVIII столітті, виникла необхідність в загальнодоступному, постійно функціонуючому органі, куди в будь-який час доби можна було звернутися за допомогою для відновлення і захисту порушених прав. З прийняттям у 1782 році поліцейського Статуту, дана функція у містах покладалася на управи благочиння. Згідно зі ст.40 вказаного акту, управа благочиння функціонує постійно – присутність повинна збиратися в будь-який час при необхідності [126, С.332]. У цьому акті закріплена одна з найважливіших ознак поліції – її оперативність. Ця ознака сформульована у додатковій главі до Великого наказу [1, С.39]. Крім того, ст.85 даного правового акту встановлювала, що в кожній частині міста повинен бути часний пристав, будинок якого, у відповідності зі ст. 98 «відчинений вдень і вночі заради слухання потреб» [126, С.346]. По суті, названий пристав виконував частину функцій сучасної чергової частини органу внутрішніх справ щодо прийняття заяв і повідомлень громадян, допиту негайно приведених осіб, взяття під варту злочинців [2, С.34]. Щоранку, о 8-й годині, згідно зі ст.109 Статуту благочиння часний пристав був зобов'язаний доповідати в управу благочиння про те, що відбулося на його дільниці за добу [3, С.39].

Необхідно звернути увагу на те, що у середині XIX століття в кожній частині Санкт-Петербурга був так званий «з'їзжий дім», у якому розташовувались часні пристави, міські унтер-офіцери, містилися приміщення для арештантів. На території частини розташовувалося декілька «поліцейських будок» - досить великих, опалювальних приміщень, у яких цілодобово знаходився один з городових поліцейських і міг розташовуватися посилений нічний поліцейський дозор. Це, у певній мірі, сприяло оперативності дій поліції з припинення і розкриття злочинів «по гарячих слідах».

Таким чином, вже у XVIII – XIX століттях перед поліцейськими органами Росії поставали задачі створення у своїй структурі служби, здатної в будь-який час доби належним чином реагувати на зміну обстановки. Разом з тим, новітня історія становлення і розвитку чергової служби в системі органів внутрішніх справ приходиться на більш пізній період і нерозривно пов'язана зі створенням і розвитком радянської міліції.

На нашу думку для порівняльного аналізу доцільно взяти два періоди розвитку чергової служби органів внутрішніх справ (далі – ОВС). Ми поділяємо точку зору С.В. Набоки, відповідно до якої розвиток правової бази характеризує рівень організації діяльності [4, С.36]. Не складає виключення в цьому плані і чергова служба ОВС. Такий підхід дає нам повну підставу розглядати перший період у тимчасових рамках з 1919 р. по 1972 р., а другий – з 1973 по теперішній час.

В перший, відносно тривалий період, відбувалося створення і становлення чергової служби ОВС, одержали розвиток штабні функції, назріла об'єктивна необхідність у перетворенні чергових частин в оперативні підрозділи, які б були здатні безпосередньо організовувати роботу з розкриття злочинів і забезпечення громадського порядку і безпеки на території, що обслуговується.

Ретроспективний аналіз практики боротьби зі злочинністю показує, що уже в перші роки Радянської влади виникла потреба створення чергової служби в органах міліції. Про це свідчать перші нормативні акти, видані НКВС РСФСР (Інструкція повітовим, районним начальникам 1919 р., Інструкція кримінального розшуку 1919 р., Інструкція волосним міліціонерам 1920 р., Інструкція міським, районним начальникам міліції 1920 р.), де згадуються функції міліції, безпосередньо пов'язані з організацією чергової служби. В 20-ті роки багато уваги приділялося організації чергової служби як важливого засобу забезпечення оперативної боротьби з небезпечними злочинцями. Але в цей період переважала галузева побудова апаратів управління міліцією, тому чергова служба свій початковий розвиток одержала в кримінальному розшуку.

Важливою віхою в становленні чергової служби стало затвердження Наркомом внутрішніх справ 5 березня 1936 р. Правил внутрішньої служби міліції, якими вводилося чергування. Наприклад, у розділі правил «Відповідальний черговий міліції по місту» зазначалося: «Для своєчасного прийняття міліцією належних заходів щодо підтримання в місті порядку, спокою і громадської безпеки, може бути встановлене від міліції чергування в особі відповідального чергового і його заступників». Також, цими правилами на відповідального чергового покладалися певні обов'язки. Наприклад, у його відання перебувала чергова книга, книга ордерів і бланки протоколів обшуку.

Таким чином, деякі обов'язки відповідального чергового багато в чому схожі з функціональними обов'язками сучасної чергової частини міськрайоргану внутрішніх справ. Прикладом цього може служити те, що «відповідальний черговий особисто або через чергового по відділенню перевіряв несення служби постовими міліціонерами, стежив за правильним утриманням затриманих і т. ін.; у випадку тривоги вживав необхідних заходів щодо того, щоб підрозділи і співробітники міліції були вчасно сповіщені про це». У зв'язку з цим, можна погодитися із С.В. Набокою, який вважає, що відповідальні чергові міліції були прообразом сучасної чергової частини органу внутрішніх справ і відіграли важливу роль в організації управління міліцією [4, С.15].

Істотні зміни в черговій службі пов'язані з пряденою наприкінці 1930 року реорганізацією міліції і карного розшуку. Так , 25 травня 1931 р. РНК СРСР закріпила цю реорганізацію, затвердивши «Положення про робочо-селянську міліцію». Об'єднання міліції й апаратів карного розшуку, а також розширення компетенції органів міліції та їх спеціалізація призвело надалі до утворення цілої системи служб і підрозділів. Це обумовило пристосування чергової служби до нових умов діяльності міліції. Однак, у силу низки об'єктивних та суб'єктивних причин перебудова діяльності чергової служби була проведена формально і зводилася до виділення для чергування працівників різних служб і підрозділів міліції. Лише в штатах великих управлінь і відділів були введені посади постійних чергових. У більшості ж міськрайорганів обов'язки чергових виконували дільничні інспектори чи інші посадові особи, що були погано підготовлені до цієї роботи. Роль чергових практично зводилася до реєстрації подій і доповідей про події керівнику.

У травні 1940 р. була введена в дію Інструкція відповідальному черговому по міському відділенню НКВС. А пізніше – Інструкція відповідальному черговому по районному відділенню в сільській місцевості. Разом з тим, ні в 40-і, ні в першій половині 50-х років чергова служба не одержала належного розвитку. Так, деякі автори відзначають, що в зазначений період відбулося ослаблення чергової служби і зниження її ролі в боротьбі зі злочинністю [5, С.25]. Перетворенню чергових частин в оперативні підрозділи, здатні безпосередньо забезпечити охорону громадського порядку і реагування на конкретні злочини на території, що обслуговується, особливо в неробочий для ОВС час, вихідні і святкові дні, перешкождала як відсутність достатньої кількості транспорту,

засобів зв'язку, слабка оснащеність оперативною і криміналістичною технікою, так і правове становище працівників, що виконують обов'язки чергових по органах внутрішніх справ. Вони не наділялися розпорядницькими функціями і тому не могли реально здійснювати дієве керівництво підрозділами [5, С.25-26]. Таке становище до 1954 р. в деякій мірі компенсувалося тим, що оперативні питання забезпечення громадського порядку, розкриття злочинів і розшуку злочинців, як у денний, так і у вечірній час вирішувалися керівниками органами міліції та лінійних служб, особовий склад яких, відповідно до встановленого в 30-х роках режиму роботи, знаходився на службі з 9-10 до 24 години, а іноді й довше. Коли ж у 1954 р. органи МВС СРСР у центрі і на місцях були переведені в режим роботи, встановлений для службовців державних установ, наглядно виявилася нездатність чергової служби міліції обробляти оперативну інформацію, яка надходила. Отже, виникла проблема подолання розриву між функціями оперативного управління силами і засобами і недосконалою системою чергових підрозділів, покликаних реалізувати ці функції.

На вирішення цих проблем була спрямована низка нормативних актів МВС СРСР, які були видані у 1954-1956 рр.

Видання в 1965 р. наказу МОГП РФСР «Про заходи щодо посилення боротьби з крадіжками, грабежами, розбійними нападами», у якому пропонувалося «розглянути питання про доцільність створення при чергових частинах МОГП, УОГП і великих міськвідділах міліції оперативних чергових груп (у складі слідчого, працівника карного розшуку, експерта оперативно-технічного підрозділу, кінолога за службовою собакою), які б були здатні забезпечити прийняття невідкладних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів щодо попередження і розкриття злочинів». Це можна віднести до наступної спроби перетворення чергової частини ОВС в орган, здатний належним чином впливати на зміну оперативної обстановки. Однак, питання про створення чергової частини цілком передавалося на розсуд керівників УОГП і міськрайорганів міліції. Крім того, у цей період недостатньо послідовно і правильно вирішувалося питання організації служби постійних чергових частин. У деяких випадках розпочиналися спроби вести організаційні нововведення повсюдно, без врахування місцевих умов і особливостей оперативної обстановки. При цьому при чергових частинах РВВС оперативні групи несли службу тільки у вечірній і нічний час. До того ж, аналіз публікацій того часу свідчить, що чергові частини укомплектовувалися працівниками, що не справлялися з роботою в інших апаратах і підрозділах або особами похилого віку, які не мали юридичної та оперативної підготовки.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що не дивлячись на істотні організаційні зміни, структура і функції чергових частин до початку 70-х років так і не були приведені у відповідність до нових завдань органів внутрішніх справ. При цьому, більшість авторів єдині у думці, що на протязі багатьох років, аж до кінця 1972 року, чергова частина ОВС у силу низки об'єктивних та суб'єктивних причин виступала в ролі простого реєстратора повідомлень про правопорушення і по суті була не здатна кваліфіковано реагувати на заяви і повідомлення про злочини своєчасними і рішучими діями [1, С.3].

З 1 січня 1973 р. було введено в дію «Тимчасове типово положення про чергову службу органів внутрішніх справ» і «Тимчасова інструкція з організації роботи чергової частини відділу внутрішніх справ виконкомів районної, міської, окружної Ради депутатів трудящих (відділення міліції)». Вказані нормативні акти наприкінці 1972 р. затверджувалися наказом МВС СРСР «Про корінне поліпшення роботи чергових частин органів внутрішніх справ». Саме після виходу в світ зазначених правових актів почалося активне і цілеспрямоване формування чергових частин як організаторів конкретних дій щодо забезпечення громадського порядку і розкриття злочинів «по гарячих слідах». Це і дозволило нам початок 1973 р. вважати точкою відліку другого періоду розвитку чергових частин міськрайорганів.

Слід зазначити, що в 70-ті роки МВС СРСР постійно приймалися заходи щодо удосконалення діяльності чергових частин ОВС [75; 76; 82; 77; 72]. Уявляється, що сама назва зазначених відомчих нормативних актів того періоду говорить про те, який великий внесок вони зробили в розвиток правового регулювання діяльності чергових частин. Звичайно, центральне місце серед них по праву належить наказам МВС СРСР 1972 р. ы 1978 р., що затвердили два важливих правових акти, які регулювали основні напрямки діяльності чергових частин ОВС на протязі 8 років (Положення про чергову частину МВС-УВС і Положення про чергову частину МВВС-РВВС). Заходи щодо виконання вимог названих нормативних актів призвели до створення спочатку у великих міськрайорганах з тяжкою оперативною обстановкою, а до кінця 70-х років у більшості міськрайорганів постійних (штатних) чергових частин. Як надалі показала практика, це, у свою чергу, виявилось винятково важливим заходом підвищення ефективності діяльності органів внутрішніх справ.

Разом з тим вимога про повсюдне створення чергових частин до 1975 р. не була виконана. Зокрема, в своїй довідці „Про необхідність чисельного укріплення ОВС УРСР” від 26.03.1973 р. міністр МВС УРСР І. Головченко зазначає, що на той час 402 ОВС мають всього 1–2 інспекторів-чергових, що погано впливає на організацію виїздів на місця подій, реагуванні на заяви та повідомлення громадян. Для укріплення цієї служби потрібно 700 штатних одиниць [2, с. 14]. Але про серйозність підходу до питання щодо підняття чергової служби на належний рівень свідчать деякі дані, які приводить у своїй статті начальник штабу МВС УРСР С.М. Тельшевський. Так, у 1973–1974 рр. в результаті переатестації було замінено 50% особового складу чергових частин; в 1974–1975 рр. були переобладнані приміщення чергових частин та забезпечені надійним зв'язком; на 01.01.1976 р. в чергових частинах було укомплектовано 98,8 % співробітників (хоча тільки 45,2 % з них відповідали кваліфікаційним вимогам). Ці позитивні заходи дали певні результати, і вже в 1976 р. по гарячих слідах черговою службою розкривалося 52,2 % злочинів та інших правопорушень [3, С. 5].

Слід звернути увагу на те, що у 80-ті роки діяльність чергових частин ОВС одержала подальшого розвитку: по-перше – покращилося оргштатне і матеріально-технічне забезпечення, правове регулювання. Цьому сприяло прийняття МВС СРСР низки нових нормативних актів, що регулювали діяльність чергових частин. Серед зазначених правових документів, першорядне значення, безсумнівно, належало наказу МВС СРСР №30 від 1 липня 1986 р. «Про заходи щодо вдосконалення діяльності чергових частин органів внутрішніх справ» [78], який затвердив Інструкцію по організації роботи чергових частин МВС союзної, автономної республіки, ГУВС, УВС крайвиконкомів, УВСТ, ОБСТ та Інструкцію по організації роботи чергових частин управління, відділу внутрішніх справ, виконкому окружної, міської, районної Ради народних депутатів, лінійного відділу (відділення) внутрішніх справ на транспорті, відділення міліції. Зазначені нормативні акти досить детально регламентували діяльність всіх чергових частин ОВС, аж до введення в дію наказу МВС України від 18 серпня 1992 р. №485 «Про заходи щодо подальшого вдосконалення діяльності чергової служби органів внутрішніх справ України», який затверджує інструкцію по організації роботи чергової частини УВС Республіки Крим, ГУВС міста Києва, УВС областей, міста Севастополя та УВСТ та інструкцію по організації роботи чергової частини міського, районного відділу (управління) внутрішніх справ, лінійного відділу (відділення) внутрішніх справ на транспорті, міського, селищного відділу (відділення) міліції.

У 80-х роках чергові частини органів внутрішніх справ, переважно МВС республік і УВС країв та областей, розпочали обладнувати автоматизовані системи обробки інформації. Це дозволило значно скоротити час обробки інформації про події та прискорити тим самим прибуття сил міліції на місце події. Початок цьому, одному з пріоритетних напрямків удосконалення діяльності чергових частин органів внутрішніх справ, було покладено саме в 80-х роках.

Головна увага МВС у 1980-ті роки приділялась підвищенню ефективності управління, поліпшенню взаємодії з іншими державними органами і громадськістю, удосконаленню стилю керівництва, добору, вихованню та навчанню кадрів. У 1981 р. продовжувалася робота із забезпечення надійної охорони громадського порядку на вулицях та інших громадських місцях. Так, впроваджувалось 60 нових прогресивних форм та методів роботи, скорочено з 4212 до 386 кількість чинних наказів і вказівок [2, С. 9]. Зокрема, запровадження плану комплексного використання сил та засобів міліції (єдиної дислокації), РМГ (рухомих міліцейських груп) дозволило збільшити кількість постів та маршрутів, площу перекривання ними території, маневреність нарядів, а також об'єднати зусилля різних служб та підрозділів ОВС щодо охорони громадського порядку, що суттєво збільшило розкриття злочинів черговою службою по гарячих слідах. У 20 областях і місті Києві поліпшено розкриття злочинів. За 1981 р. їх розкрито майже 120 тис., або на 7, 6 тис. більше ніж у 1980 р.

У період 1979–1981 рр. була закінчена робота щодо створення штатних чергових частин. Правовий аналіз Положення про чергову частину відділення міліції 1978 р. показав, що чергова частина стала самостійним багатофункціональним підрозділом. Зокрема, в Положенні закріплювались такі основні завдання чергової частини, як централізоване оперативне управління всіма силами та засобами ОВС, їх комплексне використання, підтримання безперервної взаємодії з сусідніми ОВС, іншими правоохоронними органами, народними дружинами, аварійними службами та ін. Була збільшена кількість чергових змін до чотирьох [5, С. 41].

Отже, створення штатних чергових частин в органах внутрішніх справ, удосконалення їх адміністративно-правового статусу різко підвищило якість та результативність роботи ОВС, особливо щодо розкриття злочинів по гарячих слідах та ін. Можна впевнено сказати про виникнення синергетичного ефекту (синергії, синергізму) в діяльності органів внутрішніх справ, що свідчить не тільки про правильність ідеї запровадження інституту чергової служби ОВС, а й про крайню

необхідність цього важливого інституту, який органічно ввійшов у соціальну систему ОВС України та став її невід'ємним структурним елементом.

Здобуття незалежності України не припинило позитивної тенденції розвитку та укріплення чергової служби. Видання наказів МВС України, таких як «Про заходи щодо подальшого вдосконалення діяльності чергової служби органів внутрішніх справ України» від 18.08.1992 р. № 485, «Про вдосконалення реагування на повідомлення про злочини, інші правопорушення і події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України» від 04.10.2003 р. № 1155, «Про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються» від 14.04.2004 р. № 400, «Про заходи щодо вдосконалення системи комплексного використання сил і засобів в охороні громадського порядку» від 30.09.2008 р. № 505 та інших, розширили та деталізували правове регулювання діяльності чергової служби.

Чергова служба ОВС України – це потужна оперативна правоохоронна система, керівною ланкою якої є чергова частина – інформаційний центр та координатор сил та засобів ОВС щодо розкриття злочинів та охорони громадського порядку. Але чергова служба – система динамічна, вона постійно розвивається та потребує удосконалення адміністративно-правової діяльності в складний новітній період розвитку органів внутрішніх справ української держави.

Отже, пройшовши нелегкий шлях у становленні і розвитку, до початку 90-х років чергові частини міськрайорганів стали займати важливе місце в структурі апарату управління органами внутрішніх справ. Так, у сучасні чергові частини сходяться усі потоки сигналів і повідомлень про оперативну обстановку, вони обладнані системами оперативного зв'язку; на них зосереджені типові оперативні плани по реагуванню на надзвичайні ситуації і проведенню оперативно-профілактичних операцій. Під контролем чергового наряду знаходяться зброя і засоби захисту особового складу ОВС.

Все це визначає роль чергових частин міськрайорганів як найважливіших центрів оперативного управління в системі ОВС, у зв'язку з чим виключно важливого значення набуває правильна організація їх діяльності. При цьому оптимальна організація функціонування будь-якого органу управління неможлива без виявлення його сутності, призначення і цілей діяльності.

Загальновідомо, що функціонування соціальних організацій у своїй основі має досягнення задалегідь визначених цілей. Для діяльності системи важливо не тільки визначити напрямки її руху до мети, а й створити умови для постійного відтворення кожного її елемента, зв'язків між ними, забезпечити життєдіяльність власних структур. Вивчення діяльності сучасних чергових частин міськрайорганів показує, що цілі, які стоять перед ними, у самому загальному вигляді, містять у собі вимоги забезпечення постійного цілодобового відстеження оперативної обстановки на території, що обслуговується, невідкладного реагування на її негативні зміни, безупинного оперативного управління силами та засобами, які приймають участь у забезпеченні громадського порядку та безпеки і організації своєчасного розгляду обставин щодо затриманих і доставлених до чергової частини.

Разом з тим, проміжні результати, як деякий етап досягнення поставлених цілей, позначають конкретизовану, деталізовану мету і можуть розглядатися як завдання. Завдання, які поставлені перед окремими підрозділами органів внутрішніх справ, обумовлюють характер та об'єм їх функцій. Які складають зміст та об'єм роботи кожного підрозділу. Іншими словами, кожному із завдань відповідають ті чи інші види діяльності, спрямовані на вирішення останніх і у свою чергу позначаються поняттям «функція».

Таким чином, ми поділяємо точку зору на це питання таких вчених як О.В. Перевозчиков та В.Ф. Сухарьов. Вони зазначають, що ланцюжок «цілі – завдання – функції» підпорядкований філософському закону переходу від загального до часткового, при якому часткове не може виходити за рамки загального [4, С.4]. Звідси випливає, що чергова частина міськрайоргану може здійснювати лише ті види діяльності, які безпосередньо впливають з покладних на неї завдань.

Слід звернути увагу на те, що вирішення будь-якого завдання нерозривно пов'язано з реалізацією яких-небудь дій. Тому вирішення завдання може бути досягнуте лише за умови виконання певної діяльності суб'єкта, перед яким вона поставлена. Виходячи з викладеного, ми поділяємо точку зору, відповідно до якої завдання державного органу являють собою цілі, досягнення яких він повинен домагатися усією своєю діяльністю. З цього положення стає очевидним, що характер завдань органу визначається його соціальним значенням.

Поняття функції органу державного управління більш багатозначне і в науці управління трактується по-різному. У науковій літературі поняття функції нерідко вживається як діяльність, дія, робота, обов'язок чи компетенція органу управління. Використовується і поняття функції-завдання, у тому числі і при дослідженні діяльності чергової служби ОВС. Однак якщо звернутися до поняття

«функція», то в перекладі з латинської мови воно означає «виконання», тобто який-небудь обов'язок, коло діяльності, призначення. Тому найбільш обґрунтованою є точка зору, відповідно до якої під функціями органу державного управління розуміються взяті із громадського арсеналу види діяльності, що необхідні для виконання його соціального призначення.

З викладеного випливає, що завдання органу державного управління мають визначальний характер стосовно його функцій, і що функція – це практична реалізація завдання. При цьому варто мати на увазі, що функціонування ОВС може так і не привести до вирішення поставлених перед ними завдань. Так, якщо взяти одне з таких завдань органу внутрішніх справ як розкриття злочинів, і перевести на окремий випадок, то безсумнівно, що далеко не всі злочини розкриваються. Це пояснюється тим, що процес виконання функцій носить перманентний характер, а процес вирішення завдань – дискретний. Разом з тим, необхідно відзначити дуже умовний характер розходжень між завданнями і функціями державного органу.

Неважко помітити, що у виступах, наприклад, практичних працівників МВС України та Росії, відомчих наукових виданнях і юридичній літературі постійно наводиться теза про те, що від ефективності діяльності чергових частин міськрайорганів багато в чому залежать результати роботи всього органу внутрішніх справ. Цей висновок підтверджують і дані цього дослідження. Отже, призначення чергових частин полягає в тому – і в цьому слід повністю підтримати Д.В. Ривмана, «щоб безперервно організовано забезпечити виконання органом внутрішніх справ покладених на нього завдань» [4, С.2]. Ці завдання закріплені законом України «Про міліцію».

В той же час на виконання загальних завдань міліції тією чи іншою мірою спрямована діяльність усіх служб і підрозділів ОВС, кожна з яких має свої часткові завдання. Так, на чергові частини ОВС, як відносно самостійні структурні підрозділи, покладені свої, тільки їм властиві специфічні завдання. Виходячи з положень відомчих нормативних актів МВС України, ці завдання знайшли в 1-му розділі Інструкції по організації роботи чергової частини УВС Республіки Крим, ГУВС міста Києва, УВС областей, міста Севастополя та УВСТ, а також в 1-му розділі Інструкції по організації роботи чергової частини міського, районного відділу (управління) внутрішніх справ, лінійного відділу (відділення) внутрішніх справ на транспорті, міського, селищного відділу (відділення) міліції.

Зародження функцій сучасної чергової служби в структурі поліції часів Російської імперії було цілком природною закономірністю, бо вже на той час виникла державна необхідність в поліцейських органах, здатних оперативно реагувати на зміни оперативної обстановки в будь-який час доби.

На початку свого становлення чергова служба радянської міліції України виконувала функції в основному з прийому, оформлення й реєстрації заяв і повідомлень про правопорушення. Тільки з моменту створення штатних чергових частин в міськрайорганах (й фактично закріплення нового самостійного напрямку в діяльності ОВС), покращення їх матеріально-технічного стану, збільшення штатних чергових змін до чотирьох, введення в оперативне підпорядкування чергових частин додаткових сил та засобів, підвищення кваліфікаційних вимог до співробітників чергових частин, можна вважати, що чергова служба відбулася та стала потужною оперативною правоохоронною системою.

Введення інституту чергової служби в систему ОВС забезпечило виникнення синергетичного ефекту в діяльності органів внутрішніх справ по охороні громадського порядку і безпеки громадян, особливо щодо розкриття злочинів по гарячих слідах.

Про необхідність створення поліції в Україні почали говорити з моменту проголошення нею незалежності, проте справжні рішучі кроки в цьому напрямку почалися лише в 2014. Потрібно зазначити, що певні спроби в цьому напрямку були ще в 2012 році, проте вони не увінчалися успіхом оскільки тодішня влада не мала на меті перетворення міліції з репресивного інструменту влади в сервісну службу для населення, а натомість передбачала банальну зміну назви «міліція» на «поліція». В липні 2012 року у Верховній Раді України був зареєстрований законопроект № 10688 «Про поліцію». Який ставив за мету змінити міліцію яка є рудиментом радянської епохи і означає «озброєне народне ополчення» на поліцію – професійний державний орган, покликаний забезпечити правопорядок, уникаючи каральних функцій.

2 вересня 2015 Кабінет Міністрів України відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII прийняв рішення щодо створення центрального органу виконавчої влади – Національна поліція, яка підпорядковується Міністерству внутрішніх справ України Національна поліція України – державний правоохоронний орган, діяльність якого спрямована на реалізацію державної політики у сфері: захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства (надалі – громадян, осіб); захисту об'єктів права власності; протидії злочинності; охорони громадського порядку та забезпечення

громадської безпеки. Внаслідок прийняття нового основного Закону у сфері поліцейської діяльності – ЗУ “Про Національну поліцію” від 02.07.2015 (набрав чинності 07.11.2015) був утворений новий центральний орган виконавчої влади (ЦОВВ) – Національна поліція України. Однак такий, що існує поряд із Міністерством внутрішніх справ України.

Провівши відповідні реформи в напрямку переходу з міліції в поліцію та відповідно до статті 23 Закону України «Про Національну поліцію», пункту 4 Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877, пункту 9 Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 878, з метою врегулювання порядку організації діяльності чергової служби в центральному органі управління поліцією та територіальних органах (підрозділах) поліції, забезпечення оперативного управління їх силами і засобами, цілодобової готовності до реагування на злочинні прояви, а також забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина була затверджена Наказом МВС України 23.05.2017 № 400 Інструкція з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України. Ця Інструкція регламентує організацію діяльності чергової служби в центральному органі управління поліції, територіальних органах Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях, місті Києві (далі – ГУНП), а також підпорядкованих їм територіальних підрозділах у районах, містах, районах у містах (далі – орган (підрозділ) поліції).

На основі вищевикладеного можна дійти таких висновків:

Отже, в історії розвитку чергової служби ОВС України можна виділити три великих етапи: 1) імперський (1718–1917 рр.) – зародження чергової служби як напрямку діяльності поліції царської Росії; 2) радянський (1918–1991 рр.) – зародження, створення та розвиток чергової служби радянської міліції, в якому О.В. Васюкова (і ми погоджуємось з нею) обґрунтовано виділяє ще 6 періодів: а) 1918–1925 р. – зародження функції чергової служби радянської міліції; б) 1926 – 1930 р. – створення чергової служби міліції (5 березня 1926 р.), закладення основи правового регулювання її організаційної побудови; в) 1931–1953 р. – продовження реорганізації чергової служби міліції, удосконалювання її матеріально-технічного забезпечення, у т.ч. введення екстреного зв'язку «02» (15 березня 1931 р.); розширення функції чергової служби міліції; г) 1954–1968 р. – заснування штатних чергових у міському й районному відділі (відділенні) міліції; д) 1969–1977 р. – реорганізація чергової служби; створення з 1 січня 1973 р. штатних чергових частин; е) 1978–1991 р. – удосконалення правового регулювання й організаційних форм чергової служби радянської міліції [9, с. 4]; 3) пострадянський (1992 – 2011 рр.) – удосконалення діяльності чергової служби ОВС незалежної України.

Наголошено, що чергова служба ОВС на всіх етапах своєї еволюції характеризується поступовим розвитком від допоміжної до самостійної служби ОВС, і навіть за умов докорінного реформування ОВС залишиться її невід’ємною складовою, що відповідає сучасним світовим поліцейським стандартам щодо структури поліції.

References:

1. *Pro zakhody shchodo podalshoho vdoskonalennia diialnosti chervovoi sluzhby orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy* [On measures to further improve the regular service of the bodies of internal affairs of Ukraine]: Nakaz MVS Ukrainy vid 18.08.1992 r. № 485. (In Ukrainian)
2. Vasyukova O.V. (2007) *Dezhurnaya sluzhba organov vnutrennih del: istoki i razvitie* [Standing Office of Internal Affairs: Origins and Development]. *Pravo i gosudarstvo: teoriya i praktika* [Law and State: Theory and Practice]. 2007. № 6 (30). P. 96-100. (In Russian)
3. Kravchenko Yu.F. (1999) *Militsiia Ukrainy* [Police of Ukraine]. K., 1999. P. 13 (In Ukrainian)
4. Mykhailenko P.P., Kondratiev Ya.Iu. (1997) *Istoriia militsii Ukrainy v dokumentakh ta materialakh* [The history of the militia of Ukraine in documents and materials]. K., 1997. T.1. 499 p. (In Ukrainian)
5. Vasyukova O. V. (2008) *Organizatsionno-pravovyye osnovyi razvitiya funktsii dezhurnoy sluzhbyi sovetskoy militsii (1918-1991 gg.): Avtoref. dis. ... kand. yurid. nauk* [Organizational-legal bases of development of the function of the duty service of the Soviet militia (1918 - 1991): Author's abstract. dis ... Candidate lawyer Sciences]. *Akad. upravleniya MVD Rossii* [Acad. management of the Ministry of Internal Affairs of Russia]. M., 2008. P. 12. (In Russian)

6. *Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii diialnosti chervovoi sluzhby orhaniv (pidrozdiliv) Natsionalnoi politsii Ukrainy* [On approval of the Instruction on the organization of the regular service of the organs (divisions) of the National Police of Ukraine]. *Nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy 23.05.2017 № 440* [Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated May 23, 2017 No. 440]. (In Ukrainian)

Становление и развитие Дежурной службы Украины, ее законодательное закрепление

Домброван Наталья Васильевна, e-mail: dombrovann@gmail.com

Одесский государственный университет внутренних дел, Украина

Аннотация: для обеспечения эффективной деятельности правоохранительных органов значительная роль принадлежит дежурной службе, руководящим звеном которой является дежурная часть. Именно дежурная часть – подразделение, которое обеспечивает оперативное управления силами и средствами, круглосуточно находится в постоянной готовности для реагирования на преступные проявления, чрезвычайные ситуации, другие события и является координирующим органом непрерывного управления при раскрытии преступлений, а также правоприменительным органом, который наделён административно-правовым статусом и выступает в правовых отношениях с правонарушителями при применении к ним принудительных мер. Она действует в комплексе с другими подразделениями создаёт систему охраны и защиты общественного порядка, раскрытие преступлений, реагирование на резкие изменения оперативной обстановки. Следует отметить, что дежурная служба существенно влияет на формирование имиджа в целом, поскольку ее сотрудники находятся в тесном контакте с населением, другими правоохранительными органами, органами государственной власти и самоуправления, общественными организациями, иностранными учреждениями и организациями и др. Итак, обратившись к генезису возникновения дежурной службы, мы сможем более углублённо изучить суть и предназначение этого безусловно важного и сложного элемента системы правоохранительных органов. проведение историко-правового анализа положительного опыта и недостатков в процессе становления дежурной службы ОВД Украины ее развитие и законодательное закрепление в настоящее время поможет в определении дальнейших перспектив и тенденций ее развития, совершенствования. Цель этого исследования заключается в комплексном историко-правовом анализе фактического материала, нормативно-правовых актов, характеризующих процесс формирования и функционирования дежурной службы, раскрывают ее место и роль в системе правоохранительных органов на различных исторических этапах. Для достижения этой цели в работе ставятся следующие задачи, решение которых предполагает раскрыть сущность и содержание функции дежурной службы; рассмотреть генезис дежурной службы; определить основные этапы ее развития; проанализировать правовые источники, регулировать возникновение и развитие дежурной службы в течение рассматриваемого периода.

Ключевые слова: органы Национальной полиции, дежурная часть, полиция, горрайорган, устав.

Administrative and legal status of judges: foreign experience and ways of improvement

Andriy B. Fedorchuk

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: This article analyzes some aspects of the administrative and legal status of judges in the country and other foreign countries. The ways of implementation in the national legislation of international standards in the field of judicial and administrative status of judges are considered. The comparison of the procedure for the preparation and selection of judges in the United States, France, other developed countries and Ukraine shows that the system of training and selection of judges existing in our country today requires a structural reorganization aimed at implementing the provisions of international legal norms in national legislation taking into account world experience, which will improve the mechanism of appointment and further professional efficiency of judges.

Keywords: administrative and legal status of judges, foreign experience, ways of improvement

Судово-правова реформа є однією із першочергових реформ, відповідно до схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015 Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [1]. З метою реалізації цієї стратегії у судовій сфері прийнято Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р. № 192-VIII [2]. Цей закон передбачає системні зміни до законодавчих актів, зокрема, передбачено внесення змін до Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15.01.1998 р. № 22/98-ВР [3], процесуального законодавства, а також закріпив нову редакцію Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. № 2453-VI [4]. Зміни, які відображені у законі спрямовані на реформування судоустрою і статусу суддів, а також судочинства в Україні відповідно до міжнародно-правових стандартів з метою покращення доступності правосуддя та зміцнення незалежності суддів.

Міжнародні акти, зокрема Основні принципи незалежності судових органів (1985 р.) встановлюють, що принцип незалежності судової влади наділяє суди правом і обов'язком забезпечувати справедливість судового розгляду та повагу прав сторін (п.6). Крім того п.10 зазначеного документа безпосередньо передбачає, що судді повинні мати високі моральні якості й здібності, а також відповідну підготовку і кваліфікацію в галузі права. Аналогічне положення було пізніше закріплене і у Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи щодо незалежності, ефективності і ролі суддів (1994 р.) п.2 с) якої передбачає, що всі рішення стосовно професійної кар'єри суддів повинні ґрунтуватися на об'єктивних критеріях, а відбір та кар'єра суддів – на основі заслуг, беручи до уваги кваліфікацію, чесність, здібності та вміння [5].

Україною враховано міжнародні напрацювання і на законодавчому рівні закріплена вимога безсторонності та незалежності судового розгляду (див.: наприклад п.1 ст.6 Закону “Про судоустрій України”), чим сформована і відповідна загальна характеристика судді. Але на сьогодні не вирішена проблема закріплення конкретних шляхів досягнення такого становища, тобто відображення етичних вимог до суддів, які б слугували своєрідним орієнтиром належної поведінки. Існуючого положення (п.4 ст.6 Закону України “Про статус суддів”) щодо не допущення “вчинків та будь-яких дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності” недостатньо [6].

Визнання України правовою державою передбачає створення ефективного механізму захисту прав і свобод людини та громадянина. Це можливо лише за практичної реалізації в державі теорії поділу влади [7, с. 4].

Одне з основних завдань сучасної судово-правової реформи є реалізація демократичних ідей правосуддя, вироблених світовою практикою й наукою. У цьому зв'язку особливого значення набуває розробка концептуальних основ статусу суддів України, який відповідатиме міжнародним стандартам, оскільки виключно останні є носіями судової влади в державі. Особливо ці питання актуалізуються сьогодні, в період прийняття та оновлення судового законодавства України. Тому

саме зараз так необхідний принципово новий підхід до визначення поняття, структури і змісту адміністративно-правового статусу судді.

У Конституції України, разом із законодавчою і виконавчою гілками влади, самостійно виділена також судова влада. Основне її завдання - забезпечення законності, справедливості та свободи. Водночас формування європейської держави вимагає вдосконалення та зміцнення незалежної і доступної для населення судової влади. Судова система, по суті, є головною складовою розвитку країни, одним із пріоритетів демократизації суспільства. На приведенні судової системи України у відповідність до європейських стандартів наголошує і Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія). Наявність у державі чесної судової влади є запорукою розвитку демократії та упровадження в країні стандартів і практик Європейського Союзу [7, с. 4].

У зв'язку з цим було розроблено та затверджено Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів і плану дій щодо її реалізації, прийнято такі Закони України: «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 08.04.2014 р. № 1188-VII, «Про очищення влади» від 16.09.2014 р. № 1682-VII, «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р. № 192-VIII та ін. На сьогодні актуальними є питання розвитку судової влади, цьому приділяється значна увага, особливо це стосується правового статусу судді та специфіки проходження ним публічної служби [7, с. 4].

Адміністративно-процесуальний статус судді – це сукупність процесуальних прав, гарантій, обов'язків судді, спрямованих на реалізацію завдань провадження, а також юридична відповідальність у передбачених законом випадках. Усі елементи адміністративно-процесуального статусу судді вчений поділяє на загальні та спеціальні [8, с.14]

Відповідно до ст. 52 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді. Саме поняття «адміністративно-правовий статус судді» в законодавстві України відсутнє. Саме це поняття характеризує місце і роль суддів в адміністративних відносинах під час розгляду адміністративних справ, що складається з сукупності та обсягу правосуб'єктності, обов'язків і прав, незалежності і недоторканості та юридичної відповідальності суддів. Особливість статусу суддів має суттєвий вплив на визначення підстав виникнення дисциплінарної відповідальності суддів, кола суб'єктів, які можуть ініціювати питання про дисциплінарну відповідальність суддів, органів, що правомочні вирішувати питання про дисциплінарну відповідальність суддів.

Адміністративно-правовий статус суддів, що складається з багатьох компонентів, забезпечує можливість суддів здійснювати незалежне, неупереджене та справедливе правосуддя. З огляду на це, виникає необхідність у визначенні сутності, поняття та структури адміністративно-правового статусу суддів України з метою вироблення концептуальних засад його оптимізації та формулюванні пропозицій щодо підвищення ефективності правового регулювання в цій сфері, а також набуття статусу, сукупність їх прав та обов'язків, вимоги, що ставляться до суддів, правові гарантії, які дозволяють суддям здійснювати свої повноваження згідно з законом, порядок притягнення суддів до юридичної відповідальності та звільнення з посади.

Разом із тим, найбільш слушним для розкриття аналізованих проблем буде широке розуміння адміністративно-правового статусу судді господарського суду. Його характеризують місце і роль судді в адміністративно-господарських відносинах під час розгляду адміністративних справ, що складається з сукупності та обсягу правосуб'єктності, обов'язків і прав, незалежності і недоторканості та юридичної відповідальності судді [9].

За міжнародними стандартами держава зобов'язана створити умови для підготовки високопрофесійних суддів, які будуть виконувати роль не лише виконавців, що чітко додержуються букви закону, але й наділити їх критичним мисленням, розумінням духу та принципів закону. Визначаючи напрями вдосконалення професійної підготовки суддівських кадрів, ви дається доречним звернутися до досвіду Франції. Питанням професійної підготовки суддів у Франції займається Національна школа магістратури. Вона включає початкову підготовку та підвищення рівня кваліфікації без відриву від роботи, проте з аналізу положень Конституції Французької Республіки та Органічного закону «Про статус магістратури» [10] незрозуміло, чим відрізняється підготовка суддів з метою підвищення рівня кваліфікації суддів від початкової підготовки суддів, окрім тривалості.

За аналізом організації суддівських освітніх програм у Франції слід підсумувати, що питанню підвищення кваліфікації суддів не приділяється достатня увага держави. Крім того, спільне навчання суддів із прокурорами та адвокатами може негативно вплинути на авторитет як судді, так і судової влади в цілому, і може стати першим кроком до корупції та кумівства. Адвокати та прокурори повинні виказувати суду свою повагу, триматись на дистанції та не спостерігати процес професійного росту судді. Підвищення кваліфікації має у собі очевидну тезу про те, що кожній людині, незалежно від статусу, час від часу потрібно поліпшувати свій професійний рівень. Таке підвищення кваліфікації суддів повинне бути автономним від інших органів та гілок влади, зважаючи на роль судів у системі державних органів влади. У зв'язку з цим цікавим видається досвід Республіки Польща, яка завдяки вдалим реформам набула статус повноправного члену Європейського Союзу.

Професійну підготовку кандидатів на посаду судді здійснює Національна школа судочинства та прокуратури в Республіці Польща. Кандидати на посаду судді проходять навчання у два етапи: загальна та професійна підготовка. Загальна підготовка триває 12 місяців і включає відвідання лекцій та практичних занять. Після закінчення кожної секції занять кандидат проходить практику у судах та інших органах, пов'язаних із судочинством. Після проходження практики кандидат на посаду судді проходить професійну підготовку, яка триває 48 місяців. Лише після завершення всіх етапів підготовки суддя має право подавати заяву на заміщення вакантної посади судді в районному суді [11, с. 2].

Підхід до формування суддівського корпусу у США принципово відрізняється від європейського досвіду. Згідно із законодавством Сполучених Штатів Америки суддею може стати громадянин США не молодше 21 року, який має юридичну освіту, володіє англійською мовою і проживає на території штату від одного року. При цьому судді зазвичай не просуваються по кар'єрних сходах, а можуть почати запаморочливу кар'єру, взагалі минаючи нижчий ступінь. Зокрема, будь-який кандидат відповідно до здібностей може потрапити у будь-яку судову інстанцію, винятком не є навіть посада у вищому судовому органі. Тобто, юрист без будь-якого судового досвіду може стати суддею в суді останньої інстанції штату чи навіть у Верховному Суді Сполучених Штатів Америки [12, с. 311-323].

Досвід роботи не грає суттєвої ролі, оскільки суддя визнається не інструментом у структурі держави, а самостійною політичною фігурою. Так, суддям для просування по службі необхідно заручитись підтримкою населення або мати покровителів серед політичних еліт. У протилежному випадку суддя будь-якої інстанції зазвичай до пенсії залишиться на своєму місці. Ще однією особливістю процедури формування суддівського корпусу в США є відсутність вимоги проходити спеціальну підготовку для заміщення посади. Традиційно кандидати на посаду повинні мати юридичну освіту, як було вказано вище, але це скоріше дис позитивна норма. Більша увага приділяється його професійній придатності для виконання покладених на нього функцій, аналізуються його професійні та особисті якості, а спец- служби і преса намагаються знайти в його минулому «чорні плями». Саме тому у розділі 1 ст. 3 Конституції США зазначено, що «судді як Верховного, так і нижчих судів займають свої посади, поки їх поведінка бездоганна, і у встановлений час отримують за свою службу винагороду, яка не може бути зменшена під час перебування їх на посаді» [13].

Наведене порівняння порядку підготовки та добору суддів у Сполучених Штатах Америки, Франції, інших розвинених країнах та Україні засвідчує, що на сьогодні існуюча в нашій державі система підготовки та добору суддів потребує структурної реорганізації, метою якої є імплементація положень міжнародно-правових норм у національне законодавство з урахуванням світового досвіду, що дозволить удосконалити механізм призначення та подальшої професійної ефективності суддів.

Висновок. Сьогодні зроблено позитивний крок у напрямку реформування судової влади із дотриманням міжнародно-правових стандартів, а саме відбулось повернення Верховному Суду України повноважень найвищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції. Заслужують на підтримку і зміни, що пов'язані із посиленням суддівського самоврядування. Зокрема, Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 07.07.2010 р. № 2453-VI передбачено створення окремих структур, які зможуть формувати пропозиції у сфері судочинства щодо стратегічного планування та питань законодавства, бюджетного та фінансового управління, забезпечення якості та ефективності правосуддя, а також питань дисциплінарної відповідальності. Слушно зазначають зарубіжні правознавці ефективне застосування інституту дисциплінарної відповідальності підвищить авторитет системи правосуддя в державі [14; 15]. Відповідає міжнародно-правовим стандартам статусу суддів і 155 запровадження критеріїв та способів проведення оцінки роботи суддів, а також запровадження механізму, який не дає суду можливості повернути заяву через непідсудність чи неналежність до юрисдикції суду, тобто обов'язок

правильно визначити юрисдикцію та підсудність справи буде перекладено із позивачів на суди. Водночас, зміни щодо відновлення кваліфікаційних класів та обов'язок проходження суддями атестації при зміні кваліфікаційного класу, на нашу думку, не є позитивним моментом, а навпаки створюють загрозу для незалежності суддів та нададуть тим органам, які прямо чи опосередковано матимуть вплив на процес присвоєння судді кваліфікаційного класу, механізм впливу на суддів. Аналіз проведених законодавчих змін у сфері статусу суддів, дозволяє зробити нам висновок, що при проведенні судово-правової реформи міжнародно-правові стандарти статусу суддів враховані частково. Це зумовлює необхідність першочергового впровадження міжнародно-правових стандартів статусу суддів у національному законодавстві України, та відповідно проведення системних змін у національному законодавстві.

References:

1. *Pro Stratehiiu staloho rozvytku «Ukraina – 2020»* [About the Strategy of Sustainable Development "Ukraine-2020"]. *Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2015 r. № 5/2015* [Decree of the President of Ukraine dated January 12, 2015 № 5/2015]. *Ofitsiinyi visnyk Prezydenta Ukrainy* [Official bulletin of the President of Ukraine]. 2015. № 2. P. 154. (In Ukrainian)
2. *Pro zabezpechennia prava na spravedlyvyi sud: Zakon Ukrainy vid 12 liutoho 2015 roku № 192-VIII* [On ensuring the right to a fair trial: Law of Ukraine dated February 12, 2015, No. 192-VIII]. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_236. (In Ukrainian)
3. *Pro Vyshchu radu yustytysii Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 15 sichnia 1998 roku № 22/98-VR* [On the High Council of Justice of Ukraine: Law of Ukraine of January 15, 1998 No. 22/98-VR]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/22/98-vr>. (In Ukrainian)
4. *Pro sudoustrii ta status suddiv : Zakon Ukrainy vid 07.07.2010 r. № 2453-VI* [On the Judicial System and the Status of Judges: Law of Ukraine dated 07.07.2010 No. 2453-VI]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2010. № 41-45. P. 529. (In Ukrainian)
5. *Rekomendatsiia R (94) 12 Komitetu Ministriv Rady Yevropy shchodo nezalezhnosti, efektyvnosti i roli suddiv* [Recommendation R (94) 12 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the independence, efficiency and role of judges]. *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy* [Bulletin of the Supreme Court of Ukraine]. 1997. № 4. P.10-11. (In Ukrainian)
6. Podkopaiev V. (2005) *Etyka suddiv: mizhnarodnyi dosvid ta problemy rehuliuвання v Ukraini* [Ethics of judges: international experience and problems of regulation in Ukraine]. *Pravo Ukrainy* [Law of Ukraine]. 2005. № 6. P. 103-106. (In Ukrainian)
7. Vitiuk D. L. (2016) *Administratyvno-pravovi zasady prokhodzhennia suddeiu publichnoi sluzhby* [The administrative-legal principles of passing a judge of the public service]. *Derzh. fiskalna sluzhba Ukrainy* [State. fiscal service of Ukraine]. Irpin :, 2016. 20 p. (In Ukrainian)
8. Sobovy O.M. (2010) *Pravovyi status suddi v administratyvno-deliktnomu provadzhenni : avtoref. Dys. Na zdobuttia nauk. Stupenia kand. Yuryd. Nauk : spets. 12.00.07* [Legal status of a judge in administrative and tort proceedings: the author's abstract. Dis For obtaining sciences. Degree Candidate Jurid Science: special 12.00.07]. K., 2010. 20 p. (In Ukrainian)
9. Zakurin M. K. (2011) *Administratyvno-pravovyi status suddi hospodarskoho sudu* [Administrative and legal status of a judge of an economic court]. *Forum prava* [Forum of law]. 2011. № 3. P. 282-286. (In Ukrainian)
10. *Organicheskiy zakon o statuse magistraturyi : Ordonans № 58-1270 ot 22 dekabrya 1958 g.* [Organic Law on the Status of the Magistracy: Ordinance No. 58-1270 of December 22, 1958]. URL: <http://constitutions.ru/?p=8150>. (In Russian)
11. Borkovski H. (2012) *Polskyi dosvid pidhotovky kandydativ na posady suddiv* [Polish experience in preparing candidates for judges]. *Rezultaty pershoho natsionalnoho doboru kandydativ na posadu suddi: dosvid, shliakhy udoskonalennia ta zaprovadzhennia spetsialnoi pidhotovky kandydativ: mater. Mizhnarod. seminaru-praktykumu (22-24 liutoho 2012 r.)* [Results of the first national selection of candidates for a judge: experience, ways of improving and introducing special training for candidates: mater. International Workshop (February 22-24, 2012)]. Lviv, 2012. P. 1-7. (In Ukrainian)
12. Bernam U. (2006) *Pravovaya sistema SShA* [US legal system]. M.: *Novaya yustitsiya* [New Justice], 2006. 1216 p. (In Russian)
13. *Soedinennyye Shtaty Ameriki: Konstitutsiya i zakonodatelstvo. Pod red. O.A. Zhidkova, perevod V.I. Lafitskogo* [United States: Constitution and Legislation Ed. OA Zhidkova, translation by V.I. Lafite]. M.: Progress, Univers, 1993. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnstUS.htm>. (In Russian)

14. Terhechte J. Ph. (2012) Judicial Accountability and Public Liability. The German “Judges Privilege” Under the Influence of European and International Law. *German Law Journal*. 2012. Vol. 13, №. 03. P. 313-330. (In German)

15. Neubauer D. W., Meinhold S. S. (2009) Judicial Process: Law, Court, and Politics in the United States. 5 ed. Wadsworth : Wadsworth Publishing, 2009. 576 p. (In English)

Административно-правовой статус судей: зарубежный опыт и пути совершенствования

Федорчук Андрей Богданович, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com
Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: в данной статье проанализированы некоторые аспекты административно-правового статуса судей в стране и других зарубежных государствах. Рассмотрены пути внедрения в национальное законодательство международных стандартов в сфере административно-правового статуса судей. Приведено сравнение порядке подготовки и отбора судей в Соединённых Штатах Америки, Франции, других развитых странах и Украине показывает, что на сегодня существующая в нашей стране система подготовки и отбора судей требует структурной реорганизации, целью которой является имплементация положений международно-правовых норм в национальное законодательство с учётом мирового опыта, что позволит усовершенствовать механизм назначения и последующей профессиональной эффективности судей.

Ключевые слова: административно-правовой статус судей, зарубежный опыт, пути совершенствования

The experience of counteraction to organized crime in the United States

Ruslan M. Ibragimov

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: rmi1122q@gmail.com

Abstract: The article describes the system of special organs carrying out counteraction to organized crime in the USA. In the United States, there are a large number of specialized law enforcement agencies (agencies) that carry out specific activities to combat specific types of organized crime. This allows, on the one hand, to eliminate conflicts of competence between them and conflict of interests, to have in their ranks high-quality and profile specialists specializing in the detection and disclosure of specific types of crimes. On the other hand, the presence of such a number of law enforcement agencies requires significant financial resources of the state for their maintenance, and, consequently, requires high-quality work results from law enforcement agencies. However, in the process of reforming law enforcement, it is important to consider mental characteristics in addition to foreign experience, since in the same US, citizen's legal consciousness is different. There is no such thing as "thieves in the law". They operate on a national basis certain criminal groups - Mexicans, Italians, etc.

Keywords: counteraction, organized crime, the United States, experience.

Сучасна організована злочинність становить небезпеку не лише для національних інтересів окремих держав, а й прямою загрозою міжнародній безпеці, набуваючи транснаціонального характеру. Особливу небезпеку організована злочинність утворює для країн із нестабільною соціально-політичною та економічною обстановкою, що знаходяться у стані економічної і політичної трансформації до яких належить й Україна [1, с. 99].

Організовані групи і злочинні організації продовжують контролювати левову частку тіньового капіталу, протиправну діяльність, пов'язану із розкраданням бюджетних коштів, легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, організацією наркобізнесу, нелегальною міграцією тощо [2].

Корумповані зв'язки, які тісно налагоджені в органах законодавчої, виконавчої та судової влади, приводять до встановлення їх залежності від кримінальних структур, що забезпечує прийняття необхідних для них рішень, порушуючи чинне законодавство або суспільні норми [3, с. 75].

Характер сучасної організованої злочинності вимагає глобального реагування на її виклики на засадах широкої міжнародної співпраці. Важливим в цьому контексті є обмін досвідом між державами, який допомагає виокремити найбільш ефективні законодавчі і практичні стратегії протидії організованій злочинності [4].

Зазначене зумовлює нагальну потребу у дослідженні зарубіжного досвіду по боротьбі з організованою злочинністю. Зокрема, цікавим та корисним вбачається досвід правоохоронних органів США, який відображає основні принципи та методи їх роботи щодо протидії організованій злочинності і багато у чому пояснює високі результати протидії цьому суспільно-небезпечному діянню [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий аналіз організації системи правоохоронних органів США, що здійснюють протидію організованій злочинності, було запроваджено у працях таких учених-юристів, як: О.М. Бандурки, П.Д. Біленчука, В.С. Венедиктова, Л.С. Верченка, О.Д. Джузи, В.М. Дрьоміної, Т.О. Гуржія, В.Л. Грохольського, В.О. Глушкова, Я. Ю. Кондратьєва, Б.В. Лизогуба, М.І. Мельника, М.А. Погорецького, Є.Д. Скулиша, М.І. Хавронюка, О.Ю. Шостко та ін. Серед іноземних учених згадану проблему досліджували: Г. Альбрехт, Д. Джонсон, М. Ван Дайка, С. Вокер, Ч. Каллі, Ф. Смол, Д. Шалягін, Л. Паолі, Е. Савони, та ін.

Метою статті є дослідження позитивного досвіду протидії організованій злочинності в США.

Виклад основного матеріалу. Система правоохоронних органів США є складним конгломератом нейтралізованих (федеральних) і децентралізованих (місцевих) структур. Завдання боротьби з організованою злочинністю тією чи іншою мірою покладені на федеральні правоохоронні відомства, яких у США нараховується більше семидесяти. Проте, у складній багатосуб'єктній системі федеральних правоохоронних органів США все ж таки можна виділити кілька головних міністерств, які відіграють провідну роль у боротьбі з організованою злочинністю в країні: 1) федеральне бюро розслідувань (у діяльності сучасного ФБР пріоритетним є напрям боротьби з організованою

злочинністю) [6, с.142-144], 2) управління по боротьбі з наркотиками; 3) бюро алкоголю, тютюну, зброї і вибухівки, 4) федеральне бюро в'язниць; 5) служба маршалів США.

Розглянемо їх детальніше.

Федеральне бюро розслідувань. Ця поліцейська установа виконує функції головного координаційного центру держави по боротьбі зі злочинністю в США, а також поєднує функції контррозвідки, політичної поліції та карного розшуку. Найбільша кількість кримінальних розслідувань приходить саме на цю службу.

До числа основних функцій ФБР входять боротьба з організованою злочинністю і корупцією в органах влади; забезпечення державної безпеки; ведення загальнофедеральних кримінальних обліків та інформаційне обслуговування інших правоохоронних відомств; перевірка благонадійності осіб, які призначаються на відповідальні державні посади і приймаються на службу, пов'язану з державною таємницею. У діяльності ФБР пріоритетним є напрям боротьби з організованою злочинністю. Це найбільш чисельна федеральна поліцейська організація: її штат складає понад двадцять тисяч співробітників, половина з яких - оперативні працівники, а решта - адміністративний і технічний персонал. Головне управління ФБР знаходиться у Вашингтоні, звідки здійснюється і керівництво діяльністю відділень у США і за кордоном [6].

До структури ФБР входять такі спеціальні "поліцейські" відділи, як кримінально-слідчий відділ і відділ з контртероризму.

Кримінально-слідчий відділ є найбільшим підрозділом ФБР, який розслідує злочини, вчинені на расовому ґрунті, шахрайство, корупційні злочини, викрадення людей, пограбування банків, серійні вбивства тощо. Відділ з контртероризму (JTTFs) здійснює заходи по боротьбі з тероризмом, займається розслідуванням крадіжок особистих даних.

Крім того, для боротьби з етнічною організованою злочинністю (бандами, синдикатами, мафією) використовуються спеціальні підрозділи ФБР (FBI SWAT) – штурмові групи зі спеціальним армійським озброєнням, які існують у кожному з 56 регіональних відділів ФБР і застосовують спеціальну тактику знешкодження злочинців при проведенні спецоперацій, в яких потрібні здібності та навички, що виходять за рамки можливостей звичайних поліцейських [7].

Окремо слід зупинити увагу і на такому підрозділі, як «Секція забезпечення внутрішньої безпеки та боротьби з тероризмом», що структурно входить до Управління кримінальних розслідувань ФБР. Штат підрозділу складається з 21 досвідченого оперативного працівника. Це – центральний підрозділ ФБР, що спеціалізується на антитерорі, і курирує роботу 143 співробітників, які постійно займаються розслідуванням злочинів, пов'язаних з терором і внутрішньою безпекою [8, с.13].

У складі секції три групи:

– група спеціальних операцій та аналізу, яка збирає факти про вчинені теракти. На основі їх аналізу співробітники групи готують документи, де пропонуються обґрунтовані висновки про найбільш доцільні тактичні прийоми і засоби протидії тероризму. Співробітники групи в разі потреби виїжджають на місця інцидентів для консультативної роботи;

– група дослідження тероризму та обліку вибухів бомб, у складі двох осіб, вивчає організаційні структури терористичних груп, їх учасників, збирає та аналізує всі випадки здійснення терактів із використанням вибухових пристроїв. Результати роботи цієї групи реалізуються у відповідях на конкретні запити та у вигляді інформаційних довідок, які направляються всім зацікавленим відомствам;

– група внутрішньої безпеки у складі 5 осіб, контролює організацію охорони іноземних представників на території США. У складі ФБР є група досвідчених психологів, до функцій яких входить надання допомоги співробітникам ФБР, які ведуть переговори з терористами про видачу заручників [9]

Управління по боротьбі з наркотиками. Основними завданнями цього підрозділу є:

- виявлення організацій, які займаються виготовленням і контрабандними поставками наркотиків;
- визначення маршрутів надходження наркотиків в США;
- припинення злочинної діяльності організованих груп та злочинних організацій, які здійснюють збут наркотиків в США;

Крім того, Управління здійснює стратегічне прогнозування щодо збуту наркотиків, а також проводить розвідувальну діяльність щодо виявлення коштів отриманих від наркоторгівлі.

До Управління входять такі підрозділи:

- відділ забезпечення внутрішніх операцій (Office of Domestic Enforcement Support);
- відділ забезпечення міжнародних операцій (Office of International Enforcement Support);
- відділ розвідувальної політики і управління;

- відділ спеціальної розвідки;
- розвідувальний центр в Ель-Пасо (Техас) [10].

Бюро алкоголю, тютюну, зброї і вибухових речовин здійснює розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним застосуванням вогнепальної зброї, її виробництвом, зберіганням, а також вибухових речовин. До компетенції агентства належить розслідування терористичних актів, підпалів і вибухів, а також контроль за незаконним обігом алкогольної та тютюнової продукції.

Федеральне бюро в'язниць США – федеральна служба, що здійснює виконання кримінального покарання за вироками федеральних судів. За своїми завданнями і функціями вона практично нічим не відрізняється від Державної пенітенціарної служби України, але з однією суттєвою особливістю – співробітники даної служби забезпечують роботу лише федеральних в'язниць країни, в яких відбувають покарання виключно засуджені федеральними судами США. Всі інші в'язні, що засуджені судами штатів, відбувають покарання у в'язницях штатів, які підпорядковуються керівництву в'язниці та губернаторам штатів.

Служба маршалів США забезпечує безпеку суддів, присяжних, прокурорів, свідків і членів їх сімей (саме вони реалізують програму захисту свідків), а також розшук злочинців-утікачів (у тому числі іноземних громадян, які переховуються в США, підозрюваних у вчиненні злочинів), їх арешт і екстрадицію [7].

Крім того, відповідно до Програми боротьби з організованою злочинністю федеральним урядом США створено об'єднання «Ударні сили». Головне завдання «Ударних сил», що діють під загальним керівництвом Міністерства юстиції США та в тісному контакті з правоохоронними органами штатів, полягає у виявленні груп організованої злочинності. До обов'язків «Ударних сил» віднесено пошук доказів злочинної діяльності учасників незаконного підприємництва. Правовий режим діяльності «Ударних сил» визначається кримінально-процесуальним законодавством та спеціальними інструкціями Міністерства юстиції США [11, с.84].

Виділяють два види таких «ударних груп»:

- 1) що діють на постійній основі для вирішення завдань стратегічного плану (вивчення і відстеження злочинних зав'язків, накопичення інформації про злочинну діяльність всіх зафіксованих в конкретному штаті злочинних організацій, встановлення нових);
- 2) тимчасові, що створюються для вирішення тактичних завдань, спрямованих на протидію злочинній діяльності конкретної злочинної організації, мафіозної сім'ї чи по окремій справі.

Регіональна зведена група, що діє на постійній основі є напіввійськовою організацією, що складається з 5-7 співробітників які не перебувають у стосунках підпорядкування, виступаючи таким чином у ролі незалежних експертів у своїй сфері, і виконують спільне завдання. Це - державні обвинувачі і оперативні співробітники ФБР, Адміністрації із застосування законів про наркотики (АПЗН), бюро внутрішніх доходів, служби еміграцій і натуралізації, представники берегової охорони та митної служби США. Ефективність діяльності таких федеральних формувань базується на об'єднанні зусиль найбільш досвідчених співробітників правоохоронних органів. Термін діяльності такої групи нерегламентований, тобто вона діятиме до того часу, поки не вирішить поставленого перед нею завдання [12].

Також, слід зазначити, що в структурі Міністерства внутрішньої безпеки боротьбою з організованою злочинністю займаються такі підрозділи, як:

Служба берегової охорони США. Вона здійснює протидію контрабанді наркотиків, боротьбу з нелегальною міграцією; охорону морських об'єктів, що належать до об'єктів критичної інфраструктури, з метою унеможливлення нападів на них з боку міжнародних кримінальних угруповань [7, с. 73]. Також службовці берегової охорони розслідують злочини, вчинені на морських судах у тери- торіальних водах Сполучених Штатів Америки. Специфіка даної служби полягає в тому, що в структурі МВБ США берегова охорона є одним із трьох агентств, відповідальних за забезпечення прикордонної безпеки і охорону державного кордону США.

Імміграційна і митна поліція США займається боротьбою з незаконною імміграцією, сексуальним насильством щодо неповнолітніх, розповсюдженням дитячої порнографії, торгівлею людьми, боротьбою з порушенням авторських прав. У межах повноважень вона може конфіскувати в мережі Інтернет доменні імена в зонах адміністрування американськими організаціями (на- приклад, .com, .net, .org), на сайтах, які не відпові- дають вимогам законодавства США або належать до організованих злочинних угруповань.

Прикордонна та митна служба США є найбільшою структурною одиницею Міністерства Внутрішньої Безпеки США. Однією з най- важливіших її функцій є охорона кордонів Сполучених Штатів Америки, що включає в себе припинення спроб незаконного в'їзду на територію країни,

незаконного ввезення наркотиків, зброї та контрабанди, захист американського бізнесу від крадіжки інтелектуальної власності.

Секретна служба США. Її співробітники, крім захисту безпеки Президента США та інших вищих посадових осіб держави, здійснюють охорону об'єктів казначейства. Також вони займаються боротьбою з фальшуванням і підробкою державних цінних паперів та проводять розслідування порушень законодавства про обіг державного майна.

Таким чином, у США існує значна кількість спеціалізованих правоохоронних відомств (агентств), які здійснюють за певними напрямками боротьбу з конкретними видами організованої злочинності. Це дозволяє, з одного боку, усунути між ними конфлікт компетенції та конфлікт інтересів, мати у своїх лавах висококласних і профільних фахівців, що спеціалізуються на виявленні та розкритті конкретних видів злочинів. З іншого боку, наявність такої кількості правоохоронних органів потребує значних фінансових ресурсів держави на їх утримання, а, отже, вимагає від правоохоронних органів високоякісних результатів роботи [7]. Однак, у процесі реформування правоохоронних органів, окрім зарубіжного досвіду важливо враховувати ментальні особливості, оскільки в тих же США правосвідомість громадян інша. Там немає такого поняття як «зłodіи у законі». У них діють за національною ознакою певні злочинні групи – мексиканці, італійці тощо.

References:

1. Pohoretskyi M.A. (2007) *Orhanizovana zlochynnist v Ukraini: tendentsii rozvytku ta zakhody protydii* [Organized Crime in Ukraine: Development Trends and Measures of Counteraction]. *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)* [Fighting Organized Crime and Corruption (theory and practice)]. 2007. №. 16. P. 99-110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_16_9. (In Ukrainian)
2. *Kontseptsiiia derzhavnoi polityky u sferi borotby z orhanizovanoi zlochynnistiu : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 21 zhovt. 2011 r. № 1000/2011* [The Concept of State Policy in the Field of Fighting Organized Crime: Decree of the President of Ukraine dated October 21, 2011 № 1000/2011]. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/14091.html>. (In Ukrainian)
3. Pavlenko S.O. (2016) *Shliakhy udoskonalennia pravovoho rehuliuвання protydii osobam, vidnesenym do katehorii «złodiiv u zakoni» v Ukraini* [Ways to improve the legal regulation of counteraction to persons classified as "thieves in the law" in Ukraine] *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia Yurydychni nauky* [Scientific Bulletin of Kherson State University. Series Law Sciences]. 2016. №. 6. Tom. 3. P. 73-79. (In Ukrainian)
4. Shostko O.Iu. (2013) *Dosvid protydii orhanizovanii zlochynnosti v Italii* [Experience in combating organized crime in Italy] *Chasopys Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia "Pravo"* [Journal of the National University "Ostroh Academy". The "Right" series]. 2013. № 1(7). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13soyzvi.pdf>. (In Ukrainian)
5. Usatyi H.O. *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu: novi shliakhy* [Fighting Organized Crime: New Ways]. URL: <http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=1200>. (In Ukrainian)
6. Verchenko L.S. (2009) *Systema ta kompetentsiia pravoookhoronnykh orhaniv SShA, yaki protydiut orhanizovanii zlochynnosti* [The System and Competence of US Law Enforcement Agencies Responding to Organized Crime]. *Pravo i suspilstvo* [Law and Society]. 2009. № 5. P.141-147. (In Ukrainian)
7. Volynets V.V. (2010) *Systema borotby z orhanizovanoi zlochynnistiu (dosvid orhanizatsii ta funktsionuvannia)* [The system of combating organized crime (the experience of organization and functioning)]. *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)* [Fighting organized crime and corruption (theory and practice)]. P. 72-74. (In Ukrainian)
8. Zharovska H.P. (2014) *Perspektyvni napriamy protydii transnatsionalnii orhanizovanii zlochynnosti v Ukraini* [Perspective directions of combating transnational organized crime in Ukraine]. *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)* [Fight against organized crime and corruption (theory and practice)]. 2014. №1 (32). P. 11-16. (In Ukrainian)
9. *Antyterrorystycheskye orhanyzatsyy SShA* [US Anti-Terrorist Organizations] URL: <http://truppen.ru/spetsnaz-inostrannyh-gosudarstv/antiterroristicheskie-organizatscii/antiterroristicheskieorganizatscii-ssha.html>. (In Ukrainian)
10. Pykhalov I.V. (2002) *Spetssluzhby SShA* [US Special Services]. SPb.: «Izdatelskiy Dom «Neva»»; M.: «OLMA-PRESS». 2002. 480 p. (In Russian)
11. Chubenko I. (2003) *Zarubizhnyi dosvid borotby z koruptsiieiu v orhanakh vykonavchoi vlady* [Foreign Experiences in Fighting Corruption in Executive Power Bodies]. *Visnyk derzhavnoi sluzhby Ukrainy* [Bulletin of the Civil Service of Ukraine]. 2003. № 1. P. 81-87. (In Ukrainian)

12. Dzhuzha O.M. Vasylevych V.V. (2001) *Fenomen – orhanizovana zlochynnist* [he Phenomenon - Organized Crime]. *Borotba z orhanizovanoiu zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)* [Fighting Organized Crime and Corruption (theory and practice)]. 2001. №3. P. 14-25. (In Ukrainian)

Опыт противодействия организованной преступности в США

Ибрагимов Руслан Махирович, e-mail: rmi1122q@gmail.com

Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: В статье охарактеризованы систему специальных органов, осуществляющих противодействие организованной преступности в США. В США существует значительное количество специализированных правоохранительных ведомств (агентств), которые осуществляют по определённым направлениям борьбу с конкретными видами организованной преступности. Это позволяет, с одной стороны, устранить между ними конфликт компетенции и конфликт интересов, иметь в своих рядах высококлассных и профильных специалистов, специализирующихся на выявлении и раскрытии конкретных видов преступлений. С другой стороны, наличие такого количества правоохранительных органов требует значительных финансовых ресурсов государства на их содержание, а, следовательно, требует от правоохранительных органов высококачественных результатов работы. Однако, в процессе реформирования правоохранительных органов, кроме зарубежного опыта важно учитывать ментальные особенности, поскольку в тех же США правосознание граждан другое. Там нет такого понятия как «воры в законе». В них действуют по национальному признаку определённые преступные группы – мексиканцы, итальянцы и другие национальности.

Ключевые слова: противодействие, организованная преступность, США, опыт.

Educational and scientific establishment of the National police in ensuring cyber security strategy of Ukraine: the fundamental legal aspects

K.Yu. Ismaylov

Odessa State University of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: 0997060070@ukr.net

Abstract: The article is devoted to determining the role of the scientific and educational institutions of the National police of Ukraine in implementation of national cybersecurity strategy and information security. Outlines the main directions of research and professional development protection of information space of the state and the information society.

Keywords: cybersecurity, information security, educational and scientific institutions of the police, information society.

Розвиток та безпека кіберпростору, запровадження електронного урядування, гарантування безпеки й сталого функціонування електронних комунікацій та державних електронних інформаційних ресурсів мають бути складовими державної політики у сфері розвитку інформаційного простору та становлення інформаційного суспільства в Україні.

Сьогодні стрімкий розвиток інформаційних технологій поступово трансформує світ. Відкритий та вільний кіберпростір розширює свободу і можливості людей, збагачує суспільство, створює новий глобальний інтерактивний ринок ідей, досліджень та інновацій, стимулює відповідальну та ефективну роботу влади і активне залучення громадян до управління державою та вирішення питань місцевого значення, забезпечує публічність та прозорість влади, сприяє запобіганню корупції. Однак, переваги сучасного цифрового світу та розвиток інформаційних технологій обумовили виникнення нових загроз національній та міжнародній безпеці. Зростає кількість та потужність кібератак, вмотивованих інтересами окремих держав, груп та осіб.

Поширюються випадки незаконного збирання, зберігання, використання, знищення, поширення, персональних даних, незаконних фінансових операцій, крадіжок та шахрайства у мережі Інтернет. Кіберзлочинність стає транснаціональною та здатна завдати значної шкоди інтересам особи, суспільства і держави.

Актуальність питання кібербезпеки в теоретико-правовому плані обумовлена також тим, що агресія Російської Федерації, що триває, інші докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України вимагають невідкладного створення національної системи кібербезпеки як складової системи забезпечення національної безпеки України. В свою чергу, перед науковим юридичним співтовариством постає завдання у відпрацюванні правових принципів, термінології та механізмів, що будуть сприяти втіленню в життя концептуальних положень кібербезпеки, що відпрацьовуються державно-владними інститутами.

Значну роль в цьому процесі мають відігравати і навчально-наукові установи в системі Національної поліції України, що зусиллями своїх співробітників, професорсько-викладацького складу мають сприяти створенню як фундаментально-правових, так і практично-юридичних основ для підготовки спеціалістів правоохоронної сфери, які залучаються до реалізації кібербезпеки України.

Метою даного дослідження є спроба виявлення найбільш суттєвих питань, що стосуються ролі навчально-наукових установ Національної поліції України в забезпеченні стратегії кібербезпеки держави.

Джерельною основою роботи є аналітично-науковий матеріал юридичного спрямування, нормативно-правові акти держави у сфері кібербезпеки та інформаційного обороту, енциклопедичні дані та науково-дослідні публікації вчених в інформаційно-правовій сфері.

Методологічну основу роботи складає сукупність прийомів і методів філософської і матеріалістичної діалектики, логіко-структурний підхід та прийоми хронологічного виявлення походження категорій і понять в сфері інформаційної безпеки та кіберзахисту.

15 березня 2016 року Указом Президента України № 96/2016 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України» означена Стратегія була затверджена, а відповідне рішення РНБО введено в дію.

Відповідно до положень означеної Стратегії забезпечення кібербезпеки України як стану захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави в кіберпросторі, що досягається комплексним застосуванням сукупності правових, організаційних, інформаційних заходів, має базуватися на принципах:

– верховенства права і поваги до прав та свобод людини і громадянина;

- забезпечення національних інтересів України;
- відкритості, доступності, стабільності та захищеності кіберпростору;
- державно-приватного партнерства, широкої співпраці з громадянським суспільством у сфері забезпечення кібербезпеки та кіберзахисту;
- пропорційності та адекватності заходів кіберзахисту реальним та потенційним ризикам;
- пріоритетності запобіжних заходів;
- невідворотності покарання за вчинення кіберзлочинів;
- пріоритетного розвитку та підтримки вітчизняного наукового, науково-технічного та виробничого потенціалу;
- міжнародного співробітництва з метою зміцнення взаємної довіри у сфері кібербезпеки та вироблення спільних підходів у протидії кіберзагрозам, консолідації зусиль у розслідуванні та запобіганні кіберзлочинам, недопущення використання кіберпростору в протиправних та воєнних цілях;
- забезпечення демократичного цивільного контролю над утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями та правоохоронними органами держави, що діють у сфері кібербезпеки [1].

Тут важливо виходити з базового розуміння категорії кібербезпеки. Кібербезпека (комп'ютерна безпека) – це сукупність проблем у галузі телекомунікацій та інформатики, пов'язаних з оцінкою і контролюванням ризиків, що виникають при користуванні комп'ютерами та комп'ютерними мережами і розглядуваних з точки зору конфіденційності, цілісності і доступності. Створення безпечних комп'ютерних систем і додатків є метою діяльності мережевих інженерів і програмістів, а також предметом теоретичного дослідження як у галузі телекомунікацій та інформатики, так і економіки, правознавства, психології та політології. У зв'язку із складністю і трудомісткістю більшості процесів і методів захисту цифрового обладнання, інформації та комп'ютерних систем від ненавмисного чи несанкціонованого доступу вразливості комп'ютерних систем становлять значну проблему для їхніх користувачів [2].

Згідно із загальноприйнятими визначеннями, безпечна комп'ютерна інформаційна система — це ідеальна система, яка коректно і у повному обсязі реалізує ті і лише ті цілі, що відповідають намірам її власника [3]. На практиці побудувати складну систему, що задовольняє цьому принципіві, неможливо, і не лише з огляду на ймовірність виникнення несправностей і помилок, але й через складність визначення і формулювання часто-густо суперечливих очікувань проєктувальника системи, програміста, законного власника системи, власника даних, що обробляються, та кінцевого користувача. Навіть після їхнього визначення у багатьох випадках важко або й неможливо з'ясувати, чи функціонує програма у відповідності із сформульованими вимогами. У зв'язку з цим забезпечення безпеки зводиться найчастіше до управління ризиком: визначення потенційних загроз, оцінка ймовірності їхнього настання та оцінка потенційної шкоди, із наступним ужиттям запобіжних заходів в обсязі, що враховує технічні можливості й економічні обставини.

Під час російсько-української війни, що розпочалась з анексії Криму в 2014 році, інформаційно-обчислювальні системи України ставали об'єктами атак з боку Росії. Так, наприклад, 23 грудня 2015 року російським зловмисникам вдалось успішно атакувати комп'ютерні системи управління в диспетчерській «Прикарпаттяобленерго» та вимкнули близько 30 підстанцій, залишивши близько 230 тисяч мешканців без світла протягом однієї-шести годин. Ця атака стала першою у світі підтвердженою атакою, спрямованою на виведення з ладу енергосистеми [4].

16 березня 2016 Президент України Петро Порошенко підписав указ, яким увів в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України». У концепції зазначається: «Економічна, науково-технічна, інформаційна сфера, сфера державного управління, оборонно-промисловий і транспортний комплекси, інфраструктура електронних комунікацій, сектор безпеки і оборони України стають все більш уразливими для розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб у кіберпросторі. Цьому сприяє широка, подекуди домінуюча, присутність в інформаційній інфраструктурі України організацій, груп, осіб, які прямо чи опосередковано пов'язані з Російською Федерацією» [5].

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України повідомила, що хакери здійснили 179 спроб втрутитися у роботу сайтів органів державної влади та державних підприємств впродовж 2014-2015 років.

У грудні минулого 2015 року хакери атакували сайти видавничої групи «Картель» «Депо» (depo.ua) та «Деловая столица» (dsnews.ua). Зловмисники вимагали від редакцій гроші, аби припинити DDoS-атаки. У січні 2016 року спеціалізований структурний підрозділ Державного центру кібернетичного захисту та запобігання кібернетичним загрозам Державної служби спеціального

зв'язку та захисту України попередив про ймовірність нових хакерських атак. 28 січня 2016 року через потужну хакерську атаку на деякий час припинило свою роботу івано-франківське інтернет-видання «Курс». Видання також отримало погрози. Замість вмісту сайту відобразився напис англійською мовою: «Ми не пробачимо, ми не забудемо, чекайте на нас. Аноніми» [6].

Кіберпростір поступово перетворюється на окрему, поряд із традиційними «Земля», «Повітря», «Море» та «Космос», сферу ведення бойових дій, у якій все більш активно діють відповідні підрозділи збройних сил провідних держав світу. З урахуванням широкого застосування сучасних інформаційних технологій у секторі безпеки і оборони, створення єдиної автоматизованої системи управління Збройних Сил України оборона нашої держави стає більш уразливою до кіберзагроз.

Відповідно до Стратегії кібербезпеки України основу національної системи кібербезпеки становитимуть Міністерство оборони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Служба безпеки України, Національна поліція України, Національний банк України, розвідувальні органи. Зокрема на Національну поліцію України покладені в установленому порядку такі основні завдання:

- забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань у кіберпросторі; запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів; підвищення поінформованості громадян про безпеку в кіберпросторі.

Водночас, державна влада бере на себе обов'язок по створенню умов для залучення підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, які провадять діяльність у сфері електронних комунікацій, захисту інформації та/або є власниками (розпорядниками) об'єктів критичної інфраструктури, до забезпечення кібербезпеки України. Зокрема, мають бути врегульовані питання щодо обов'язковості вжиття ними заходів із забезпечення захисту інформації та кіберзахисту відповідно до вимог законодавства, а також щодо сприяння ними державним органам у виконанні завдань із забезпечення кібербезпеки та кіберзахисту.

Держава зобов'язується сприяти залученню наукових установ, навчальних закладів, організацій, громадських об'єднань і громадян до розробки та реалізації заходів із кібербезпеки і кіберзахисту. Вищезначене передбачає, що, зокрема для системи наукових і навчальних структур Національної поліції України пріоритетними напрямками забезпечення кібербезпеки постають в якості інструментів розвитку безпечного, стабільного і надійного кіберпростору насамперед:

- створення вітчизняної нормативно-правової та термінологічної бази у цій сфері, гармонізації нормативних документів у сфері електронних комунікацій, захисту інформації, інформаційної та кібербезпеки відповідно до міжнародних стандартів і стандартів ЄС та НАТО;

- залучення експертного потенціалу наукових установ, професійних та громадських об'єднань до підготовки проектів концептуальних документів у сфері кібербезпеки;

- підвищення цифрової грамотності громадян та культури безпечного поведіння в кіберпросторі, комплексних знань, навичок і здібностей, необхідних для підтримки цілей кібербезпеки, впровадженні державних і громадських проектів підвищення рівня обізнаності суспільства щодо кіберзагроз та кіберзахисту [1, п. 4, 4.1].

В свою чергу, такий обсяг завдань передбачає створення розвинутої системи навчальних програм і проведення учбових занять інформаційно-правового спрямування в всіх закладах науково-навчального спрямування структури Національної поліції України. Проведення відповідних наукових досліджень, розробки за їх результатами пропозицій удосконалення інформаційного законодавства та створення наукових лабораторій і груп, що будуть узагальнювати судову, правоохоронну та адміністративну практики, задля впровадження досвіду в освітянський процес. А така робота передбачає значне збільшення обсягу відповідних навчальних годин у програмах і, як наслідок – збільшення штатного персоналу. Крім цього, значимість оптимально організованого інформаційно-аналітичного забезпечення полягає в тому, що воно сприяє прийняттю найбільш доцільних управлінських рішень на всіх рівнях, що є однією з головних умов підвищення ефективності діяльності оперативних підрозділів [7, с. 3-9]. Однак, в сучасних умовах ми спостерігаємо недостатність практичних кроків у цьому напрямку.

Науково-дослідні інститути під відомства Міністерства внутрішніх справ, а також відповідні університети з підготовки кадрів для Національної поліції створюють основу для кіберзахисту державних електронних інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури, призначеної для обробки інформації. Для цього мають бути розроблені нові методи запобігання кібератакам, кіберінцидентам та поширенню інформації про них.

На проектно-нормативному рівні вченими цих установ повинні бути розроблені вимоги (правила, настанови) щодо безпечного використання мережі Інтернет та надання електронних послуг державними органами.

Відповідно до концептуальних положень Стратегії кібербезпеки України мають на систематичному рівні проводитися відповідні заходи з підвищення обізнаності працівників державних органів у сфері інформаційної безпеки та кібербезпеки, проведенні відповідних тренінгів, навчань [1, п. 4.2].

Розуміючи нагальну потребу в цих заходах, втім не можна не звернути увагу про доцільність збільшення академічних годин у навчальних установах органів внутрішніх справ з інформаційно-правового навчання.

Постають перед науково-дослідними і навчальними закладами завдання і у питанні кіберзахисту критичної інфраструктури, насамперед, у:

- комплексному вдосконаленні правової основи кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури, визначенні критеріїв віднесення інформаційних (автоматизованих), телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем до критичної інформаційної інфраструктури;

- установленні кваліфікаційних вимог для окремих категорій працівників об'єктів критичної інфраструктури з урахуванням сучасних тенденцій кібербезпеки та актуальних кіберзагроз, упровадження для таких працівників обов'язкової періодичної атестації на предмет відповідності зазначеним вимогам [1, п. 4.3]. Така робота частково проводиться, але не охоплює весь спектр працівників правоохоронної сфери, а є здебільш вибірковою та несистематичною. В якості науково-консультативних фахівців мають залучатися представники науково-дослідного і навчального секторів Національної поліції до розвитку потенціалу сектору безпеки і оборони у сфері забезпечення кібербезпеки, що передбачатиме здійснення в установленому порядку, зокрема, таких заходів:

- реалізація державного стратегічного планування та програмно-цільового забезпечення у сфері розвитку електронних комунікацій, інформаційних технологій, захисту інформації та кіберзахисту;

- розвиток підрозділів кібербезпеки та кіберзахисту Національної поліції України, досягнення сумісності із відповідними підрозділами кібербезпеки та кіберзахисту держав - членів НАТО;

- розмежування кримінальної відповідальності за злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, вчинені щодо державних та інших інформаційних ресурсів, щодо об'єктів критичної інформаційної інфраструктури та інших об'єктів, а також відповідне розмежування підслідності;

- розвиток системи підготовки кадрів для потреб органів сектору безпеки і оборони України та розвиток науково-виробничого потенціалу такої системи [1, п. 4.4].

Означені положення Стратегії кібербезпеки України передбачають певну спеціалізаційну фахову підготовку кадрів у системі Національної поліції. Зокрема, йдеться про підготовку фахівців на кшталт юристів-програмістів, що 10 років тому здійснювалась у Харківському національному університеті внутрішніх справ, на інформатико-правовому факультеті. Випускники цього факультету, доречі, пізніше сформували основу професорсько-викладацького складу не тільки самого ХНУВС, але й зайняли значне місце у складі інших закладів юридичної школи Харкова, керуючи кафедрами, лабораторіями, юридичними клініками. Втім, МОН України і МВС України з часом наполягли на закритті вищезначеного факультету і така підготовка з бюрократичних міркувань була згорнута.

Боротьба з кіберзлочинністю передбачатиме також участі навчально-наукових установ і їх професорсько-викладацького потенціалу у здійсненні таких заходів:

- удосконалення процесуальних механізмів щодо збирання доказів в електронній формі, що стосуються злочину, удосконалення класифікації, методів, засобів і технологій ідентифікації та фіксації кіберзлочинів, проведення експертних досліджень;

- підготовка слідчих для роботи з доказами, що стосуються злочину, отриманими в електронній формі, з урахуванням особливостей кіберзлочинів [1, п. 4.5].

Важко зрозуміти як потреба в підготовці означеного кола фахівців корелюється з проголошенням на рівні Міністерства освіти і науки України на протязі останніх 10 років концепту про те, що в державі існує перевиробництво фахівців з напрямку «правознавство», а відтак не має потреби у відповідному держзамовленні. Це, в свою чергу, призвело до масових скорочень правничих програм, досліджень, звільнень і скорочень штату, нівелюванні правознавчої сфери науки і як наслідок – розширенню правового нігілізму на державно-владному рівні. Піднесення зневажливого ставлення до права і закону до рангу державної політики.

Підсумовуючи наведене, можна зробити декілька висновків теоретико-правового спрямування:

1. Навчально-науковим установам Національної поліції України відводиться значний спектр завдань учбового, дослідного і практичного змісту в концепції Стратегії кібербезпеки України.

2. Проголошення Стратегією кібербезпеки України цілої низки завдань для відповідних державницьких структур, на жаль, перенасичене здебільш неконкретизованими, а подекуди просто схоластичними положеннями на кшталт «поглибити», «розширити», «організувати» і таке інше, що в свою чергу, хоча і традиційно притаманне актам стратегічно-концептуального змісту, але не сприяє практичній і терміновій реалізації.

3. Необхідно збільшити загальний обсяг навчально-аудиторних годин за всіма напрямками фахової правової підготовки в навчальних і наукових закладах системи Національної поліції України взагалі та інформаційно-правової підготовки зокрема.

References:

1. *Pro rishennya Rady natsionalnoyi bezpeky i oborony Ukrainy vid 27 sichnya 2016 roku «Pro Stratehiyu kiberbezpeki Ukrainy»*: Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 15 berez. 2016, No. 96/2016 [About the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine, 27 January 2016 "About Cybersecurity Strategy of Ukraine ": Decree of the President of Ukraine, 15 March, 2016, No. 96/2016]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/96/2016>. (accessed 02.05.2016). (In Ukrainian).

2. *Kiberbezpeka. Komp'yuterna bezpeka* [Cybersecurity. Computer security]. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Комп'ютерна_безпека. (accessed 02.05.2016). (In Ukrainian).

3. Pfitzmann B, Waidner M (1994): A General Framework for Formal Notions of "Secure" System; Hildesheimer Informatik-Berichte 11/94, Institut für Informatik, Universität Hildesheim, April 1994.

4. Kim Zetter (2016) *Khakerska ataka Rossyy na ukrajinsku enerhosistemu: yak tse bulo* [Russian hacker attack of the Ukrainian power system: how it was]. Available at: http://texty.org.ua/pg/article/newsmaker/read/66125/Hakerska_ataka_Rosiji_na_ukrajinsku_jenergosystemu_jak. (accessed 03.05.2016). (In Ukrainian).

5. *Poroshenko zatverdvyshy stratehiyu kiberbezpeki Ukrainy. Hazeta «Den»* [Poroshenko approved Cybersecurity Strategy of Ukraine. «The Day» newspaper]. Available at: <http://www.day.kiev.ua/uk/news/160316-poroshenko-zatverdvyv-strategiyu-kiberbezpeky-ukrainy>. (accessed 03.05.2016). (In Ukrainian).

6. *Za dva ostannikh roky derzhsayti Ukrainy ziznalasya 179 khakerskix atak - Derzhspetsv'yazku* [Over the last two years state sites of Ukraine suffered from 179 hacker attacks - State Special]. Available at: http://osvita.mediasapiens.ua/web/cybersecurity/za_dva_ostannikh_roki_derzhsayti_ukraini_zaznali_179_khakerskix_atk_derzhspetsv'yazku/. (accessed 03.05.2016). (In Ukrainian).

7. Albul, S.V. (2009) *Informatsiyno-analitychne zabezpechennya vyyavleniya oznaka hospodarskykh zlochiniv: problemy y shlyakhy vyrishennyu* [Informational and analytical support of detecting signs of economic crimes: challenges and solutions]. *Pivdenoukrayinskyu pravnychy chasopys*. [Southern law journal]. – 2009. – No. 1. – P. 3-9. (In Ukrainian).

Учебно-научные учреждения Национальной полиции в обеспечении стратегии кибербезопасности Украины: фундаментально-правовые аспекты

Исмаилов Карен Юрьевич, e-mail: 0997060070@ukr.net,
Одесский государственный университет внутренних дел, Украина.

Аннотация: статья посвящается вопросам определения роли научных и учебных учреждений Национальной полиции Украины в обеспечении реализации государственной стратегии кибербезопасности и информационной безопасности. Очерчиваются основные направления исследовательского и профессионального совершенствования защиты информационного пространства государства и информационного общества

Ключевые слова: кибербезопасность, информационная безопасность, учебно-научные учреждения полиции, информационное общество.

Features of the organization of interaction in the investigation of criminal offenses related to the illicit trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors through the Internet

Alexander Y. Martysh

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: ale-martysh@ukr.net

Abstract: The article deals with the algorithm of the actions of the bodies of the National Police of Ukraine, namely, it covers certain aspects of interaction in the preparation and conduct of investigative (search) and secret investigators (investigatory) actions during the investigation of offenses related to the illicit trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors through the Internet. Some aspects of the international drug trafficking counteraction are also highlighted.

Keywords: illicit trafficking, narcotic drugs, psychotropic substances, investigators (investigative) actions, secret investigative (search) actions, interaction, investigation, counteraction, Internet.

Немедичне споживання наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, їх незаконний обіг в Україні залишаються гострою соціальною проблемою, становлять загрозу національній безпеці, завдають шкоду генофонду нації, перешкоджають гармонійному формуванню особистості й негативно впливають на функціонування держави і суспільства, викликаючи занепокоєння громадськості та зарубіжних експертів [1, с.5].

В цілому, політику України у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів можна охарактеризувати як рестриктивну, націлену на контроль за ними, протидію злочинності у цій сфері, забезпечення доступності для населення життєво необхідних ліків, в тому числі знеболювальних препаратів. Розглядаючи формування і реалізацію державної наркополітики як важливу складову системних реформ, в Україні розроблено і протягом останніх трьох років реалізується Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р), завдання якої направлені на вирішення системних питань, насамперед медико-соціального, економічного, правоохоронного напрямку. Вона акумулює вітчизняний досвід боротьби з наркобізнесом, сучасні знання щодо світових підходів формування і реалізації наркополітики та узгоджується з євроінтеграційними прагненнями України [2].

Одним із найнебезпечніших видів організованої злочинності, крім зазначених, є незаконний обіг наркотичних засобів (наркобізнес), що має тенденцію до зростання й загрожує національній безпеці не лише України, а й планетарній загалом, оскільки йому притаманні транснаціональний характер, професіоналізм, висока технічна оснащеність злочинних угруповань, наявність власної розвідки та контррозвідки, оволодіння новітніми формами й методами протидії правоохоронним і судовим органам [3, с. 194].

В окремих випадках, залежно від виду наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, процесу їх незаконного виготовлення за допомогою відповідного обладнання передують відповідний підготовчий етап, що, як правило, полягає в підборі спеціальної літератури з органічного синтезу, в якій викладено методіку виготовлення деяких синтетичних наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів або здійснення запитів до мережі Інтернет, де на спеціальних сайтах розміщено відомості про способи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів [4, с. 22];

Комп'ютерні технології стали невід'ємною складовою розвитку виробничих відносин та особистісних комунікацій. Виникнення, розширення, ускладнення віртуальної реальності не могло залишитись осторонь загальних закономірностей соціодинаміки, іманентною складовою яких традиційно визнається злочинність. Системна цілісність та, водночас, багатогранність суспільного життя з об'єктивною необхідністю зумовила відтворення кримінальної активності й у тих сферах, які позначились найбільш інтенсивним використанням комп'ютерних технологій, можливостей електронних мереж. Наразі є достатні підстави стверджувати, що використання кіберпростору зі злочинною метою з кожним роком дедалі більше пов'язується з організованою злочинністю.

Зокрема це стосується і сфери незаконного наркообігу, коли спостерігається зміна класичних форм і методів збуту наркотиків у бік вчинення збуту з використанням мережі Інтернет та високих інформаційних технологій і телекомунікаційних мереж. Так, торговці наркотиками використовують зашифровані повідомлення для керівництва операціями. Особливої популярності набуло явище

розміщення на різних об'єктах міської інфраструктури кустарних чи трафаретних надписів, з пропозиціями придбання наркотиків. Переважно це так звані графіті – написи на стінах будинків, під'їздах, гаражах, зупинках громадського транспорту тощо. Найбільш вразливою категорією потенційних покупців є підлітки, які розуміють про ще йдеться мова у цих надписах, та активно залучаються до нанесення надписів, отримуючи за роботу певну грошову винагороду. Підлітки добре орієнтуються у сучасних технологіях та комп'ютерній техніці тому їх активно залучають, у більшості випадків, до процесу збуту наркотиків через мережу Інтернет.

Аналіз фактів затримання осіб, які займаються он-лайн збутом наркотиків через мережу Інтернет засвідчують, що у більшості випадків на вершині ієрархії таких угруповань стоять молоді люди, у тому числі неповнолітні, які досконало знають механізми роботи інформаційних систем та є «просунутими» Інтернет-користувачами.

Незважаючи на широкий спектр досліджень різних аспектів протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, питання протидії незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів за допомогою мережі Інтернет є недостатньо вивченими.

Окреслені обставини вимагають від усіх державних органів, насамперед органів Національної поліції України, більш активних та інтенсивних цілеспрямованих і скоординованих заходів у протидії незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів за допомогою мережі Інтернет із використанням (застосуванням) найбільш ефективних і таких, що ґрунтуються на науково обґрунтованих положеннях, прийомів (методів) і засобів діяльності.

Наведені питання та необхідність їх вирішення з формулюванням науково обґрунтованих пропозицій для впровадження на законодавчому та практичному рівнях свідчать про актуальність теми.

Проблемні питання взаємодії слідчих з оперативними підрозділами територіальних органів Національної поліції України (органами внутрішніх справ) розглядали К. В. Антонов, Р. С. Белкін, Б. А. Вікторов, О. Ф. Долженков, Г. О. Душейко, В. П. Дробот, В. В. Иванов, А. В. Іщенко, І. П. Козаченко, В. О. Коновалова, В. П. Корж, І. В. Кубарев, Є. Д. Лук'яничков, Д. Й. Никифорчук, М. А. Погорецький, В. В. Топчій, В. Ф. Усенко, В. П. Хомколов, В. Ю. Шепітько, М. Є. Шумило та інші вчені.

Результати вивчення судової практики надходження до злочинця обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів (усього 111 випадків) дали можливість умовно виділити п'ять 45 характерних способів його отримання: перший спосіб – придбав у спеціалізованих магазинах, аптечних закладах, через мережу Інтернет чи на ринку (50 випадків, 45,1 %); другий спосіб – знайшов на вулиці чи вдома (десять випадків, 9,0 %); третій спосіб – дали друзі (знайомі) (три випадки, 2,7 %), четвертий спосіб – виготовив сам (три випадки, 2,7 %); п'ятий спосіб – нібито підкинуто працівниками правоохоронних органів (згідно слів засудженої особи) (три випадки, 2,7%). У 37,8 % (42 випадки) вивчених судових рішень спосіб придбання обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів не встановлено [1].

На спосіб придбання обладнання впливає й вид наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, для виготовлення якого будуть вчинятися інші протиправні дії. Так, через мережу Інтернет отримано обладнання для виготовлення амфетаміну (чотири випадки з 26, 15,3 %), метамфетаміну (чотири випадки з 60, 6,6 %) та канабісу (три випадки з 5, 60 %); через аптечну мережу – для виготовлення амфетаміну (один випадок з 26, 3,8 %), метамфетаміну (вісім випадків з 60, 13,3 %), дезоморфіну (один випадок з трьох, 33,3 %); у спеціальному магазині – для виготовлення амфетаміну (п'ять випадків з 26, 19,2 %), метамфетаміну (шість випадків з 60, 10,0 %); на ринку – для виготовлення амфетаміну (два випадки з 26, 7,7 %), метамфетаміну (13 випадків з 60, 21,7 %), опію (три випадки з 16, 18,7 %), кодеїну – (один випадок з одного, 100 %); отримано від невстановлених осіб – для виготовлення амфетаміну (один випадок з 26, 3,8 %), метамфетаміну (шість випадків з 60, 10,0 %), опію (три випадки з 16, 18,8 %), канабісу (один випадок з 5, 20 %); дали друзі (знайомі) – для виготовлення метамфетаміну (три випадки з 60, 5,0 %) [1].

Під час незаконного придбання, виготовлення обладнання на місці вчинення злочину можуть утворюватися такі сліди (слідова картина) LOG-файли та інша інформація, що міститься в мережі Інтернет за результатами перегляду, завантаження інформації про способи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів і використання обладнання в цьому процесі, замовлення та придбання відповідного обладнання чи його частин (компонентів).

Виключно при отриманні достовірної інформації оперативними підрозділами, у тому числі Департаментом протидії наркозлочинності Національної поліції України, під час проведення оперативно-розшукових заходів з документування злочинної діяльності особи чи осіб про вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, пов'язаного з незаконним збутом наркотичних засобів, їх

керівники звертаються до керівників органів досудового розслідування зі службовим листом про виявлені обставини злочинної діяльності.

У службовому листі, який підписує керівник оперативного підрозділу, зазначаються час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення, а також відомості щодо використання доходів, одержаних злочинним шляхом, та про майно осіб, які вчинили кримінальне правопорушення [5].

2. При направленні до органів досудового розслідування матеріалів за результатами проведення оперативно-розшукових заходів одночасно надається інформація про проведені оперативними підрозділами заходи з розшуку майна і коштів, на які може бути накладено арешт, та їх місцезнаходження.

3. Слідчий:

1) при проведенні огляду місця події або обшуку під час досудового розслідування кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом наркотичних засобів, самостійно чи за його дорученням спеціаліст в установленому КПК України порядку застосовує відеофіксацію цих слідчих (розшукових) дій та складає плани-схеми, а також вилучає необхідні речі, предмети та документи;

2) за дорученням керівництва органу досудового розслідування бере участь в реалізації матеріалів ОРС[5];

3) у кримінальному провадженні про незаконний обіг наркотичних засобів упродовж доби після вилучення наркотичних засобів виносить постанову про призначення експертизи та направляє її з відповідними додатками для виконання до державної спеціалізованої установи, що здійснює судово-експертну діяльність, та забезпечує направлення до експертної установи матеріалів, необхідних для проведення судової експертизи;

4) після отримання експертного висновку речові докази впродовж трьох діб направляє на зберігання відповідно до Порядку зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, вилучених з незаконного обігу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07 травня 2008 року N 422 (зі змінами);

5) у разі отримання під час проведення слідчих (розшукових) дій інформації про осіб, які зловживають наркотичними засобами, повідомляє про це керівника органу, підрозділу поліції для вжиття відповідних заходів;

6) негайно після початку кримінального провадження уживає заходів щодо розшуку, зберігання майна, цінностей та коштів винних осіб з подальшим їх вилученням або накладенням арешту в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством;

7) у кожному кримінальному провадженні про незаконний збут наркотичних засобів проводить всі можливі та необхідні слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, спрямовані на повне, всебічне та неупереджене документування джерел отримання наркотичних засобів, використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, а не лише факту збуту наркотичних засобів; виключно за результатами отримання доказів, які свідчать про збут наркотичних засобів, за наявності для цього належних підстав ініціює питання про проведення контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки;

8) у випадку повідомлення особи про підозру в учиненні кримінального правопорушення, передбаченого статтею 307 КК України, вживає вичерпних заходів для встановлення наявності ризиків, передбачених частиною першою статті 177 КПК України [5].

4. Керівник органу досудового розслідування:

1) спільно з керівниками оперативних підрозділів органу, підрозділу поліції організовує роботу з виявлення кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів та забезпечує участь слідчого в реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності;

2) оцінює наявність ознак кримінального правопорушення при вивченні матеріалів за заявами та повідомленнями про кримінальні правопорушення та інші події, пов'язані з обігом наркотичних засобів, забезпечує своєчасне внесення слідчими відомостей про ці правопорушення до ЄРДР;

3) з метою забезпечення всебічного, повного і неупередженого розслідування кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів ініціює перед керівником територіального органу, підрозділу поліції питання щодо створення СОГ, до складу якої включаються працівники органу досудового розслідування та оперативних підрозділів, які мають досвід розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії (у разі вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів - одночасно із внесенням інформації до ЄРДР, а в кримінальних провадженнях про злочини невеликої та середньої тяжкості - за необхідності), погоджує створення СОГ;

4) щомісяця розглядає на оперативних нарадах за участю керівника територіального органу, підрозділу поліції та керівників його структурних підрозділів результати роботи з виявлення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, а стан досудового розслідування в кримінальних провадженнях про тяжкі та особливо тяжкі злочини цієї категорії, які викликали суспільний резонанс, - щотижня;

5) при вивченні матеріалів за заявами або повідомленнями про злочини, за вчинення яких передбачено додаткове покарання у вигляді конфіскації майна, перевіряє наявність матеріалів про вжиті заходи, спрямовані на встановлення майна особи, яка вчинила злочин, та коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів;

6) забезпечує своєчасне і повне виконання ухвал слідчого судді, суду про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій з метою встановлення обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження, у строки, зазначені в ухвалі;

7) після внесення відповідних відомостей до ЄРДР забезпечує своєчасне направлення до експертної установи вилучених речовин та об'єктів для проведення судової експертизи;

8) за необхідності порушує клопотання перед керівником експертної установи про вжиття заходів щодо невідкладного проведення судової експертизи та отримання відповідного висновку;

9) з дотриманням вимог режиму секретності вивчає надані матеріали оперативно-розшукової діяльності та запропонований оперативним підрозділом план заходів з їх реалізації; у разі необхідності вносить доповнення до нього та визначає слідчого, який у разі виявлення ознак кримінального правопорушення вносить відповідні відомості до ЄРДР та розпочинає досудове розслідування [5].

5. У плані заходів з реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності з виявлення фактів збуту наркотичних засобів повинні бути передбачені:

1) місце і час проведення оперативної закупки;

2) задіяні сили та засоби для фіксації оперативної закупки, у тому числі за допомогою відеозапису;

3) розподіл дій залучених працівників поліції;

4) інші послідовні дії працівників оперативних підрозділів (з урахуванням специфіки злочину).

У плані також передбачається необхідність залучення спеціаліста з комп'ютерної техніки в разі наявності інформації про використання наркоділками комп'ютерної техніки з метою придбання обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів через мережу Інтернет та необхідності вилучення такої техніки [1].

6. Керівник оперативного підрозділу, оперативний працівник якого включений до складу СОГ або за матеріалами якого розпочато кримінальне провадження, забезпечує взаємодію з органом досудового розслідування Національної поліції України, який здійснює розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів [5].

Правоохоронці затримали учасників організованого злочинного наркоугруповання, які обґрунтовано підозрюються у збуті особливо небезпечних психотропних речовин та наркотичних засобів. Збут здійснювався майже на всій території України за допомогою інтернет-ресурсів. Проведено п'ятнадцять одночасних обшуків. Вилучено близько півтора десятка кілограмів заборонених речовин. Вартість вилученого становить більше 7-ми мільйонів гривень.

Працівники Департаменту протидії наркозлочинності (ДПН) спільно з працівниками Головного слідчого управління та Департаменту кіберзлочинності задокументували діяльність організованого злочинного наркоугруповання.

Його учасники налагодили контрабандний канал постачання особливо небезпечних психотропних речовин та наркотичних засобів в особливо великих розмірах. «Товар» надходив з Китайської Народної Республіки на територію України, Республіки Білорусь та Російської Федерації. В подальшому небезпечні речовини збувалися за допомогою мережі Інтернет.

Також потребують висування та перевірки версії щодо походження такого обладнання: 1) обладнання чи його окремі компоненти легально придбані через торговельну або аптечну мережу (у тому числі за допомогою мережі Інтернет) або завезені із-за кордону; 2) обладнання чи його окремі компоненти самостійно виготовлені затриманою особою або на її замовлення іншими особами; 3) обладнання чи його окремі компоненти придбані злочинним шляхом (викрадення, привласнення, вимагання чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем)[1].

Отже, наведемо приклад взаємодії при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів за допомогою мережі Інтернет.

«За результатами реалізації матеріалів, в семи областях України проведено 15 обшуків, затримано десять членів зазначеної групи, зокрема – і її організатор». У результаті проведених заходів з незаконного обігу вилучено понад 15 кілограмів наркотичних засобів і психотропних речовин. У їх числі особливо небезпечні і нові психотропні речовини. За цінами чорного ринку їх вартість становить понад сім мільйонів гривень [6].

Правоохоронці встановили: продаж наркотиків та психотропів здійснювався оптовими партіями за допомогою поштових відправлень до більш ніж 20-ти регіонів України. Щомісячний обсяг реалізованої наркодилерами «продукції» міг сягати 30 таких відправлень. При цьому, вміст відправлень ретельно маскувався: заборонені речовини вкладалися до предметів побутового вжитку, різноманітної оргтехніки.

У місті Кременчук (Полтавська область) поліція ліквідувала логістичний центр оптового інтернет-магазину. На його склад надходили поштові відправлення з КНР з вмістом наркотичних засобів та психотропних речовин. На цьому ж складі здійснювалось їх зберігання, фасування, приховування та маскування у предметах побутового вжитку та подальше пересилання учасникам злочинної групи у інші міста України, зокрема – організатору наркобізнесу до міста Вінниця [6].

Органами Національної поліції України приділялась увага викриттю фактів розповсюдження наркозасобів з використанням мережі Інтернет, у результаті чого за 2016 рік задокументовано 26 таких кримінальних правопорушень. Водночас офіційна статистика далеко не повною мірою відображає стан і динаміку розповсюдження злочинів цієї категорії унаслідок високого рівня їх латентності. Практиці ж відомі складнощі виявлення, документування та доказування таких діянь.

На відміну від української практики провадження оперативно-розшукової діяльності, у США її результати здебільшого використовуються як докази у кримінальному судочинстві. Також Міністерством юстиції США постійно розроблюються Інструкції та методики щодо порядку збору електронних доказів по торгівлі наркотиками шляхом використання мережі Інтернет.

На боротьбу з розповсюдженням наркотичних речовин через мережу Інтернет особливу увагу надають і правоохоронні органи Великобританії звертають. Так, п 3.2.1 Методичних рекомендацій по боротьбі з вирощуванням коноплі та точками її збуту наголошується, що правоохоронці мають здійснювати періодичний пошук інформації про продаж наркотичних засобів у мережі. При цьому, у разі виявлення таких об'єктів підслідність з розслідування цих злочинів реалізується за територіальним принципом, тобто розслідування проводить той правоохоронний орган, на території якого фізично розташовано виявлений об'єкт.

В Іспанії розроблено національний план дій, пов'язаних з боротьбою проти розповсюдження наркотиків, в якому передбачено створення наглядового органу контролю над використанням організаціями наркобізнесу нових технологій, включно з Інтернетом.

На сьогодні в Україні законодавчо не врегульовано механізм блокування чи обмеження доступу до Інтернет ресурсів, через які вчиняються кримінальні правопорушення чи де є заборонений контент. На практиці, блокування Інтернет ресурсів, що знаходяться в українському домені, можливо здійснювати лише на підставі рішення суду. Однак такий алгоритм дій не працює, оскільки відсутній єдиний орган, який наділений повноваженнями по виконанню судових рішень із блокування доступу до протиправних сайтів.

Окремо слід звернути увагу на етнічні злочинні угруповання, що займаються торгівлею наркотичними засобами. В Україні серед багатьох проблем, що стоять перед суспільством і державою, на одне з перших місць виходить проблема протидії етнічній злочинності. Крадіжки, пограбування, розбої, шахрайство, торгівля наркотиками та інші кримінально каранні дії завжди бентежили спокій законослухняних громадян. Особливого резонансу в умовах сьогодення набувають випадки учинення зазначених дій представниками етнічних меншин, які проживають на території України та об'єднуються у злочинні угруповання за етнічною приналежністю до певної національності [7].

В Україні однієї з найчисельніших та найпоширеніших злочинних угруповань, які сформовані за етнічною приналежністю являються злочинні угруповання осіб циганської національності. Традиційними сферами діяльності циганських злочинних формувань є: торгівля наркотичними засобами, шахрайство, крадіжки, нелегальна міграція, контрабанда тощо.

Особи циганської національності міцно оволоділи наркобізнесом, причому це характерно для всіх регіонів України. За свідченням фахівців із МВС, цигани зайняли ланку дрібної, роздрібною наркоторгівлі безпосередньо на вулиці. Щонайменше 30% наркоринку прикривають собою саме цигани [8].

Традиційно наркобізнес із похідними макової соломки контролювали етнічні кримінальні угруповання, що склалися з осіб циганської національності. Циганські наркомережі почали формуватися наприкінці 80-х рр. ХХ ст. – прибуток від реалізації одного мішка макової соломки становив тоді 1500 рублів. Остаточно циганські угруповання утвердилися на цьому ринку і на поч. 90-х рр. ХХ ст.: майже кожне велике місто України в ті часи забезпечувалося наркотиками завдяки їх діяльності [9, с. 180].

Складність документування наркозлочинів, які вчинюються особами циганської національності, має декілька аспектів. По-перше, цигани залучають до безпосереднього збуту наркотиків неповнолітніх дітей, враховуючи їх неосудність. По-друге, цигани рідко довго проживають на одному місці. Як правило, впродовж року за однією і тією ж адресою можуть змінитися чотири-п'ять сімей. По-третє, цигани часто використовують чужі документи, враховуючи, що для українців вони – «всі на одне обличчя» [10].

Отже, слід чітко визначити ознаки правопорушення, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів за допомогою мережі Інтернет.

На відміну від «традиційного» збуту, коли наркотики та кошти передаються з рук в руки, збут наркотиків за допомогою мережі Інтернет має свої особливості за такою типовою схемою:

1. Спочатку особа, яка бажає придбати наркотики, шукає на веб-сайтах відомості про реалізацію наркотиків. Як правило, інформацію про адреси Інтернет-ресурсів, адреси електронної пошти, шифри, умовні терміни, за допомогою яких можна зв'язатись зі збувальником наркотиків, майбутній покупець наркотиків отримує від інших осіб, які вже раніше придбали такі речовини у такий спосіб [11].

2. Після встановлення контакту покупця з особою, яка пропонує придбати у неї наркотики, під час подальшого спілкування вони узгоджують питання про ціну, обсяг та вид наркотику, який буде предметом купівлі/продажу, спосіб його збуту та оплати. Таке спілкування може здійснюватись різними способами: в режимі он-лайн через програми типу ICQ, Skype, шляхом Інтернет-переписки в режимі он-лайн у форумах (чатах) чи з використанням електронної пошти тощо. Також збувальник наркотиків для подальшого підтримування зв'язку може надати покупцю свій номер стільникового телефонного номеру [11].

3. З'ясувавши всі обставини купівлі/продажу наркотиків, покупець здійснює передоплату, як правило, одним із зазначених способів: – поповнення рахунку вказаного збувальником телефонного номеру; 71 – надання секретного коду ваучера визначеного збувальником телефонного номеру шляхом SMS-повідомлення; – здійснення банківського переказу на вказаний збувальником банківський рахунок; – переказ коштів з рахунку Інтернет-картки на вказаний збувальником банківський рахунок або номер телефону; – сплата електронною валютою «Біткоїнами»; – сплата через електронні платіжні системи та гаманці QIWI, PayPal.

4. Отримавши кошти, збувальник повідомляє покупцю спосіб отримання наркотиків, який також може бути різний: постачання поштою, кур'єрською службою або вказує про їх знаходження у певному місці, здійснює так звану «закладку». У останньому випадку наркотик заздалегідь ховається збувальником у певному місці, якими можуть бути: поштовий ящик, батарея опалення, електричний або пожежний щиток у під'їзді тощо. Повідомлення про місцезнаходження наркотику та спосіб його отримання також може бути різним: розмова по телефону, відправка текстової інформації чи фотографії про місце приховування наркотику через Інтернет чи SMS-повідомлення.

Характерною особливістю збуту наркотиків за допомогою мережі Інтернет є їх міжрегіональний характер: особа, яка замовляє наркотики, може перебувати в одному районі (міста чи регіону), особа, яка робить закладку або відправлення наркотиків – у другому районі (міста чи регіону), а процес легалізації отриманих від незаконного обігу наркотиків коштів – у іншому [11].

Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що з метою ефективної протидії транснаціональному наркобізнесу, необхідно: продовжувати реформування правоохоронної системи та приведення її у відповідність до світових правових стандартів: здійснювати матеріально-технічне й кадрове забезпечення спецпідрозділів, які протидіють наркобізнесу; поглиблювати співпрацю між Україною та ЄС у цій сфері, забезпечувати адаптацію національного законодавства до законодавства ЄС; організувати проведення широкомасштабного соціологічного дослідження латентності наркоманії та наркозлочинності в Україні; створити служби соціально-психологічної реабілітації хворих на наркоманію та змінити підходи до системи наркообліку; підвищити на основі міжвідомчої взаємодії ефективність профілактично-попереджувальних заходів, спрямованих на пропаганду здорового способу життя серед неповнолітніх і молоді, посилити роз'яснювальну роботу в педагогічних колективах; заохочувати участь неурядових громадських організацій, благодійних фондів, релігійних

осередків у сприянні протидії незаконному обігу наркотиків; розробити й забезпечити ефективну систему протидії витоку в незаконний обіг наркотиків з об'єктів підприємницької діяльності, яким видано ліцензію на таку діяльність [12].

References:

1. Rivchachenko O. A. (2016) *Rozsliduvannia nezakonnykh dii z obladdnanniam dlia vyhotovlennia narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn ta yikh analogiv : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09* [Investigation of illegal actions with equipment for the manufacture of narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues: diss. ... Candidate lawyer Sciences: 12.00.09]. Kyiv, 2016. 260 p. (In Ukrainian)
2. *Ukraina: ohliad narkosytuatsii v kraini (na danykh 2016 roku): anotovanyi zvit 2017* [Ukraine: An Overview of Drug Situation in the Country (as of 2016): Annotated Report 2017]. URL: http://www.ummda.org.ua/attachments/article/86/%D0%90%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82_2017.pdf. (In Ukrainian)
3. Sevruc V.H., Pavlenko O.S. (2015) *Zakhody protyidii transnatsionalnomu narkobiznesu, shcho vchyniaetsia predstavnykamy okremykh etnichnykh hrup* [Measures to combat transnational drug trafficking committed by representatives of certain ethnic groups]. *Yurydychnyi chasopys Nats. akad. vnutr. sprav Ukrainy* [Legal Journal of the National acad. inside affairs of Ukraine]. 2015. № 2(10). P. 193-205. (In Ukrainian)
4. *Vyivlennia ta likvidatsiia laboratorii z nelegalnogo vyhotovlennia syntetychnykh narkotyktiv (na osnovi dosvidu pravookhoronnykh orhaniv Respubliky Polshcha) : metod. rek. [O. M. Striltsev, D. Y. Nykyforchuk, O. P. Zamoshets ta in.] : za red. O. M. Dzhuzhi* [Detection and liquidation of laboratories for the illegal manufacture of synthetic drugs (based on the experience of law enforcement agencies of the Republic of Poland): method. rivers / [O. M. Striltsev, D. Y. Nikiforchuk, O. P. Zamoshets, etc.]: ed. O. M. Dzhuzhi]. Kyiv : KNUIA. 2008. 48 p. (In Ukrainian)
5. *Nakaz MVS Ukrainy № 575 vid 07.07.2017 roku: Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii vzaiemodii orhaniv dosudovoho rozsliduvannia z inshymy orhanamy ta pidrozdilamy Natsionalnoi politzii Ukrainy v zapobihanni kryminalnym pravoporushenniam, yikh vyivlenni ta rozsliduvanni* [Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 575 dated 07.07.2017: On Approval of the Instruction on the Organization of Cooperation of the Pre-trial Investigation Bodies with other bodies and units of the National Police of Ukraine in the prevention of criminal offenses, their detection and investigation]. K. 2017. (In Ukrainian)
6. *Politsiia likvidovala mizhnarodnyi kanal prodazhu narkotychnykh zasobiv ta psykhotropiv (foto, video) 28.11.2016* [Police liquidated the international channel for the sale of narcotic drugs and psychotropic drugs (photo, video) Nov 28, 2011]. URL: http://mvs.gov.ua/ua/news/4183_Policiya_likvidovala_mizhnarodnyy_kanal_prodazhu_narkotichnih_zasobiv_ta_psihotropiv_FOTO_VIDEO.htm. (In Ukrainian)
7. Sevruc V. H. (2013) *Vzaiemodiia operatyvnykh pidrozdiliv zi slidchymy pid chas protyidii zlochynam, poviazanykh z nezakonnym obihom narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analogiv abo prekursoriv, shcho vchyniaetsia osobamy tsyhanskoj natsionalnosti* [Interaction of Operations with Investigators in Combating Crimes Related to the Illicit Trafficking of Narcotic Drugs, Psychotropic Substances, Their Analogues or Precursors Committed by Persons of Gypsy Nationality]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnykh sprav imeni E.O. Didorenka. Adaptatsiia operatyvno-rozshukovoi diialnosti do novykh zakonodavchykh umov. Osoblyvosti provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii operatyvnymy pidrozdilamy OVS* [Visnyk of Lugansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenka Adaptation of operational and investigative activity to new legislative conditions. Peculiarities of conducting of secret investigative (search) actions by operational divisions of the Ministry of Internal Affairs]. 2013. № 6 P. 368-370. (In Ukrainian)
8. Butkevych Bohdan. «Ukrainski tsyhany pryrecheni na kryminal» internet vydannia «Ukrainskyi tyzhden». [Ukrainian Gypsies Are Forced to Crime" Internet edition "Ukrainian Week]. URL: <http://tyzhden.ua/Society/33394>. (In Ukrainian)
9. Hrynenko I.M. (2002) *Narkobiznes ta natsionalna bezpeky* [Drug business and national security]. K., Sfera, 2002. 211 p. (In Ukrainian)
10. Sevruc V. H. (2013) *Deiaki zakhody protyidii narkobiznesu v Ukraini, shcho vchyniaetsia osobamy tsyhanskoj natsionalnosti* [Some Measures to Combat Trafficking in Drugs in Ukraine Performed by Gypsy Persons]. *Protydiia ekstremizmu : materialy kruhloho stolu (Poltava, 12–13 hrud. 2013 r.)* [Countering extremism: materials of the round table (Poltava, December 12-13, 2013)]. K., 2013. P. 90-92. (In Ukrainian)

11. Buhaichuk K.L., Savchenko O.O., Prybytkova N.O. (2015) *Osoblyvosti dosudovoho rozsliduvannia nezakonnogo vyrobnytstva, vyhotovlennia, prydbannia, zberihannia, perevezennia, peresylannia chy zbutu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn abo yikh analogiv v umovakh novoho kryminalnoho protsesualnoho ta operatyvno-rozshukovoho zakonodavstva : nauk.-metod. rek.* [Peculiarities of pre-trial investigation of illegal production, manufacture, acquisition, storage, transportation, forwarding or sale of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues under the new criminal procedure and investigative legislation: science-method. rivers]. *Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav; Navchalno-naukovyi instytut pidhotovky fakhivtsiv kryminalnoi militsii; Naukovodoslidna laboratoriiia z problem protydii zlochynnosti* [Kharkiv National University of Internal Affairs; Educational and scientific institute of training of specialists of criminal militia; Research Laboratory on Counteracting Crime]. Kharkiv : KhNUiA, 2015. 99 p. (In Ukrainian)

12. Sevrjuk V. H. (2013) *Nekotorue meru protyvodeistvyia transnatsyonalnomu narkobyznesu, chto sovershaetsia lytsamy tshanskoi natsyonalnosti* [Some measures of counteraction to the transnational drug business, which is committed by persons of Gypsy ethnicity]. *Pravo y polityka : nauch.-metod. Zhurn* [Law and Politics: Scientific Method. journal]. Byshkek (Kurhuzskaia Respublyka): OsOO «Altun Tamha», 2013. № 2. P. 211-215. (In Ukrainian)

Особенности организации взаимодействия при расследовании уголовных преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров с помощью сети Интернет

Мартыш Александр Юрьевич, e-mail: ale-martysh@ukr.net
Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: в статье рассматривается алгоритм действий органов Национальной полиции Украины, а именно освещаются отдельные аспекты взаимодействия при подготовке и проведении следственных (розыскных) и негласных следственных (розыскных) действий при расследовании преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров с помощью сети Интернет. Также освещены некоторые аспекты международного опыта противодействия наркобизнесу.

Ключевые слова: незаконный оборот, наркотические средства, психотропные вещества, следователи (розыскные) действия, негласные следственные (розыскные) действия, взаимодействие, расследование, противодействие, Интернет.

Historical stages of the establishment of financial control and monitoring in order to counteract the shadow economy of Ukraine

Dmytro V. Molchanov

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: dmytro.molchanov@gmail.com

Abstract: This article covers the historical stages of the establishment of financial control and monitoring in order to counter the shadowing of the Ukrainian economy, as well as some aspects of world experience in this area. Taking into account the historical stages of the Ukrainian legislation on regulation of relations in the field of financial control and monitoring in order to counteract the shadow economy, will allow to further develop methodological recommendations for of this area of research, which in turn will effectively affect the work of law enforcement agencies.

Keywords: financial control and monitoring, administrative-legal regulation, shadowing of the economy, historical stages.

Україна на сучасному етапі свого розвитку перебуває на шляху значних перетворень: змінюється структура економічних відносин, формуються нові суб'єкти власності й політичної діяльності, трансформуються базові цінності, влаштування життя, змінюються устрій життя, традиції [1, с. 289]. Глобалізація суспільства не лише сприяє позитивному взаємопроникненню культур, зміцненню потенціалу країни завдяки долученню до кращих світових інтелектуальних надбань, вивченню історичного досвіду під час вирішення суспільно важливих питань [2, с. 193]. Тому в час постійної фінансової глобалізації однією з головних проблем є розвиток легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Слабкість механізмів регулювання фінансової системи сприяє швидкому переміщенню “брудних” грошей і, як наслідок, розвитку тіншової економіки, що негативно впливає на економіку країни та її репутацію. Загалом, чинниками формування системи фінансового моніторингу є високий ступінь тінзації економіки, корупція, дублювання повноважень різними органами й відомостями, нерозвиненість фінансового ринку, недосконалість законодавства й організаційного забезпечення, що впливає на ефективність діяльності суб'єктів фінансового моніторингу [3].

Зазначене дає підстави констатувати: системне дослідження будь-якої власне правової проблеми неможливе без аналітичного огляду конкретно-історичних форм її виявлення, тобто без з'ясування її генезису, основних етапів розвитку й сучасного стану [4, с. 12]. Як і на сучасному етапі так і впродовж історичного розвитку, життя та здоров'я людини охороняється державою. Завжди переважне значення в забезпеченні такого захисту надавалося кримінальному законодавству, яке виникло досить давно і має свою історію розвитку.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені проблемам здійснення фінансового контролю, зокрема В.Б. Авер'янова, В.Т. Білоуса, Д.О. Бекерської, А.І. Берлача, Л.К. Воронової, С.О. Дмитрова, Н.Я. Дондика, В.О. Заросила, С.Т. Кадькаленка, Р.А. Калюжного, А. Т. Ковальчука, О.Є. Користіна, М.П. Кучерявенка, О.Я. Лилик, І.О. Луніної, В.В. Коваленко, І.В. Коломиєць, В.В. Князькова, Л.В. Мороз, Н.В. Москаленко, О.А. Музики-Стефанчук, А.А. Нечай, О.П. Орлюк, П.С. Пацурківського, Н.Ю. Пришви, Л.А. Савченко, А.О. Селіванова, Д.В. Шиян, В.К. Шкарупи, О.О. Чечуліної та ін.

Зазначено, що всебічний аналіз наукової літератури, який стосується теми дослідження, свідчить, що фінансовому контролю приділяли увагу у різні періоди як вчені-юристи, так і економісти. У центрі їх уваги перебували різні питання фінансового контролю. Проведено історико-правовий аналіз організаційно-правового забезпечення здійснення фінансового контролю з боку органів державної влади в конкретні історичні періоди. Крім цього, значну увагу приділено можливостям запровадження позитивного досвіду здійснення державного фінансового контролю на шляху становлення української державності [5].

Фінансовий контроль – важлива функція держави, за допомогою якої забезпечуються нормальні умови функціонування фінансової системи. Складні економічні процеси та наслідки світової фінансової кризи зумовили необхідність удосконалення економічної політики, зокрема у частині фінансового контролю, оскільки його недооцінка призвела до зловживань та порушень у сфері фінансових відносин. В історичному аспекті становлення фінансового моніторингу пройшло такі етапи розвитку:

I етап – 1970 р. – з метою зміцнення національної безпеки, недопущення і виявлення злочинної діяльності та захисту фінансової системи США міжнародних фінансових систем від зловживання в

умовах підвищення прозорості при казначействі США було створено “Бюро з боротьби з фінансовими злочинами” (FinCEN, Financial Crimes Enforcement Network);

II етап – 1989 р. – створено Групу з розроблення фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) на зустрічі керівників країн Великої Сімки у Парижі. Групі були надані повноваження щодо дослідження методів та тенденцій відмивання грошей, розгляду уже вжитих заходів на національному або міжнародному рівні та визначення заходів, які ще треба здійснювати з метою боротьби з відмиванням грошей;

III етап – квітень 1990 р. – FATF було складено звіт, який містить 40 рекомендацій, що забезпечують широкі засади для заходів, необхідних у боротьбі з відмиванням грошей. У роботі FATF беруть участь 29 країн (Аргентина, Австралія, Австрія, Бельгія, Бразилія, Канада, Данія, Фінляндія, Німеччина, Греція, Гонконг (Китай), Ісландія, Ірландія, Італія, Японія, Люксембург, Мексика, Королівство Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Португалія, Сінгапур, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Туреччина, Великобританія та США), а також такі відомі структури, як Європейська Комісія та Рада співпраці країн Перської затоки. У більшості розвинутих країн світу створена законодавча база для судового переслідування осіб, винних у відмиванні злочинних доходів, відпрацьована система заходів щодо конфіскації доходів, отриманих злочинним шляхом, у тому числі чітко регламентуються заходи із боротьби з відмиванням грошей, механізм взаємодії національних правоохоронних та контролюючих органів, пов’язаний з реалізацією цих заходів, а також відповідні вимоги щодо обмеження банківської та комерційної таємниці.

IV етап – 1993-1998 рр. – прийняття та коректування законодавчої бази пов’язаної зі здійсненням фінансового моніторингу. Так, у Німеччині, в 1993 р. на підтримку параграфу 261 “Відмивання грошей” Кримінального кодексу країни був прийнятий Закон про виявлення прибутків від тяжких кримінальних злочинів (фактично – закон про боротьбу з відмиванням грошей), який стосується структур, що забезпечують легальність готівкового обігу: кредитних установ, фінансових інститутів, страхових компаній, ігрових домів, федеральної пошти та деяких приватних осіб (наприклад, адвокатів та нотаріусів).

У США у 1995 р. у роз’ясненнях до Закону про таємницю банківських вкладів була представлена програма “Знай свого клієнта”, яка зобов’язала фінансові інститути вивчати клієнтів та їх діяльність, аби захистити себе від потенційної можливості ненавмисно стати каналом для відмивання грошей. У Швейцарії у 1998 р. також набув чинності новий закон про боротьбу з відмиванням грошей. Він передбачає підвищення контролю за банками та фінансовими посередниками (його здійснюють як органи федеральної влади, так і різноманітні професійні організації). За швейцарським законодавством під підозрою може опинитися будь-який вкладник або підприємець, оскільки в законі не прописаний граничний розмір “сумнівної суми”.

V етап – 1999 р. – у багатьох країнах світу створені органи, які у міжнародній практиці отримали назву “Підрозділи фінансової розвідки”: у США – Організація США по боротьбі з фінансовими злочинами, у Великобританії – підрозділи фінансової розвідки у складі Національної служби кримінальної розвідки, у Франції – група з розслідування незаконних фінансових операцій, у Бельгії – група обробки фінансової інформації. Відповідно до затверджених визначень підрозділ фінансової розвідки являє собою центральний національний орган, відповідальний за збір, аналіз та передачу іншим компетентним органам інформації про виявлені факти фінансових порушень.

У сфері ефективності систем протидії фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення найвищий рівень мають США, значним рівнем характеризуються Австралія, Швейцарія (законодавство яких повністю відповідає вимогам Рекомендації 7), а також Сінгапур, Бангладеш, Австрія, Італія, Вірменія. Слід відзначити, що 14 країн (45,2%) з тих, які підлягали оцінюванню, мають низький рівень ефективності досягнення цілі, пов’язаної з протидією фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, що додатково підкреслює важливість розроблення дієвих заходів усіма країнами [6].

VI етап – 2000 р. – до тепер – формування системи фінансового моніторингу пострадянських країн. Першою країною, яка ухвалила закон про протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, була Білорусь (2000 р.), далі Росія (2001 р.), Україна (2002 р.), Узбекистан (2004 р.), Киргизстан (2006 р.), Молдова (2007 р.), Вірменія (2008 р.), Туркменістан (2009 р.), Казахстан (2010 р.) і Таджикистан (2011 р.). При створенні системи фінансового моніторингу у пострадянських країнах формувалися, так звані, підрозділи фінансової розвідки, які визначали механізм взаємодії між елементами системи фінансового моніторингу.

Отже, одним із дієвих інструментів детінізації у багатьох країнах світу – є насамперед, системи і механізми фінансового контролю за доходами протиправного походження. Так, наприклад: а) в

Італії урядовим декретом введена заборона на розрахунки готівкою на крупні суми; б) в Німеччині введено обов'язкове декларування розрахунків з нерезидентами; в) в Японії – обов'язковий фінансовий моніторинг (фінансові установи зобов'язані повідомляти вповноважені державні органи про крупні фінансові операції). Поряд із цим, у Німеччині повідомляти про підозрілі операції до органів фінансового моніторингу повинні не тільки банки та фінансових установи, а й адвокати, аудитори (наведено за даними з джерел [7;8;9;10]).

Окремо слід наголосити, що корупція, пов'язана з тіньовою економікою та злочинним бізнесом, призвела до диктату насильства, організації наркобізнесу, торгівлі людьми тощо. Ядром цього кримінального блоку став тероризм. І зворотній наслідок – це ядро зміцнюється через організовану злочинність та корупцію [11, с. 54-55].

Аналіз історичного розвитку інститутів фінансового контролю в Україні дозволяє зробити висновок, що найбільш усталеним його видом є державний контроль, а фінансовий контроль аудиторських фірм у його сучасному вигляді є інститутом, запозиченим у інших країн. Терміни „аудит” і „аудитор” почали також застосовуватись у підзаконних нормативно-правових актах, що визначають функції та структуру, порядок діяльності аудиторських підрозділів органів державного фінансового контролю (ДПС України, ДКРС України, банківська система тощо). Аудиторська палата України робить спробу монополізувати сам термін “аудит”, добиваючись заборони на його застосування органами державного фінансового контролю шляхом підміни поняття аудиту як форми фінансового контролю і виду підприємницької діяльності. Це зумовлює невідповідність між сучасним станом правового забезпечення і фактичним станом аудиту, що вимагає удосконалення чинного законодавства України щодо продуктивного використання такої форми фінансового контролю, як “аудит” органами державного і недержавного фінансового контролю в Україні [12].

На підставі проведеного аналізу літератури з досліджуваної проблематики розроблено низку важливих теоретичних положень. Окремо слід звернути увагу, що деякі питання потребують розв'язання з урахуванням відсутності комплексного дослідження правових та організаційних проблем фінансового контролю в Україні, а також поза увагою науковців залишилися проблеми, пов'язані з діяльністю органів Національної поліції України у здійсненні фінансового контролю [5].

Основні напрями адміністративно-правової протидії економічній злочинності повинні бути спрямовані на:

- виконання в рамках закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» завдань суб'єктів протидії;
- вдосконалення системи органів державної влади, які є суб'єктами протидії економічній злочинності;
- надання всебічної державної підтримки підрозділам, що протидіють економічній злочинності та корупції;
- запровадження механізмів централізованого контролю, взаємодії та координації суб'єктів протидії економічній злочинності та забезпечення державного управління.

Задля реалізації визначених нами напрямів адміністративно-правової протидії економічній злочинності важливими є: розробка й удосконалення нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері протидії економічній злочинності; забезпечення відповідного матеріально-технічного рівня діяльності органів виконавчої влади у сфері протидії економічній злочинності; здійснення професійного прозорого відбору та навчання кандидатів для роботи в органах, на які покладено завдання з протидії економічній злочинності [13, с.63].

Отже, слід погодитись з М.М. Садченко, про те, що наявність таких основних ознак сучасного стану правового регулювання фінансового контролю в Україні: а) недостатність нормативно-правового регулювання; б) надмірна розгалуженість системи органів державного контролю без чіткого розмежування повноважень між ними; в) недостатня ефективність державного фінансового контролю як наслідок попередніх причин та інших факторів. [5].

Для сучасного етапу розвитку економіки України характерні такі основні види тіньової економічної діяльності: випуск і реалізація необлікованих товарів, надання неврахованих послуг; незаконне та контрабандне ввезення товарів і їх обіг; незаконна приватизація державного та комунального майна; нелегальні валютні операції; кримінальні промисли; шахрайство з фінансовими ресурсами; корупція; нелегальний вивіз капіталу; незаконне використання державних майна та коштів, природних ресурсів і корисних копалин; приховування реальних доходів суб'єктів господарювання і громадян від оподаткування та незаконне повернення ПДВ; вилучення різниці між реальними та звітними цінами на товари і послуги при їх реалізації [14].

Це вимагає також чіткого порядку планування та використання бюджетних коштів, а також організаційних засад здійснення відомчого фінансового контролю, що потребує постійного вдосконалення, яке передбачає застосування нових розвинутих моделей і підходів до управління правоохоронною діяльністю в державі [15].

Встановлено, що історичні передумови та етапи формування у сфері фінансового контролю та моніторингу з метою протидії тінізації економіки України і за кордоном, зумовили його розвиток як форми фінансового контролю, що здійснюється аудиторськими підрозділами державних органів фінансового контролю та недержавними (приватними) аудиторськими компаніями, контрольна діяльність яких історично зводиться до перевірки достовірності фінансово-господарських операцій, звітів, балансів і виявлення, внаслідок цього, порушень фінансової дисципліни, очевидних і неочевидних (тіньових) адміністративних деліктів; інших правопорушень у сфері підприємницьких, бюджетних, реєстраційно-дозвільних відносин [12].

Висновки. Певним чином підсумовуючи вище наведені викладки, слід визнати, що у тіньовій економіці є й позитивні, і негативні риси, політики та економісти повинні знати її розмір та структуру. За визначенням, однак, тіньова економіка прагне уникнути викриття і вимірювання. Це створило нішеву галузь, що займається вгадуванням її розміру, але практично немає згоди ані щодо найкращих методів її вимірювання, ані результатів. Тим не менш, деякі речі, проте, є відомими. У бідних країнах прихована економіка є більшою ніж у багатих. Південна Європа має більший «чорний» ринок, ніж Північна. Він також є більшим у країнах, які мають численні обмеження, ніж у більш нерегульованих економіках. Таким чином, напрями до детінізації економіки України, на нашу думку, пролягають через ретельне вивчення досвіду, як позитивного, так і негативного, розвинутих економік світу та зваженої, покрокової політики з боку держави за результатами формалізації оптимізаційних модельних вирішень із адаптацією структурно-лагових моделей до умов функціонування політичної та економічної систем на сучасному історичному етапі розвитку національного господарства. Крім зазначеного, слід розробити дієвий стратегічний набір із управління забезпечення економічної безпеки в межах Стратегії національної безпеки України, результативність якого обов'язково необхідно перевірити на адекватність реальним соціально-економічним і енергетичним, організаційним та ресурсно-функціональним процесам, які існують в межах нашого державного утворення. При цьому, передбачити трансформації та структурно-динамічні зміни з урахування нестійкого політико-правового й нормативно-правового становища в контексті нагромадження загроз світової фінансово-економічної кризи та транснаціоналізації світогосподарської системи. [10]. Таким чином, можна зробити висновок, що врахування історичних етапів законодавства України щодо регулювання відносин у сфері фінансового контролю та моніторингу з метою протидії тінізації економіки, дасть змогу в подальшому розробити методичні рекомендації щодо [16, с. 388] даного напрямку дослідження, що в свою чергу ефективно відобразиться на роботі правоохоронних органів.

References:

1. Sevruc V.H. (2017) *Protydiia Natsionalnoi politsii Ukrainy zlochynam, shcho vchyniaiuetsia orhanizovanymy hrupamy ta zlochynnymy orhanizatsiiamy, yaki sformovani na etnichnii osnovi* [Counteraction of the National Police of Ukraine to crimes committed by organized groups and criminal organizations formed on an ethnic basis]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo* [Entrepreneurship, economy and law]. 2017. № 2 (252). P. 288-293. (In Ukrainian)
2. Sevruc V. H., Pavlenko S.O. (2015) *Zakhody proty dii transnatsionalnomu narkobiznesu, shcho vchyniaietsia predstavnykamy okremykh etnichnykh hrup* [Measures to counter transnational drug trafficking committed by representatives of certain ethnic groups] *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav* [Legal journal of the National Academy of Internal Affairs]. 2015. № 2. P. 193-205. (In Ukrainian)
3. Petruk O.M., Levkivska K.D. (2013) *Osoblyvosti rozvytku finansovoho monitorynhu* [Features of the development of financial monitoring]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii «Ekonomich- ni nauky»* [Bulletin of the Zhytomyr State Technological University. Series "Economic Science"]. 2013. № 2. P. 288-293. (In Ukrainian)
4. Sasov O. V. (2005) *Kryminalno-pravova okhrona lisu : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08* [Criminal law protection of the forest: diss. ... Candidate lawyer Sciences: 12.00.08]. K., 2005. 210 p. (In Ukrainian)
5. Sadchenko M. M. (2015) *Kryminalne zakonodavstvo Ukrainy ta inshykh derzhav kontynentalnoi Yevropy : porivnialnyi analiz, problemy harmonizatsii : atref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 – administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo* [Criminal Legislation of Ukraine and Other Continental Europe Countries: Comparative Analysis, Harmonization Problems: Atref. dis ... kund .. law. Sciences: 12.00.07 - administrative law and process; finance law; information law]. K., 2015. 20 p. (In Ukrainian)

6. Vnukova N.M., Kolodiziev O.M., Chmutova I.M. (2017) *Analiz mizhnarodnoho dosvidu zastosuvannia ryzyk-oriientovanoho pidkhotu u sferi protydii vidmyvanniu koshtiv, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvannia rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia* [Analysis of International Experience in the Application of the Risk-Oriented Approach in the Field of Anti-Money Laundering, Terrorist Financing and Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky* [Global and national problems of the economy]. 2017. № 17. P. 610-617. (In Ukrainian)

7. Muntian V. I. (1999) *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: Monohrafiia* [Economic Security of Ukraine: Monograph]. K.: Vyd-vo NISD pry Prezydentovi Ukrainy, 1999. 457 p. (In Ukrainian)

8. The Financial Times, 09.06.2011 «Europe: Hidden economy».

9. European Security: a common security concept of the 27 WEU // WEU Council of Ministers. — Madrid, 1995, 14 November

10. Onyshchenko S. V., Lapynskyi I. E. (2013) *Mizhnarodnyi dosvid borotby z tinizatsiieiu ekonomiky v umovakh hlobalizatsii* [International experience in combating the shadow economy in a globalized world]. *Efektivna ekonomika* [Effective economy]. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_2_76. (In Ukrainian)

11. Pavlenko S.O. (2017) *Teoretychni ta praktychni problemy protydii relihiinomu teroryzmu v Ukraini* [Theoretical and Practical Problems of Countering Religious Terrorism in Ukraine]. *Naukovyi visnyk* [Scientific Bulletin]. 2017. № 2 (103). P. 48-61. (In Ukrainian)

12. Derekon V. M. (2007) *Audyt yak forma finansovoho kontroliu ta skladova administratyvno-pravovoi infrastruktury detinizatsii ekonomichnykh vidnosyn v Ukraini: atref. dys. ... kand.. yuryd. nauk : 12.00.07 – administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo* [Audit as a form of financial control and the component of the administrative-legal infrastructure for the reduction of economic relations in Ukraine: atref. dis ... kund .. law. Sciences: 12.00.07 - administrative law and process; finance law; information law]. Irpin., 2007. 20 p. (In Ukrainian)

13. Pshynnik O. V. (2016) *Poniattia ekonomichnykh zlochyniv yak obiekta administratyvno-pravovoi protydii* [The concept of economic crimes as an object of administrative-legal counteraction]. *Pravo i Bezpeka* [Law and Safety]. 2016. № 3. P. 60-65. (In Ukrainian)

14. Molchanov D. V. *Problemy pravozastosovnoi praktyky. shcho vynykaiut u sferi finansovoho kontroliu ta monitorynhu z metoiu protydii tinizatsii ekonomiky Ukrainy* [Problems of law enforcement practice, which arise in the field of financial control and monitoring in order to counteract the shadow economy of Ukraine]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava* [Scientific Bulletin of Public and Private Law]. №5. Tom 2. P. 100-106. (In Ukrainian)

15. Kryshtanovych M. F. (2014) *Orhanizatsiino-pravovi ta finansovi zasady materialno-tekhnichnoho zabezpechennia diialnosti OVS Ukrainy* [Organizational-legal and financial principles of logistical support of activity of the ATS of Ukraine]. *Demokratychnе vriaduvannia* [Democratic Governance]. 2014. №. 14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_14_10. (In Ukrainian)

16. Sevruk V. H. (2013) *Protydiia zlochynam, shcho vchyniaiut osoby tsyhanskoï natsionalnosti: istorychnyi aspekt* [Counteraction to crimes committed by persons of Gypsy nationality: the historical aspect]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav* [Scientific bulletin of the National Academy of Internal Affairs]. 2013. № 2. P. 383-389. (In Ukrainian)

Исторические этапы становления финансового контроля и мониторинга с целью противодействия тенизации экономики Украины

Молчанов Дмитрий Валентинович, e-mail: dmytro.molchanov@gmail.com

Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: В данной статье освещены исторические этапы становления финансового контроля и мониторинга с целью противодействия тенизации экономики Украины, а также некоторые аспекты мирового опыта в этой сфере. Анализ исторических этапов законодательства Украины относительно регулирования отношений в сфере финансового контроля и мониторинга с целью противодействия тенизации экономики, позволит в дальнейшем разработать методические рекомендации по данному направлению исследования, в свою очередь эффективно отразится на работе правоохранительных органов.

Ключевые слова: финансовый контроль и мониторинг, административно-правовое регулирование, тенизация экономики, исторические этапы

Determinants affecting the commission of mercenary violent crimes committed by ethnic organized crime groups in Ukraine

Maxim V. Pidbolyachnyy

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: The article analyzes the determinants influencing the commission of mercenary violent crimes committed by ethnic organized criminal groups in Ukraine.

The causes of ethnic crime can be divided into general, that is, caused by contradictions in the socio-economic development of society or the problems of the socio-cultural and spiritual spheres of life, and the immediate ones, which are caused by individual and moral and psychological factors. As well as the determinants influencing the commission of mercenary violent crimes committed by ethnic organized criminal groups in Ukraine are divided into: socio-economic, organizational and managerial; moral and psychological; legal. The conditions of ethnic crime include the factors of moral formation of the individual, which contribute to the criminal behavior and the commission of various types of crimes, as well as to the achievement of the criminal consequences.

Keywords: ethnic criminality, organized groups, criminal organizations, ethnic organized crime groups, selfish violent crime.

На сьогодні українська держава ставить серед пріоритетів роботи Національної поліції протидію латентній, організованій, міжрегіональній та етнічній злочинності боку [1; 2].

Підхід до етнічної злочинності як соціального негативного явища передбачає прийняття відповідної стратегії протидії їй, що спрямована на недопущення причин, що породжують її, умов, які сприяють їх вчиненню та виявлення окремих осіб чи груп, які причетні до неї.

Злочин, як і будь-який людський вчинок, є наслідком взаємодії індивідуальних властивостей особи й об'єктивної ситуації. При цьому необхідно враховувати, що злочинністю управляють переважно статистичні закономірності й справити щонайменший вплив на ці закономірності можна лише шляхом впливу на причини злочинності й умови, що сприяють вчиненню конкретних злочинів.

Злочини, що вчиняються представниками різних етносів на території України складають значну частку в загальній структурі злочинності. Особлива небезпека таких угруповань полягає в тому, що вони широко проникли до легальних комерційних структур, активно залучають до своєї кримінальної діяльності корумпованих чиновників, працівників правоохоронних органів, які б забезпечили надійну безпеку кримінальному та легальному бізнесу. Крім того постійно відбувається зміцнення зв'язків окремих українських етнічних злочинних угруповань із міжнародною організованою злочинністю [3; 4, с. 199].

Очевидно, що виявлення, запобігання, розкриття та розслідування таких злочинів ускладнюється яскраво вираженими етнічними особливостями: звичаями і традиціями криміногенного характеру, мовними і культурними бар'єрами, недостатнім врахуванням цих особливостей в чинному законодавстві та недостатнім знанням них особливостей правоохоронними органами [5].

Успішне вирішення завдань щодо запобігання злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями передбачає врахування широкого кола чинників, зокрема стану, структури, динаміки злочинності, особи злочинця, його соціальних, психологічних, національних особливостей [6, с. 96] та інших причин і умов, що детермінують вчинення злочинів організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі. У зв'язку з цим проблема вивчення причин і умов, що детермінують вчинення корисливих насильницьких злочинів, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами потребує подальшого більш детального осмислення та розроблення.

З огляду на те, що в основі злочинної діяльності організованих груп, перш за все, лежать економічні відносини корисливого та корисливо-насильницького характеру, саме вони в основному і визначають предмет злочинного посягання (кримінального інтересу). Діяльність організованих груп і злочинних організацій, частіше за все, спрямована на отримання незаконних прибутків і надприбутків, а у подальшому, як правило, їх використання у комерційній діяльності як у межах країни, так і за кордоном. [7].

Організована злочинність має переважно корисливу спрямованість, проте, вона не рідко поєднана із насильством, завданням тілесних ушкоджень, подекуди вбивствами, позбавленням

людини волі та ін. Так, наприклад, бандитизм, як один із найнебезпечніших проявів організованої злочинності, в більшості випадків посягає на цілий комплекс найбільш значимих соціальних цінностей, таких, як життя і здоров'я людей, державна і приватна власність, нормальне функціонування фінансових, господарських, управлінських структур й інститутів, органів виконавчої влади та правосуддя. [7].

Для корисливо-насильницьких злочинів загальнокримінальної спрямованості, що вчиняються етнічними організованими групами та злочинними організаціями, найчастіше притаманним є злочинний цинізм, грубий, жорстокий характер злочинних дій. Він часто пов'язаний із заподіянням тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, використанням вогнепальної зброї [7]. Професійну злочинну діяльність за комплексною кримінологічною ознакою можна поділити на такі види: 1. Ненасильницька корислива злочинна діяльність: крадіжки та шахрайства, а також інші способи таємного заволодіння чужим майном або заволодіння ним шляхом обману чи зловживання довірою. 2. Насильницька корислива злочинна діяльність: грабежі, розбої, вимагательство, бандитизм, корисливі вбивства. [7].

Однією з найважливіших елементів дослідження будь-якого виду злочинності та вироблення адекватних заходів протидії йому є встановлення обставин, що впливають на його існування, поширення та відтворення. Такими обставинами в науковій літературі називалися. детермінанти, причини та умови злочинності, фактори тощо

Детермінанти злочинності класифікують за різними критеріями. За механізмом впливу на злочинність їх поділяють на детермінанти, причини, умови, кореляти. За джерелами формування детермінанти злочинності поділяються на антропологічні та соціальні. Антропологічні, пов'язані із: закодованими у генотипі людини споконвічними пороками, саме: жадібністю, злістю, заздрістю, розпусністю, пихатістю, лінощами, обжерливістю та обумовленими ними деструктивними програмами й установками поведінки людини у суспільстві: прагнення до незаконного збагачення, схильністю до агресії і насильства, обману, порушення існуючих правил та заборон. Соціальні - це набутий негативний життєвий досвід, що пов'язаний із поганою адаптованістю до існуючих умов суспільного життя і відносин між людьми, а також засвоєнням моделі неправомірної поведінки як масово поширеної і вигідної. За змістом детермінанти диференціюються на політичні, економічні, соціокультурні, управлінські, психологічні, моральні, правові, сімейно-побутові та ін. За структурою вирізняються детермінанти усієї злочинності, детермінанти окремих видів злочинності (проти власності, у сфері економіки). За часом функціонування - це детермінанти, під впливом яких відбувалося попереднє формування особистості злочинців певного покоління і детермінанти, що діють у теперішніх умовах та обумовлюють кримінальну активність відповідним чином налаштованих людей. Зустрічаються й інші класифікації.

Наведені розподіли детермінантів носять умовний характер. Вони здійснені для кращого сприйняття та засвоєння навчального матеріалу. Детермінанти злочинності (причини, умови, кореляти) взаємопов'язані і взаємозалежні один від одного, інтегровані в утворення більш складного рівня організації так звані детермінуючі комплекси та системи. У своєму природному стані, нижчі рівні дії детермінант злочинної поведінки виявляють себе на рівні колективної діяльності соціальних груп і, далі, у модифікованому вигляді, на рівні усього суспільства [8]

Безперечно детермінанти, що впливають на вчинення корисливих насильницьких злочинів, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами в Україні будуть дещо співпадати з детермінантами звичайних злочинців, але деякі з них будуть мати й свої специфічні особливості. Причини – це безпосередні явища й процеси, які породжують злочинність. Умови – це ті явища й процеси, що безпосередньо своїм наслідком не породжують злочинність, але сприяють її вчиненню.

Зовнішні, тобто загальносоціальні детермінанти – це конкретно-історичні економічні, культурні, політичні, національні процеси в суспільстві та глобальні проблеми людства. Внутрішні (особистісні) – це життєві умови, пов'язані з безпосереднім оточенням людини, що впливають на формування ціннісних орієнтацій, звичок, норм, стилю поведінки та способу життя [9].

Як відзначає О.В. Калиновський, В.В. Ремський, що етнічна злочинність характеризується високим рівнем латентності, особливо та, що пов'язана з організованою злочинністю і, що фактично не дає нам змоги оцінити реальні масштаби їх злочинної діяльності на території України [10, с. 33].

Значне місце серед вчинених злочинів займають корисливі злочини. Перше місце серед них посідають крадіжки усіх видів, далі йдуть корисливо-насильницькі злочини, направлені в основному проти приватної власності громадян. Достатньо високий показник участі раніше засуджених осіб у тяжких та особливо тяжких злочинах проти особи (близько 40%), шахрайствах (близько 60%), крадіжках (60%), розбійних нападах та вимаганнях (40-50%), проявах хуліганства (близько 30%),

злочинах, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків та зброї, в діях банд та інших організованих злочинних угруповань [7].

Необхідно зазначити, що аналогічні злочинні групи та злочинні організації, які сформовані на етнічній основі існували і раніше, але на теперішній час, у зв'язку з розпадом СРСР, становленням України як незалежної держави «прозорістю» її кордонів, економічною кризою в країні, недосконалістю чинного законодавства, падінням рівня добробуту українських громадян, різким поділом суспільства на заможних та незаможних, а також з виникненням нових форм власності, розвитком комерційних структур, засобів комунікації та технологічним прогресом світової промисловості, етнічні злочинні формування стали на кілька рівнів вище за своїх попередників, у зв'язку з чим особливо небезпечні для України [11, с. 238]. З поглибленням міждержавних економічних, соціальних, культурних зв'язків етнічної злочинності набула лавиноподібного характеру. Нині етнічна злочинність, по суті, створює реальну загрозу безпеці всього людства за своїми масштабами і руйнівним впливом [12, с. 76]

Детермінація (від лат. *determinare* – визначати, обумовлювати) – найзагальніша категорія, що характеризує залежність одних явищ, процесів і станів у природі й суспільстві від інших, свідчить про зв'язок між речами та явищами. Детермінант – визначальний, зумовлювальний; детермінувати – визначати, зумовлювати; детермінація – процес визначення, зумовлення. Процес детермінації злочинності є складною взаємодією різних форм зв'язків: функціональних; статистичних; зв'язків стану; причинних тощо [8].

При вивченні даної теми потрібно мати на увазі, що питання про причини та умови злочинності вважається одним із найважливіших і найскладніших у кримінології. Адже вплив на злочинність неможливий без розуміння особливостей її детермінації, тих механізмів, що зумовлюють її виникнення і розвиток. При поясненні детермінації злочинності в кримінології потрібно виходити з діалектичного положення про загальні взаємозв'язки між явищами, теоретичною базою і методологічним принципом вивчення причин злочинності, в тому числі з розуміння злочинності як продукту суспільства, що має відносну самостійність, власні закономірності розвитку і здатність зворотного впливу на соціальне середовище, яке її породило. Тому процес детермінації злочинності повинен аналізуватися як складний процес взаємодії різних форм причинних та інших (функціональних, статистичних, системно-структурних тощо) зв'язків [13, с.24].

При цьому потрібно розрізняти причини злочинності (деструктивні явища, які її породжують) і умови злочинності (безпосередньо не породжують злочинність (наслідок), але слугують певними обставинами, що сприяють її виникненню та існуванню, тобто в певний спосіб впливають на розвиток причинного зв'язку, сприяючи чи не перешкоджаючи породженню злочинності). [13, с.24].

Вивчення процесів детермінації та причинності корисливих насильницьких злочинів, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами в Україні пов'язано насамперед з відповіддю на питання: як, чому вони існують та розвиваються, які соціальні, економічні та інші обставини виступають у якості породжувачих їх причин; які особливості умов, сприяють прояву цих причин та настання кримінального результату у вигляді одного чи декількох злочинів і, звичайно, які особливості взаємодії всіх цих явищ в їх інтеграційному поєднанні.

Сприятливе підґрунтя для інтеграції вітчизняної організованої злочинності в етнічну організовану створюють позитивні процеси в міжнародних відносинах:

- розширення економічних і соціальних зв'язків, спрощення порядку перетину кордонів, розвиток міжнародної торгівлі, збільшення міжнародних перевезень;
- розвиток міжнародних електронних банківських мереж, що дозволяють швидко здійснювати фінансові операції, одночасно ускладнюючи процес забезпечення контролю за грошовими потоками та полегшуючи приховування або легалізацію грошей, здобутих злочинним шляхом;
- поширення процесу міграції населення у світі та утворення в різних країнах етнічних діаспор;
- суттєві розбіжності в кримінальному законодавстві і судочинстві різних держав;
- демократичні перетворення в багатьох країнах, що призвели до руйнації старих систем контролю при повільному становленні адекватного демократичного регулювання, політичної та економічної нестабільності;
- швидке зростання переліку нових товарів споживання і послуг, поширення психології суспільства споживання „комерціалізація” суспільних відносин.

При цьому відзначається диверсифікація злочинної діяльності. Організовані злочинні формування прагнуть взяти під контроль усе нові сфери. Створюються альянси між злочинними структурами на наднаціональному рівні, поширюється „обмін досвідом”, удосконалюється практика протиправної діяльності. Від жорсткої внутрішньої ієрархії подекуди здійснюється перехід до

організації за принципом „взаємодоповнюючих ланцюгів”, чим досягається більш висока „живучість” організованих структур [12, с. 77].

На думку В.В. Ремського, групи, що займаються злочинною діяльністю, не можна з абсолютною впевненістю назвати етнічними в буквальному розумінні цього слова. До складу таких груп нерідко входять особи інших народностей, яких не об'єднує спільність території. В таких випадках можна говорити про іншомовні злочинні групи, або вважати термін "етнічна група" умовним і брати його в лапки [6, с. 96]

Вивчення особливостей структурної побудови і кримінальної спеціалізації злочинних груп, організованих за етнічною ознакою свідчить що їх побудова залежить від етнічної належності лідера, що свідчить про відмінність способів конспірації в середині таких злочинних формувань.

Сьогодні у наукових виданнях з'являються публікації, в яких їх автори обґрунтовують наявність ознак етнічних злочинів з позиції етносоціальної детермінації кримінального процесуального доказування [14].

У Національній академії внутрішніх справ у 2010 році було проведено анкетування оперативних працівників по боротьбі з організованою злочинністю щодо питання протидії етнічній організованій злочинності. Загалом опитано 300 осіб. Більшість опитаних (95 %) вважають, що існує негативна тенденція криміналізації етнічних діаспор в нашій державі, що підкреслює необхідність вивчення причин і умов етнічної організованої злочинності, а також вироблення необхідних заходів щодо її протидії [6, с. 98].

Розглядаючи детермінанти організованої злочинності, слід зазначити, що даний вид злочинності характеризується розгалуженим комплексом криміногенних факторів. Одним із основних, визначальних її чинників є політична та соціальна нестабільність у суспільстві, яка в свою чергу породжує численні економічні негаразди.

З урахуванням висловлених у вітчизняній кримінологічній науці точок зору, на нашу думку, можна виділити економічні, політичні, соціальні, морально-психологічні, правові та організаційно-управлінські фактори існування, поширення та відтворення організованої злочинності [15; 16]

Для формування загального уявлення про детермінанти сучасної злочинності в Україні, необхідно охарактеризувати найбільш типові сфери їх існування та дії: економічну, політичну\управлінську та соціальну [8].

Деякі автори виокремлюють іншу категорію основних чинників, що зумовлюють існування та стрімкий розвиток організованої злочинності в будь-якій країні і в Україні, зокрема, більшістю кримінологів умовно поділяються на 4 групи: соціально-економічні, організаційно-управлінські; морально-психологічні; правові [7].

Ми підтримуємо останню позицію, а саме: соціально-економічні, організаційно-управлінські; морально-психологічні; правові

Причинами вчинення корисливих насильницьких злочинів, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами в Україні являється низький освітній рівень, їх ізольованість від корінного населення, негативне ставлення до праці та схильність до паразитичного існування, бажання до швидкого збагачення, що негативно відбиваються на розвитку їхньої особистості, загострюють відносини з оточуючими і певною мірою зумовлюють виникнення криміногенної ситуації.

Отже з вище визначеного випливає, що ми розглянемо саме характерні детермінанти, що впливають на вчинення корисливих насильницьких злочинів, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами в Україні.

В Україні існують певні *умови, що об'єктивно сприяють вчиненню організованих злочинів*, а саме: нереформованість системи кримінальної юстиції, незабезпечення принципу невідворотності покарання, прийняття нормативних актів, норми яких суперечать одна одній, що створює сприятливі можливості для організованої злочинної діяльності.

Норми кримінального і кримінально-процесуального кодексів України щодо організованої злочинності відстають від змін, які вже відбулись і відбуваються в цьому явищі. Недофінансована правоохоронна система, яка послаблена відтоком професіоналів, кардинально нереформована за більше ніж 23 роки існування незалежної держави, неспроможна адекватно відповідати на виклики злочинного світу. Не допомагає ефективній діяльності державних органів і відсутність спеціального законодавства протидії організованій злочинності, яке засвідчило свою результативність в таких країнах як Італія, США, Велика Британія. До останнього часу не було адекватного нормативного врегулювання, в першу чергу, забезпечення безпеки учасників процесів у справах про організовану злочинність (свідків, потерпілих, експертів, а також самих суддів). Їх незахищеність від фізичного впливу часто руйнувала доказову базу, що призводило до закриття кримінальних справ.

Отже, до правових чинників належать:

- відставання норм права від реальних суспільних потреб, неадекватне їх випередження чи інша невідповідність правової регламентації;
- соціальна збитковість регулювання правовідносин, коли негативні наслідки і соціальні витрати перевищують позитивні соціальні результати;
- привнесення до соціального життя елементів конфліктності інтересів і поведінки різних соціальних груп;
- наявність правових передумов для формування колізій правових інтересів у кореспондуючих суб'єктів правовідносин;
- невідповідність норм права системі загальноприйнятих більшістю населення життєвих цінностей, культурних традицій, а також соціальним очікуванням населення, стереотипам законслухняної поведінки;
- надлишковість публічно-правових форм і методів регулювання суспільних відносин, що не виправдано обмежують свободу соціально-економічної діяльності і можуть призвести до дестабілізації правопорядку;
- невідповідність способів (типів) правового регулювання (дозвільний, зобов'язальний, заборонний; диспозитивний, імперативний) сфері та предмету правового регулювання, його цілям, принципам, а також вимогам правопорядку та законності;
- необґрунтована комерціалізація обігу суспільних благ;

Слід наголосити, що в новому Кримінальному процесуальному кодексі України 2013 р. було враховано багато ефективних механізмів, які застосовуються в зарубіжних країнах і надають більші можливості для ефективного розслідування заплутаних злочинів. Однак, зрозуміло, що потрібен час для ознайомлення з новелами, напрацюванням нових методик, бажання працювати згідно вимог сучасного життя, що потребує підготовлених кадрів і підвищення їх кваліфікації. [8]

До соціально-економічних чинників слід віднести такі як:

- політична нестабільність у суспільстві;
- економічна криза та нестабільність економіки;
- відставання соціального розвитку від економічного;
- неправильна оцінка суспільної небезпеки організованої злочинності та її наслідків;
- посилення майнового розшарування суспільства;
- низький рівень соціальних виплат;
- велика доля тіньової економіки;
- відсутність можливості одержувати заробітну плату, що відповідає кваліфікації працівника;
- виникнення недовіри до офіційних інститутів держави;
- протиправна поведінка багатьох верств населення, як елемент способу життя;
- слабка міждержавна взаємодія з метою протидії транснаціональній організованій злочинності;
- відсутність дієвої правової бази боротьби з організованою злочинністю.

Враховуючи вище викладене, слід зауважити, що серед соціальних чинників можна виділити такі: загострення соціальних проблем (зниження рівня життя, проблеми зайнятості та працевлаштування, забезпечення житлом тощо); неефективну роботу соціально-культурної сфери, обмежені можливості для змістовного проведення дозвілля; недостатній рівень соціального захисту населення, брак можливостей отримати соціально-психологічну допомогу тощо. неефективне законодавство; низький рівень правової, педагогічної культури населення; кризу системи освіти; поширення зловживання алкоголем, наркотичними речовинами; криміналізацію культури; недоліки в роботі правоохоронних органів.

Характерною особливістю соціальних, сімейно-побутових умов етнічних груп (наприклад, циганського етносу) є порівняно значна багатодітність та ранні шлюби. Кожна сім'я як правило нараховує близько 5-10 дітей [17, с. 300]. Тому сійне виховання в соціалізації займає значне місце.

Сімейне виховання – одна з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків із повсякденним впливом сімейного побуту. Головне завдання сімейного виховання – підготовка дітей до життя в наявних соціальних умовах, набуття ними знань, умінь і навичок, необхідних для нормального формування особистості в умовах родини.

Щодо сімейного виховання дітей циганської національності, то ще в давнину висвітлюється певна риса такого виховання, а саме... «батьки надзвичайно любили своїх дітей, але зовсім не дбали про їх освіту, а це призводило до того, що ще після досягнення повноліття вони були неспроможні змінити свій спосіб життя» [18, с. 198].

При характеристиці сучасного детермінаційного комплексу злочинності слід звернути увагу на важливі явища соціально-психологічного характеру, які мають безпосередній вплив на стан злочинності. До них відносять, наприклад, наростаючі настрої соціального відчуження, ворожого ставлення до більш заможних членів соціуму, які виникли внаслідок різких процесів розшарування суспільства внаслідок соціально-політичних перетворень, наростаюча аномічність суспільної свідомості. Депресивні настрої та високий рівень тривожності людей, зниження настроїв соціального оптимізму, велика роль у формуванні яких може бути відведена сучасним ЗМІ; деморалізація певних соціальних груп населення; розповсюдження споживацької психології; екстремістських поглядів.

Морально-психологічні чинники:

- девальвація духовних цінностей в суспільстві;
- послаблення окремих моральних та соціальних інститутів;
- правовий нігілізм (зневага до встановлених у суспільстві норм і правил поведінки);
- підвищена агресія злочинців, схильність вирішувати проблеми зі застосуванням насильства.

Оскільки виховання – головна сфера діяльності старших поколінь, то до батьків обставини життя ставлять вагомі соціально-психологічні й педагогічні вимоги: почуття високої відповідальності перед собою й людьми за виховання дітей в ім'я майбутнього; фізичне здоров'я батьків, що має забезпечити народження здорових нащадків й створити належні умови для розвитку й виховання дітей; генетична грамотність; достатня психолого-педагогічна культура; любов до дітей; володіння справжнім авторитетом; знання досвіду народної педагогіки у вихованні дітей; створення в сім'ї умов для всебічного гармонійного розвитку особистості; здатність формувати в сім'ї культ Матері й Батька; добре розвинені почуття материнства й батьківства [19, с. 109].

При розгляді морально-психологічних причин варто зазначити використання дітей різного віку під час вчинення злочинів. Можна зазначити, що це певний кругообіг, а саме діти привчаються до кримінальної роботи, зростають, здобувають професійності. Після цього формуються як свідомі особи з певними кримінальними нахилами, одружуються, а після того як у таких осіб народжуються свої діти та після досягнення ними певного віку вони знов використовують своїх дітей для певних злочинних потреб.

Отже, діти осіб з дитинства привчаються до паразитичного способу життя. Спочатку свої потреби підлітки, молоді люди задовольняють за рахунок можливостей сім'ї, а коли досягають певного статусу, настає і їх черга злочинного діяння, разом з рідними та близькими привчаються кримінальним заробіткам. Більшість молодих людей різних національностей, закінчивши школу або передчасно залишивши навчання, жодного дня не працювали до вчинення злочину. Такий «ефект звикання» є потенційно небезпечною загрозою тотальної криміналізації суспільної свідомості даної національності, що має наслідком ледь не виправдання злочинців, романтизацію злочинного способу життя, формування більшої довіри до злочинців, ніж до органів влади.

Отже, сім'я – це перший та найбільш значущий виховний інститут у житті людини. Найголовніша роль у сімейному вихованні відводиться культурним цінностям родини. Саме від родини залежить, якою виросте їх дитина, як вона буде сприймати оточуючий світ та оточуючих людей. І слід не забувати, що «вади дитини не народжуються, а виховуються». Тільки дотримання всіх перелічених вище правил і норм поведінки дадуть змогу виховати батькам всебічно розвинену особистість [20, с. 214].

Слід відзначити, що практично освіта і визначає майбутню долю людини: чи людина буде займатися домашнім господарством, чи буде бізнесменом, юристом, менеджером, політиком, продавцем, тощо.

Однією з ключових причин, що значно впливає на на вчинення корисливих насильницьких злочинів, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами в Україні різних злочинів, є економічна причина. Дана причина породжує всі вище вказані причини.

«Девіантна поведінка жертв злочину. Те з якою легковажністю люди відносяться до місць зберігання своїх коштів, до власної безпеки, безпеки майна, речей, до способу своєї поведінки неможна описати словами. Люди показують свої гаманці «на людях», розкривають їх всюди по декілька разів на день, легковажно ставляться до захисту своїх домівок (особливо в сільській місцевості), квартир. Це і недооцінка самих організованих етнічних угруповань. Непроінформованість населення щодо техніки крадіжок, специфіки їх вчинення, використання етнічними злочинними угруповання психологічних тактик і прийомів, відволікання уваги, гіпнозу тощо. Цим і користуються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі. Вони можуть намітити поодинокую хатинку пенсіонерки в селі, яка живе одна, дочекатися її відходу, проникнути безперешкодно в будинок (зазвичай пенсіонерки економлять на

собаці, та й ключі від оселі не беруть з собою, а ставлять їх десь при вході, наприклад під ковриком). В результаті будинок пограбовано з вини жертви.

Недосконалість правоохоронної системи, проблеми при розслідуванні корисливих насильницьких злочинів, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами в Україні.

Злочини, що вчинюються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі, як правило мають високий рівень латентності. Це зумовлено ретельною підготовкою організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі до вчинення злочину. Вони враховують багато факторів: пора року, частина доби, час, місце, свідки, способи втечі, підбір учасників, належна організація – все це зводить до мінімуму можливість викрити злочин правоохоронними органами.

Необхідно відзначити й умови, що детермінують вчинення злочинів організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі, також мають певні специфічні особливості: алкоголізм, бідність, безробіття, відсутність освіти, специфіка традицій та звичаїв, безкарність, бездоглядність за дітьми нестабільна економічна і політична ситуація в країні, відсутність активної протидії з боку населення, відсутність ефективної профілактики з боку правоохоронних органів, співпраця правоохоронних органів з окремими етнічними меншинами, жорстоке ставлення суспільства, важкі умови проживання, міграційні процеси.

В умовах сформованої а світі геополітичної ситуації незмінно зростають обсяги нелегальної міграції. Через географічне розташування Україна перебуває в центрі міграційних потоків, по суті відіграючи роль транзитної зони на шляху до країн Західної Європи. Механізми утворення транзитних потоків нелегальної міграції постійно вдосконалюються. В цьому аспекті нелегальна міграція стає однією з головних загроз національній безпеці України.

Серед мігрантів можуть поширюватися девіантні форми поведінки, і не просто будь-які відхилення в соціальному сенсі, а саме найбільш суспільно небезпечні форми у вигляді злочинної діяльності. У свою чергу, в деяких випадках девіантну поведінку тих чи інших представників конкретного етносу, особливо на початкових етапах, може носити вимушений характер. Цьому, як правило, сприяє ряд суб'єктивних факторів (недосконалість законодавства, відсутність вивіреної міграційної політики) соціальна незахищеність даної категорії і багато інших чинників. Зважаючи на це представники національних меншин стикаються з гострими проблемами, безробіттям, незнанням державної мови. Це змушує створювати свої земляцтва, де люди об'єднані за своїми інтересами й менталітетом. Ця тенденція виражається як на побутовому рівні, так і в суспільстві в цілому. При цьому така етнічна спільність найчастіше закрита, члени тісно пов'язані не тільки загальною груповою мораллю, але й родинними зв'язками.

У пошуках джерел до існування вони бувають змушені шукати будь-який доступний заробіток, у більшості випадків незаконний, нерідко звертаючись за допомогою і заступництвом до представників своєї національної діаспори. Найчастіше вчинюючи корисливі чи насильницько-корисливі злочини, далі усвідомлюючи досить простий шлях отримання грошей, і одиничний випадок перетворюється на системну протиправну поведінку. Тим самим ці особи або самі утворюють організовані етнічні злочинні угруповання або входять до вже діючих організованих етнічних злочинних угруповань.

Організаційно-управлінські чинники:

- високий рівень корумпованості влади;
- низька ефективність засобів протидії корупції та хабарництву з боку правоохоронних органів;
- неефективні засоби соціального контролю за організованою злочинністю;
- відсутність контролю за прибутками громадян;
- культивування ідей приватної власності без належного правового забезпечення;
- тенденція до професіоналізації діяльності організованих груп та поширення їх міждержавних зв'язків у зв'язку із недостатньо ефективною роботою спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю в Україні та НЦБ Інтерполу;
- удосконалення організаційної структури організованих груп та злочинних організацій та, відповідно, недоліки в оперативно-розшуковій діяльності силових структур щодо вивчення та аналізу цих процесів;
- висока здатність організованої злочинності «приспосовуватись» до змін суспільного життя та змінювати свою кваліфікацію;
- недостатній рівень професійної кваліфікації співробітників підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю;

– високий рівень матеріально-технічного забезпечення учасників злочинних угруповань, використання ними сучасних комп'ютерних технологій та наявність великих грошових капіталів у організаторів груп та відповідно суттєві недоліки у матеріально-технічному забезпеченні підрозділів, які здійснюють протидію злочинної діяльності цих угруповань.

Характерною рисою вітчизняної економіки є кримінальний монополізм на найбільш прибутковій сфері суспільного виробництва (банківський сектор, паливно-енергетичний і гірничо-металургійний комплекси, хімічна промисловість, машинобудування, торгівля, фармацевтична промисловість). На підтримку вказаних секторів економіки йде лівова частка міжнародних інвестицій, дотацій із держбюджету, видаються міжнародні кредити під гарантії уряду, запроваджуються програми пільгового оподаткування. Працювати на ринках фінансів, товарів і послуг, створених зазначеними галузями виробництва, можуть лише суб'єкти господарювання і підприємці, пов'язані із органами державної влади та управління корпоративними інтересами, родинними та корупційними зв'язками.

Характерною рисою вітчизняної економіки є кримінальний монополізм на найбільш прибутковій сфері суспільного виробництва (банківський сектор, паливно-енергетичний і гірничо-металургійний комплекси, хімічна промисловість, машинобудування, торгівля, фармацевтична промисловість). На підтримку вказаних секторів економіки йде лівова частка міжнародних інвестицій, дотацій із держбюджету, видаються міжнародні кредити під гарантії уряду, запроваджуються програми пільгового оподаткування. Працювати на ринках фінансів, товарів і послуг, створених зазначеними галузями виробництва, можуть лише суб'єкти господарювання і підприємці, пов'язані із органами державної влади та управління корпоративними інтересами, родинними та корупційними зв'язками.

Висновок.

При характеристиці сучасних факторів злочинності корисно враховувати думки різних вчених. При цьому варто, застосовуючи системний підхід, мати на увазі, що детермінація злочинності повинна аналізуватися як взаємодія об'єктивних та суб'єктивних факторів, залежність причин та умов злочинності від конкретних соціальних умов. А також слід враховувати новий етап розвитку української держави кардинально змінив деякі з криміногенних факторів сьогодення. Однак внаслідок зовнішньої військової агресії РФ, незаконній анексії автономної республіки Крим, виникла низка нових обставин, які обумовлюють погіршення криміногенної ситуації [8].

Отже, причини етнічної злочинності можна поділити на загальні, тобто викликані суперечностями в соціально-економічному розвитку суспільства або проблемами соціально-культурної та духовної сфери життєдіяльності, і безпосередні, що обумовлені індивідуальними та морально-психологічними факторами. А також детермінанти, що впливають на вчинення корисливих насильницьких злочинів, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами в Україні поділяються на: соціально-економічні, організаційно-управлінські; морально-психологічні; правові. До умов етнічної злочинності належать чинники морального формування особистості, які сприяють злочинній поведінці та вчиненню різних видів злочинів, а також досягненню злочинного наслідку.

Основними причинами та умовами, що сприяють на вчиненню корисливих насильницьких злочинів, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами в Україні, є недостатня профілактична робота з боку працівників правоохоронних органів, недоліки виховного характеру (виховання в сім'ї, прорахунки в освіті та ін.), соціально-психологічні фактори (недостатня правовиховна робота з населенням, процес розшарування суспільства за майновим станом тощо), недосконалість чинного кримінального чи кримінального процесуального законодавства, організаційно-господарські (недоліки системи обліку та звітності, недоліки нормативно-правового регулювання суспільно-економічних відносин та ін.), морально-психологічні вади окремих осіб, наявність у регіоні активно діючих таких організованих злочинних груп та міграційні процеси у зв'язку із загостренням геополітичної ситуації в світі. Для протидії вчиненню корисливих насильницьких злочинів, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами в Україні необхідний вплив саме на ці фактори суспільного життя.

References:

1. *Dekanoidze naznachyla pershim zastupnykom holovy Natspolitsii Troiana* [Dekanoydze appointed the first deputy chairman of the National Police Troyan]. *Ynformatsyonno-analytycheskyi tsentr "LIHA"* [Information and Analytical Center "LIGA"]. URL: http://news.liga.net/ua/news/politics/9378717-dekano_dze_naznachila_pershim_zastupnikom_golovi_natspol_ts_troyana.htm. (In Ukrainian)
2. Sevruck V.H. (2016) *Hipnoz, yak skladova sposobu protypravnoi diialnosti uchashnykh orhanizovanykh hrup i zlochynnykh orhanizatsii, sformovanykh na etnichnii osnovi* [Hypnosis as a component of the way of illegal activity of participants of organized groups and criminal organizations

formed on an ethnic basis]. *Pravovi reformy v Ukraini: realii sohodennia: materialy VIII Vseukr. nauk.-teoret. konf. (Kyiv, 24 lystop. 2016 r.)*. [Legal reforms in Ukraine: the realities of the present [Text]: materials VIII Allukr. Theoretical sciences. conf. (Kiev, November 24, 2016)]. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2016. p. 219-225. (In Ukrainian)

3. Kalman O. H., Kuts V. M., Lyzohub B. V. (2010) *Problemy protydiv zlochynnosti : pidruchnyk* [Problems of counteraction to crime: textbook]. K.: Nats. akad. prokuratury Ukrainy, 2010. 351 p. (In Ukrainian)

4. Leliak O. O. (2011) *Etnichni zlochynni uhrupuvannia v Ukraini: problema protydiv* [Ethnic criminal groups in Ukraine: the problem of counteraction]. *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)* [Fighting organized crime and corruption (theory and practice)]. 2011. №. 24. P. 199-204. (In Ukrainian)

5. Sevruc V.H. (2016) *Prychyny ta umovy, shcho determinuiut vchynennia zlochyniv orhanizovanykh hrupamy i zlochynnykh orhanizatsiiamy, yaki sformovani na etnichnii osnovi* [Causes and conditions that determine the perpetration of crimes by organized groups and criminal organizations, which are formed on an ethnic basis]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Iurydychni nauky»* [Scientific Bulletin of Kherson State University. Series "Legal Sciences"]. 2016. №. 6. Tom. 3. P. 83-87. (In Ukrainian)

6. Remskyi V.V. (2012) *Determinanty orhanizovanoi etnichnoi zlochynnosti* [Determinants of Organized Ethnic Crime]. *Aktualni problemy rozkryttia ta rozsliduvannia zlochyniv: zb. nauk. prats za materialamy nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 29 berez. 2012 r.)* [Current Problems of Disclosure and Investigation of Crimes: collection of sciences works on materials of sciences-practice. conf. (Kyiv, 29 March 2012)]. K.: Nats. akad. vnutr. sprav, 2012. P. 95-99. (In Ukrainian)

7. Fialka M.I., Vasyliiev A.A., Pashnev D.V. (2016) *Kryminolohichna kharakterystyka ta protydiva profesiinii, orhanizovanii ta retsydyvunii zlochynnosti: lektsiia* [Criminological characteristics and counteraction to professional, organized and recurrent crime: a lecture]. Kharkiv : *Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav* [Kharkiv National University of Internal Affairs], 2016. –p. 39. (In Ukrainian)

8. Ivanov Yu. F., Dzhuzha O. M. (2006) *Kryminolohiia : navch. posib.* [Criminology: teach. manual] K. : Palyvoda A. V., 2006, 264 p. (In Ukrainian)

9. Lazarenko V.Y. (2003) *Narkosytuatsiia v Ukrainy y devyantnoe povedenye molodezhy: dySSERTatsiia na soyskanye uchenoi stepeny kandydata sotsyolohycheskykh nauk po spetsyalnosti 22.00.04* [Narcotics situation in Ukraine and deviant behavior of young people: dissertation for obtaining a scientific degree of a candidate of sociological sciences in specialty 22.00.04]. NAN Ukraine, Yn-t sotsyolohyy. Kh., 2003. 229 p. (In Ukrainian)

10. Kalynovskyi O.V., Remskyi V.V. (2010) *Etnichna orhanizovana zlochynnist: istoriia ta suchasnist* [Ethnic Organized Crime: History and Modernity] *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka) : nauk.-prakt. Zhurn* [Fighting against organized crime and corruption (theory and practice): sci.-Practice. journ]. K., 2010. № 23. P. 28-36. (In Ukrainian)

11. Belinskyi P.Ie. (2000) *Do problemy kryminalistychnoho vyvchennia etnichnykh zlochynnykh formuvan* [He problem of forensic study of ethnic criminal units] *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav Ukrainy* [Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine]. 2000. №3. P. 238-243. (In Ukrainian)

12. Skulysh Ye.D. *Mizhnarodne spivrobotnytstvo u sferi protydiv transnatsionii orhanizovanii zlochynnii diialnosti* [International cooperation in the field of combating transnational organized crime] *Naukovo-analitychnyi biuleten Nats. tsentru z pytan yevroatlantychnoi intehratsii Ukrainy* [Scientific and analytical bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine. Center for Euro-Atlantic Integration of Ukraine]. № 1(7). P. 76-79. (In Ukrainian)

13. Dromin V.M. ta inshi. (2015) *Kryminolohiia. Navchalno-metodychnyi posibnyk* [Criminology. Tutorial]. Odesa: Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia», 2015. 144 p. (In Ukrainian)

14. Ponomarenkov V.A. (2008) *Etnosotsyalnaia determynatsiia uholovno-protsessualnoho dokazyvanyia : avtoref. dys... d-ra yuryd. nauk: 12.00.09* [Ethnosocial Determination of Criminal Procedural Evidence: Abstract. dis ... Dr. jur. Sciences: 12.00.09]; MVD Rossyy., Saratovskiy yurydycheskyy yn-t, FSYN, Vladymyrskiy yurydycheskyy yn-t. Vladymyr : Vladymyrskiy yurydycheskyy yn-t FSYN, 2008. 530 p. (In Russian)

15. Danshyn I. (1990) *Pro orhanizovanu zlochynnist v SRSR i zakhody borotby z neiu* [Organized Crime in the USSR and measures to combat it]. *Radyanske pravo* [Soviet right]. 1990. № 6. P. 48-52. (In Ukrainian)

16. Kulik A.G. (2000) *Faktoryi, obuslovlivayuschie rasprostranenie organizovannoy prestupnosti v Ukraine* [Factors causing the spread of organized crime in Ukraine] *Zbirnik naukovih prac Harkivskogo Tsentru vivchennya organizovanoYi zlochinnosti. Vipusk pershiy* [Zbirnik naukovykh prac KHarkivskogo vivchennya organizovanoi zlokinennosti. The first release]. Kh.: Harkivskiy Tsentr vivchennya organizovanoYi zlochinnosti pri Natsionalnly yuridichnly akademIyi UkraYini ImenI Yaroslava Mudrogo. 2000. P. 139-161. (In Ukrainian)

17. Sevruk V. H. (2012) *Zakhody protydii nepovnolitnim osobam tsihanskoï natsionalnosti, yaki vchyniaut zlochyny* [Come protidii nepovnolitnim ladies tsihanskoï natsionalnosti, SSMSC vchyniyaut zlochiny] *Suchasni problemy pravovoho, ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku derzhavy : materialy nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 19 kvit. 2012 r)* [Suchasni problems of legal, ekonomichnogo that sotsialnoho rozvitku Country: materialy nauk.-Pract. Conf. (Kharkiv, 19 quarter 2012 p)]. Kh.: KhNUVS, 2012. P. 300-302. (In Ukrainian)

18. Freizer A. (2003) *Tsyhany: per. z anhl* [Tsigani]. K.: Vyd. dim «Vsesvit», 2003. 360 p. (In Ukrainian)

19. Kuzminskyi A.I., Omelianenko V.L. (2006) *Pedahohika rodynnoho vykhovannia : navchalnyi posibnyk* [Pedagogy of the birthplace of vihovannya: navchalny posibnyk]. K.: Znannia, 2006. 324 p. (In Ukrainian)

20. Inshakova I. (2013) *Vplyv simi na vsebichnyi rozvytok osobystosti dytyny* [Influence of the family on the comprehensive development of the child's personality]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly* [Psychological-pedagogical problems of the village school]. 2013. № 44. P. 210-214. (In Ukrainian)

Детерминанты, влияющие на совершение корыстных насильственных преступлений, совершаемых этническими организованными преступными группами в Украине

Пидболячний Максим Валерьевич, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com
Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: в статье проанализированы детерминанты, влияющие на совершение корыстных насильственных преступлений, совершаемых этническими организованными преступными группами в Украине. Причины этнической преступности можно разделить на общие, то есть вызваны противоречиями в социально-экономическом развитии общества или проблемами социально-культурной и духовной сферы жизнедеятельности, и непосредственные, обусловленных индивидуальными и морально-психологическими факторами. А также детерминанты, влияющие на совершение корыстных насильственных преступлений, совершаемых этническими организованными преступными группами в Украине, делятся на: социально-экономические, организационно-управленческие; морально-психологические; правовые. К условиям этнической преступности относятся факторы нравственного формирования личности, которые способствуют преступном поведении и совершению различных видов преступлений, а также достижению преступного результата.

Ключевые слова: этническая преступность, организованные группы, преступные организации, этнические организованные преступные группы, корыстные насильственные преступления

Legal bases of judicial control over observance of laws during conducting of operational and investigative activities by the bodies of the National Police of Ukraine

Yuriy M. Slyva

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: The article analyzes regulatory acts that focus on the regulation of judicial control over the observance of laws during conducting of operational and investigative activities by the bodies of the National Police of Ukraine. An important guarantee of the legality and observance of human rights during the operational-search activity is that units using automated information systems in operational-search activities should provide an opportunity to issue data about a person at the request of investigation authorities, the prosecutor's office, court. In the places of storage of information, its reliability and reliability of protection should be guaranteed.

Keywords: judicial control, court, law, operative-search activity, legal bases, bodies of the National Police

Формування в Україні правової держави та триваюча реформа системи кримінальної юстиції значною мірою актуалізує необхідність наукового осмислення та обґрунтування положень правового регулювання ОРД як забезпечувального компоненту кримінального переслідування. Нині в рамках правової політики Верховної Ради України намічено заходи з прийняття законів, які б чітко визначали права та обов'язки правоохоронних органів, принципи їхньої діяльності, пріоритетність захисту прав, свобод та інтересів особи, гласність та зрозумілість громадянам чинного законодавства [1, с. 33-34]. Слушною тут є позиція К. В. Антонова, який наголошує, що, якщо прагнути правильно переходити до цивілізованого у правовому відношенні суспільства, то саме праву в усіх його законодавчих формах і повинна належати роль провідного універсального регулятора суспільних відносин [2].

Відповідно до Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 3). Такий підхід до встановлення орієнтирів загальнодержавної політики, з одного боку, зобов'язує державу забезпечити непорушність конституційних прав та свобод людини органами публічної влади, а з іншого – актуалізує питання підвищення ефективності протидії злочинності, в першу чергу, в частині боротьби з тяжкими та особливо тяжкими злочинами, які посягають на права і свободи окремих осіб, а подекуди й на суспільство і державу в цілому [3, с.1].

Обмеження прав і свобод людини та громадянина повинно нести лише цільовий характер, бути направлено на прагнення забезпечити державну і територіальну єдність, цілісність країни, стабільність її політичного режиму і державного устрою. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Таким чином, питання обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина посідає важливе місце.

Отже, в умовах економічної і політичної нестабільності України перед державою стоїть непросте завдання щодо виконання своїх обов'язків перед суспільством, зокрема у сфері охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина [4, с. 22]. Забезпечення прав і свобод людини та громадянина є актуальною проблемою нашого часу. Положення Конституції України визначає, що людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, визначає один з найважливіших напрямків діяльності держави. В цьому аспекті, питання обмеження прав і свобод людини і громадянина, природно, посідає дуже важливе місце [5].

Реалізуючи функцію боротьби зі злочинністю держава здійснює постійний пошук та апробацію інноваційних методів та засобів цієї діяльності, як і здатні, з одного боку, забезпечити дотримання прав і свобод громадян, а з іншого оптимізувати її правозастосовну та правоохоронну функції [6, с. 701].

У сучасній практиці боротьби зі злочинністю непоодинокими є випадки, коли громадяни, потрапляючи до орбіти кримінальних процесуальних правовідносин, свідомо чи інтуїтивно набувають негативного досвіду, оскільки зв'язок кримінального провадження з державним примусом та потенційною загрозою правам людини знаходиться в певному протиріччі з традиційним уявленням про свободу.

Зрозуміло, що зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, негласне обстеження житла, інші негласні слідчі (розшукові) дії виглядають в очах пересічних громадян як загроза для їхнього особистого життя, а система гарантій від безконтрольного їх проведення багатьом залишається

невідомою. Насправді ж національне законодавство містить цілий комплекс положень, спрямованих на захист приватного життя та дотримання прав і свобод громадян у цій сфері [7, с. 280-281].

Як стверджує О. І. Полухович, що про законність проведення правообмежувальних процедур, які вимагають судового дозволу, можливо вести мову за умови не лише наявності, а й законності відповідного судового рішення. Законність і обґрунтованість ухвали слідчого судді у значній мірі залежить від дотримання усіх правових вимог у частині ініціювання судово-контрольної діяльності. Це логічно обумовило необхідність розгляду в межах цієї роботи питань нормативних вимог до змісту клопотання слідчого, прокурора про надання дозволу на проведення НСРД, особливостей його обґрунтування, зазначення відомостей про ідентифікаційні ознаки абонента спостереження, телекомунікаційної мережі, кінцевого обладнання тощо. Визнано за доцільне в рамках ст. 248 КПК закріпити положення про те, що клопотання слідчого, прокурора про надання дозволу на проведення НСРД має відповідати правилам таємного діловодства щодо оформлення матеріальних носіїв інформації [3, с.11].

Як зазначає шведський професор Денніс Телльборг, сьогодні головною функцією негласного нагляду є не викриття злочинця, а встановлення самої наявності злочину. Коли спецпідрозділи провадять розшукову діяльність проти організованої злочинності, торговців наркотиками тощо, вони працюють до вчинення злочину, і мета цих ОРЗ – зібрати інформацію про особу, злочинну групу або можливі насильницькі дії (терористичний акт, наприклад). Іншими словами, те, що хочуть з'ясувати на етапі, коли подається заява до суду про отримання дозволу на негласне стеження, часто неможливо конкретизувати. У таких випадках отримання судової санкції втрачає сенс, а спецпідрозділи фактично можуть організувати негласне стеження на власний розсуд без застосування судового контролю. Отже, процедура отримання судової санкції повинна чітко визначатися законом, бути ясною і детальною, а формулювання гарантій проти зловживань стає центральним питанням [8].

Повинен існувати незалежний контроль за таким заходом: запровадження його тільки за санкцією суду, а використання матеріалів контролюється незалежним органом із захисту персональної інформації. В Україні відсутній незалежний орган контролю використання персональної інформації, та і загалом порядок використання отриманої інформації не має чіткого регулювання. Дану тезу підтримали 87 % опитаних оперативних працівників Національної поліції та 91 % - слідчих суддів.

Щоб сформулювати поняття «правові засади судового контролю за додержанням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності органами Національної поліції України», доцільно розкрити зміст його ознак, закріплених у законодавстві, наукових працях, в тому числі й шляхом порівняння з ознаками інших категорій.

На нашу думку, питання правового регулювання судового контролю за додержанням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності органами Національної поліції України знаходиться у нерозривній єдності з проблематикою правового регулювання суспільних відносин загалом. Наведене обумовлює необхідність звернення до тлумачення змісту правового регулювання у загальній теорії права.

Так, на думку С. С. Алексєєва, правове регулювання – це здійснюваний за допомогою системи правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних розпоряджень тощо) результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони, розвитку відповідно до вимог економічного базису, суспільних потреб цього соціального ладу [9, с. 289].

У свою чергу П. М. Рабінович правове регулювання розглядає як здійснюваний державою за допомогою усіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони та розвитку [10, с. 44].

Уточненню їх змісту може сприяти висвітлення розуміння поняття «правові основи», запропоноване К. А. Струсем. Цей російський учений пропонує відносити до його елементів: науково обґрунтоване моделювання прогресивних моделей соціального розвитку суспільних відносин, орієнтованих на створення умов для повнішої життєвої самореалізації та задоволення інтересів суспільства, індивідів та їх колективних утворень; закріплення системи нормативно-правових актів, що регламентують відповідні відносини; визначення керівних начал, ідей, на які слід орієнтуватися при побудові механізму правового регулювання; відображення прогнозованого результату правового впливу; закріплення інструментів (настанов) і діянь (технологій), за допомогою яких забезпечується досягнення прогнозованого результату [11].

Заслуговує на увагу також позиція Є. П. Єгоршиної та Р. А. Ромашова, які розуміють правове

регулювання як процес, що передбачає безпосередній, (активний) правовий вплив на юридично значущі суспільні відносини [12, с. 41].

Не заперечуючи наукового значення наведених підходів, нами підтримується позиція А. Т. Комзюка. На його думку, правове регулювання це специфічний вплив, який здійснюється правом як особливим інституційним регулятором. При цьому правове регулювання має цілеспрямований, організаційний, результативний характер і здійснюється за допомогою цілісної системи засобів, що реально виражають саму матерію права як нормативного інституту утворення – регулятора [13, с. 47].

Аналіз наведених наукових підходів свідчить, що у теорії права правове регулювання розуміється як вплив на суспільні відносини, який може мати функціональний, управлінський характер тощо. Вважаємо, що такий підхід характерний і для правового регулювання ОРД, що підтверджується позицією значної кількості науковців [14].

Розпочинаючи аналіз правових засад судового контролю за додержанням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності органами Національної поліції України, необхідно звернути увагу на існуючу нині дискусію щодо змісту правової основи ОРД.

Ефективність права є ефективною характеристикою його дії, що свідчать здатність закону вирішувати певні соціально-правові проблеми [15, с. 499]. Ефективність дії законодавства визначається складним комплексом факторів, характеризуючи соціально-економічну, політичну, правову, моральну ситуацію в країні. До основних правових елементів самого законодавства відносяться правова якість самого законодавства, ефективність правозастосовчої діяльності, рівень правосвідомості правозастосовувача й населення у цілому [15, с. 499].

Не вдаючись до наукової полеміки з цього питання, оскільки воно виходить за межі нашого дослідження, ми підтримуємо позицію Г. К. Сінілова, який зазначав, що правову основу ОРД необхідно розглядати у вузькому та широкому значенні. У першому значенні її складають правові інститути, юридичні норми, які безпосередньо присвячені ОРД, тобто такі, що встановлюють та регламентують її. У другому значенні правова основа об'єднує норми, що безпосередньо належать до неї, з правовими нормами та юридичними інститутами, які використовуються в ОРД, хоча прямо їм не присвячені [16, с. 44-45].

При цьому В.Д. Ткаченко та Є.Б. Ручкін доводять, що рівень досконалості механізму правового регулювання, його відповідності завданням і цілям правового регулювання, природі і стану соціальних зв'язків, що піддаються природному впорядкуванню, знаходять своє відображення в ефективності правового регулювання. Під ефективністю правового регулювання автори розуміють співвідношення між очікуваними наслідками дії права на суспільні відносини та її фактичними результатами [17, с. 416].

У розвиток цієї тези нами підтримується позиція професора І. Р. Шинкаренка, який, проаналізувавши нормативно-правові акти, що регулюють ОРД, класифікував їх таким чином:

1) законодавчі акти, що визначають правову базу діяльності всіх державних органів (Конституція України, міжнародні договори та угоди, укази Президента, що стосуються загальних питань боротьби зі злочинністю, постанови Верховної Ради України);

2) законодавчі акти, що виражають правові умови здійснення ОРД, права та обов'язки оперативних підрозділів, а також порядок використання її результатів (КК України, КПК України, закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», «Про прокуратуру»);

3) законодавчі акти з питань боротьби з окремими видами злочинів (закони України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів», «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів»). [14] тощо

Важлива роль правового регулювання функціонування структурних підрозділів в процесі застосування оперативно-розшукових заходів, насамперед, що спрямовані на забезпечення стабільності в реалізації суб'єктами правовідносин своїх прав, свобод та законних інтересів. Основною метою прокуратури є забезпечення законності в діяльності цих структурних підрозділів органів Національної поліції [18, с.3 22].

По суті, правовий механізм проведення прокурорського нагляду за додержанням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності органів Національної поліції являє собою процес реалізації нормативних приписів, які виражають волю суспільства у цій галузі правоохоронної діяльності держави. З огляду на їх важливість для забезпечення прав, свобод та законних інтересів

суб'єктів суспільних відносин, вони пов'язані бути чітко визначеними на законодавчому рівні, бути зрозумілими та одноманітними у практичній площині [19].

З урахуванням викладеного, пропонується наступне визначення поняття «правові засади судового контролю за додержанням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності органами Національної поліції України»: сукупність закріплених у правових нормах України параметрів суспільного явища та правовідносин, що регулюють діяльність суду та органів Національної поліції України, яка потребує врегулювання за допомогою кримінальних процесуальних та оперативно-розшукових засобів.

Повертаючись до сучасних реалій, вважаємо, що слід зосередитися на огляді діючих нормативно-правових актів, що так чи інакше стосуються регламентації судового контролю в галузі оперативно-розшукової діяльності. Сьогодні до них слід віднести:

Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. [20], в ст.12 проголошує: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію». Закріплено дане право й в ст.8 Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод від 4 жовтня 1950 р. [21]: «Кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції». Ст.7 Хартії Європейського Союзу про основні права також містить положення щодо приватності особистого життя: «Кожна людина має право на повагу до свого приватного та сімейного життя, свого житла і комунікацій» [22].

Про обмеження прав громадян, пов'язаних з таємницями особистого життя, йдеться і в інших міжнародно-правових актах, зокрема Директиві 97/66/ЄС Європейського Парламенту та Ради "Стосовно обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі" від 15 грудня 1997 р., що покликана гармонізувати законодавство європейських країн з метою встановлення єдиних стандартів захисту прав і свобод. Вимоги щодо поваги приватного життя містяться також в Резолюції 34/169 Генеральної Асамблеї ООН, яка закріпила „Кодекс поведінки посадових осіб щодо підтримання правопорядку” від 17 грудня 1979 р. та встановила, що відомості конфіденційного характеру, отримані посадовими особами при підтриманні правопорядку, зберігаються у таємниці, якщо виконання їх обов'язків або інтереси правосуддя не вимагають їх подання в інші інстанції [23].

Розпочинаючи безпосередній аналіз конкретних нормативно-правових актів України, якими здійснюється регулювання оперативно-розшукового забезпечення судового провадження, наголосимо, що основоположним нормативно-правовим актом, на якому базується правова основа будь-якої сфери суспільної діяльності, є Конституція України [24], яка встановлює фундаментальні засади функціонування суспільства як в цілому, так і його окремих інституцій, зокрема системи правоохоронних органів. У контексті цього слушно підтримати позицію науковців, які наголошують, що верховенство Конституції проявляється насамперед у її найвищій юридичній силі, під якою розуміється пріоритет норм Конституції перед нормами звичайних законів, а тим більше перед актами виконавчої влади та іншими нормативними актами, які діють на території України. Крім того, верховенство Конституції поширюється і на міжнародні договори: укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України [25, с. 30].

В Україні забезпечення прав і свобод людини та громадянина, їх реалізація є актуальною проблемою сучасності. Відповідно до ст. 2 Конституції України людина, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Держава поклала на себе обов'язок охороняти і захищати інтереси людини. Впродовж досить тривалого часу і дотепер, науковців хвилює питання про встановлення оптимального балансу співвідношення прав і свобод людини з інтересами суспільства та держави в цілому. В аспекті такого співвідношення постає проблема допустимості обмеження прав і свобод людини. Обмеження прав і свобод людини та громадянина можливі тільки на підставі Конституції України, Законів України та міжнародно-правових актів [26]. У статті 64 Основного Закону зазначено: «Конституційні права і свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України».

Слід зазначити, що чинне законодавство не повно і суперечливо регулює питання тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, передбачених статтями 30, 31, 32 Конституції України, під час проведення оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства [26].

Розвиваючи ідеї міжнародно-правових актів, Конституція України в ст. 30 проголосила, що кожній людині в нашій державі гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення

до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

Ст.31 Конституції закріпила, що кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки з цього загального правила можуть бути встановлені, згідно тієї ж норми, лише судом у передбачених законом випадках з метою попередити вчинення злочину чи з'ясувати істину під час розслідування злочинів, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо.

Вказані положення органічно пов'язані зі змістом ст. 32 Конституції, що закріплює заборону на безпідставне втручання в особисте і сімейне життя громадян, а також збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди. Допустимим визнається лише таке втручання в цю сферу, що здійснюється згідно закону і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Гарантії щодо оскарження незаконних дій державних органів, які завдають моральної та матеріальної шкоди громадянину, або порушують інші його права, також знайшли втілення у конституційну норму. Гарантуючи невтручання в особисте і сімейне життя, ч.4 ст.32 Конституції забезпечує можливість кожного громадянина звернутися до суду зі скаргою щодо порушення його інформаційних прав, відмову в доступі до інформації про нього, приховування її, незаконне збирання, використання, зберігання чи поширення відомостей [27].. Це ж підтверджується й ст. 55 Конституції, яка вказує, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом, при цьому кожному громадянину гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Конституція України, прийнята 28 червня 1996 р., закріпила нові принципи функціонування держави й органів боротьби зі злочинністю, визначила права та обов'язки не тільки людини й громадянина щодо суспільства і держави, а й обов'язки і права держави щодо її громадян. У відповідних статтях Основного закону держави відтворено ряд норм, які визначають конкретні права та свободи громадян, а саме: усі громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (ст. 24); кожна людина має невід'ємне право на життя (ст. 27); кожен має право на повагу його гідності (ст. 28); кожна людина має право на свободу й особисту недоторканність (ст. 29); кожному гарантується недоторканність житла (ст. 30); гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31); ніхто не може зазнавати втручання в особисте та сімейне життя; не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про громадянина без його згоди; гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію, вимагати вилучення будь-якої інформації про себе та членів своєї сім'ї, а також відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої діями правоохоронних органів (ст. 32); кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб (ст. 34); громадяни мають право на соціальний захист (ст. 46); кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55); кожному гарантується право знати свої права й обов'язки (ст. 57).

Водночас ряд конституційних норм надає право у визначених законом випадках обмежувати окремі права та свободи людини. Ці заходи мають бути винятковими і тимчасовими, а саме:

гарантуючи кожному недоторканність житла, конституційна норма допускає у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей і майна, а також у зв'язку з переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, застосовувати інший встановлений порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду й обшуку (ч. 2 ст. 30);

з метою запобігти злочині чи з'ясувати істину під час досудового розслідування кримінального провадження, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо, з дозволу суду допускаються винятки щодо таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31);

у визначених законом випадках і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди (ч. 2 ст. 32);

в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам законом може бути обмежено право громадянина на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право на вільне збирання, зберігання і розповсюдження інформації (ст. 34);

право на свободу світогляду та віросповідання може бути обмежено законом в інтересах охорони

громадського порядку, здоров'я та моральності населення або прав і свобод інших людей (ст. 35).

Таким чином, Конституція України є юридичною базою для оперативного-розшукового законодавства, визначає майже всі принципи ОРД, гарантує верховенство права в державі та можливість звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини й громадянина. Ці норми Конституції є правовою основою ОРД, у тому числі щодо оперативного-розшукового забезпечення судового провадження.

Таким чином, відповідно до Конституції України, конституційні права і свободи людини і громадянина дозволено обмежувати тільки у випадках, прямо передбачених Конституцією. Такими обмеженнями може бути необхідність:

- запобігти злочинів чи його припинити;
- врятувати життя людей та майна, здійснити безпосереднє переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочину;
- з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи;
- забезпечити інтереси національної безпеки, територіальну цілісність, громадський порядок, економічний добробут;
- забезпечити охорону здоров'я і моральність населення, захистити репутацію або права і свободи інших людей;
- запобігти розголошенню інформації, одержаної конфіденційно;
- підтримати авторитет і неупередженість правосуддя тощо.

Отже, можна зробити висновок, що передбачені законом обмеження прав і свобод людини та громадянина мають чіткі межі і умови запровадження. Вони, насамперед, закріплюються міжнародним законодавством і забезпечуються національним.

Положення Конституції щодо обмеження прав громадян у сфері оперативного-розшукової діяльності знаходять конкретизацію в галузевому законодавстві, що більш детально встановлює мету, підстави, умови і порядок прийняття рішень про подібні обмеження. Так, вимоги щодо недоторканності особи, житла громадян, таємниці телефонних розмов та поштово-телеграфної кореспонденції, а також підстави обмеження цих прав встановлюються КПК України.

Здійснюючи подальший аналіз, слушно навести цілком обґрунтовану позицію М. П. Водька, який зазначає, що для ОРД важливе значення мають норми Кримінального та Кримінального процесуального кодексів, оскільки, визначають конкретні види злочинних діянь, виявлення, запобігання і розкриття яких входить до завдань ОРД, завдання кримінального провадження, визначення доказів тощо [28, с. 39].

Наведена позиція набуває особливої актуальності у зв'язку з прийняттям нового КПК України, який повністю трансформував систему кримінального переслідування. Як зазначає професор М. А. Погорецький, цілком очевидно, що попередній КПК України, який був прийнятий ще у минулому столітті в умовах тоталітарного комуністичного режиму й до якого лише з часів незалежності України внесено понад сотню змін і доповнень, за справедливим твердженням політиків, правозастосовців, правозахисників та науковців не відповідає потребам сучасного життя, адже його норми, як свідчить аналіз сучасної вітчизняної практики і практики Європейського Суду з прав людини, який переглядав рішення у кримінальних справах українських національних судів, не був надійним та ефективним інструментарієм захисту прав, свобод і законних інтересів людини, не відображав адекватність засобів протидії сучасній злочинності, яка характеризується високим професіоналізмом, організованістю й транснаціональністю, а окремі з тих норм не узгоджувались з нормами Конституції та не відповідали міжнародним стандартам [29].

У зв'язку з цим до кримінально-процесуального законодавства досить часто вносились зміни, які були фрагментарною реакцією на зміни у суспільних відносинах та правових доктринах, залишаючи поза кадром реформації систему загалом. Принагідно відзначити, що найбільш значущі зміни були внесені законом України від 21 червня 2001 року і відомі під назвою «мала судова реформа».

Розпочинаючи аналіз прийнятого КПК України, наголосимо, що окремі науковці відзначають, що зміст КПК свідчить про наявність у розробників прагнення до новаторства та наближення правового регулювання кримінально-процесуальної діяльності до міжнародних стандартів [30, с. 612]. Ми підтримуємо позицію О. В. Капліної та В. Д. Швеця, які зазначають, що цей КПК значно відрізняється від сталих уявлень про кримінальний процес взагалі. Він не просто містить низку нових інститутів, а й передбачає інноваційні процедури, які створюють нову парадигму застосування ОРД у кримінальному процесуальному доказуванні [31; 32].

З урахуванням теми нашого дослідження необхідно проаналізувати основні положення щодо функціонального призначення оперативних підрозділів під час здійснення кримінального

провадження, у тому числі й під час судового розгляду. Так, необхідно зазначити, що відповідно до структурної побудови нового КПК України оперативні підрозділи віднесено до сторони обвинувачення. Базовою у регулюванні повноважень оперативних підрозділів під час кримінального провадження є ст. 41 нового КПК України. Ґрунтовний аналіз цієї норми дозволяє акцентувати увагу на окремих положеннях, які, на нашу думку, значно обмежують можливості оперативних підрозділів щодо забезпечення судового провадження. Зокрема, згідно з ч. 1 ст. 41 нового КПК України оперативні підрозділи ОВС, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, Державної фіскальної служби України здійснюють слідчі (розшукові) та негласні (слідчі) розшукові дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора.

Водночас, на нашу думку, таке формулювання норми кримінального закону не відображає реального стану речей, оскільки, керуючись положеннями закону України «Про ОРД», такі дії можуть здійснюватись у межах оперативно-розшукових справ категорії «Захист», ведення яких припиняється лише після набрання законної сили вироком суду.

На нашу думку, з метою узгодження положень законодавства ч. 1 ст. 41 КПК України слушно викласти у такій редакції: «Суб'єкти ОРД, у межах своїх повноважень здійснюють слідчі (розшукові) та негласні (слідчі) розшукові дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора чи за власною ініціативою у межах оперативно-розшукових справ».

Важливою в аспекті розширення повноважень оперативних підрозділів є ч. 2 ст. 93 нового КПК України, відповідно до якої сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом. Фактично означені положення повністю «легалізували» діяльність оперативних підрозділів щодо формування доказової бази сторони обвинувачення.

Конкретизацію означені положення отримали у ст. 252 нового КПК України щодо особливостей фіксації ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій. Досить цікавим з позиції тактики забезпечення судового провадження має ч. 4 ст. 252 нового КПК України, згідно з якою прокурор вживає заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні. На нашу думку, наведена норма має важливе значення для формалізації взаємодії між оперативними підрозділами та прокурором як власне під час підготовки до судового розгляду, так і під час його здійснення.

Крім того, наголосимо, що ключовим здобутком нового КПК України у контексті роботи оперативних підрозділів, безумовно, є глава 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії». Межі цього підрозділу не дозволяють нам ґрунтовно проаналізувати ці положення, тому ми звернемося до них у наступних підрозділах дослідження.

Водночас необхідно звернути увагу на окремі прогалини нового КПК України. Вище ми наголошували, що самостійним напрямом оперативно-розшукового забезпечення судового провадження є забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Проте аналіз нового КПК України свідчить, що законодавець приділив недостатньо уваги цьому питанню. Лише у декількох нормах КПК України приділено увагу правовому регулюванню та особливостям забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні (наприклад ст. ст. 27, 56, 65).

Із прийняттям Верховною Радою України 18 лютого 1992 року Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [33], ця державно-правова форма боротьби зі злочинністю отримала своє нормативне закріплення та правову регламентацію.

Також слід відмітити, що Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» у ч. 2 ст. 8 встановлює, що негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших технічних засобів одержання інформації проводяться за рішенням суду, прийнятим за поданням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, а про отримання такого дозволу суду або про відмову в ньому зазначені особи повідомляють прокурору протягом доби. При цьому застосування вказаних заходів, відповідно до Закону, проводиться виключно з метою запобігати злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо.

Враховуючи, що в оперативно-розшуковій діяльності можуть бути певні випадки, коли зволікання з проведенням заходів, обумовлене процедурами отримання дозволу, може призвести до втрати можливості своєчасно отримати важливу для розслідування інформацію, ч. 14 ст. 9 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачено спрощений порядок проведення цих заходів: у разі оперативної необхідності невідкладного здійснення заходів, пов'язаних з обмеженням прав громадян, оперативно-розшукові підрозділи можуть приступити до їх проведення, але зобов'язані протягом 24 годин повідомити суд або прокурора про застосування та підстави для їх проведення. Отже, в будь-якому разі судовий дозвіл на проведення заходів, пов'язаних з обмеженням конституційних прав громадян, є обов'язковим.

Слід також, зазначити, що законодавство України окрім процедурно-процесуальних гарантій, які переважно встановлюють механізми прийняття законних та обґрунтованих рішень щодо обмеження прав громадян у сфері оперативно-розшукової діяльності, містить також гарантії кримінально-правового змісту. Насамперед йдеться про ст. 162 та ст. 163 Кримінального кодексу України, які встановлюють відповідальність за порушення прав громадян на недоторканість житла, таємницю телефонних розмов, поштово-телеграфної кореспонденції та інших відправлень, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер.

Порядок прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують права громадян, отримав також регламентацію в нормативно-правових актах підзаконного характеру, наприклад, Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації» від 26 вересня 2007 р. № 1669 (прийнятій на виконання Указу Президента України «Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів» від 7 листопада 2005 р. № 1556) [34]. Порядок отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації визначає процедуру отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини (негласне проникнення до житла чи іншого володіння особи, застосування технічних засобів добування інформації, зняття її з каналів зв'язку, установлення контролю за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією особи), а також використання інформації, добутої під час здійснення заходів.

Порядок застосування такої інформації, якщо інше не передбачено законом, не регулює питання здійснення правосуддя. Отримання дозволу й використання інформації здійснюються відповідно до вимог режиму секретності.

Заходи, які тимчасово обмежують права людини, можуть здійснювати лише ті підрозділи, яким законом надано право на провадження оперативно-розшукової діяльності. Для отримання дозволу керівник оперативного підрозділу, у провадженні якого перебуває оперативно-розшукова чи контррозвідувальна справа, або його заступник вносять на розгляд суду подання про отримання дозволу, погоджене у визначених законом випадках прокурором.

Порядок прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують права громадян, отримав регламентацію, крім Конституції й законів України, в актах судової влади.

Фактично на сьогодні судовий контроль здійснюється в порядку, визначеному одним актом, а саме Постановою Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008 р. № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» (поточна редакція — Прийняття від 04.06.2010) [35].

Даний нормативно-правовий акт прийнятий з метою забезпечення додержання конституційних прав і свобод людини та громадянина, правильного й однакового застосування судами законодавства, яке регулює порядок надання дозволу на проникнення до житла чи до іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших технічних засобів одержання інформації, пов'язане з обмеженням конституційних прав громадян, Пленум Верховного Суду України прийняв Постанову №2 від 28 березня 2008 року.

Отже, порядок надання судового дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів, що тимчасово обмежують права громадян, окрім Конституції та законів України отримав також регламентацію в нормативно-правових актах підзаконного характеру й документах судової влади, які стосуються переважно організаційних аспектів судового контролю.

У цій постанові зазначається, що Конституцією та законами України передбачено можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина, проголошених ст. ст. 30, 31, 32 Конституції України (недоторканність житла; таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; заборона втручання в особисте та сімейне життя), під час проведення оперативно-розшукової діяльності, дізнання й досудового слідства. Підстави та порядок здійснення заходів, пов'язаних із тимчасовим обмеженням цих конституційних прав і свобод людини й громадянина, визначаються Кримінальним процесуальним кодексом України, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», Законом України «Про Національну поліцію», Законом України «Про контррозвідувальну діяльність», Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Згідно з п. п. 7, 9 ч. 1, ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», п. 6 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», ст. 15 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» за вмотивованим рішенням суду можуть застосовуватися такі обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина, передбачених ст. ст. 30, 31, 32 Конституції України:

- негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи;
- зняття інформації з каналів зв'язку;
- контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією;
- застосування інших технічних засобів одержання інформації.

Обмеження вказаних конституційних прав і свобод людини й громадянина під час проведення оперативно-розшукової діяльності, дізнання та судового слідства допускається лише за вмотивованим рішенням суду (крім невідкладних випадків, передбачених ч. 3 ст. 30 Конституції України, пов'язаних із врятуванням життя людей і майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, коли можливий інший, ніж встановлено законом, порядок проникнення до житла або до іншого володіння особи, проведення в них огляду й обшуку; такі заходи носять винятковий і тимчасовий характер). До порушення кримінальної справи вони застосовуються з метою запобігання тяжкого чи особливо тяжкого злочину, якщо іншим способом отримати інформацію неможливо. Надання дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів після порушення кримінальної справи не залежить від тяжкості злочину [36, с.249].

Розглянуті правові акти дозволяють стверджувати, що нормативна основа судового контролю в сфері оперативно-розшукової діяльності містить два рівні - законодавчий і підзаконний. Для законодавчого рівня регулювання характерно, що він включає норми, що тільки в загальному вигляді визначають призначення та вихідні засади здійснення судового контролю за законністю та обґрунтованістю оперативно-розшукових заходів, що обмежують конституційні права громадян. Другий рівень регулювання, в свою чергу, охоплює найрізноманітніші нормативні акти та «квазіджерела» права, акти виконавчої і судової влади, а також відомчі та міжвідомчі акти таємного характеру. На даному рівні концентрується в даний час основна маса вимог, що відносяться до організаційних та процедурних аспектів судового контролю.

Порядок застосування такої інформації, якщо інше не передбачено законом, не регулює питання здійснення правосуддя. Отримання дозволу й використання інформації здійснюються відповідно до вимог режиму секретності.

Заходи, які тимчасово обмежують права людини, можуть здійснювати лише ті підрозділи, яким законом надано право на провадження оперативно-розшукової діяльності. Для отримання дозволу керівник оперативного підрозділу, у провадженні якого перебуває оперативно-розшукова чи контррозвідувальна справа, або його заступник вносять на розгляд суду подання про отримання дозволу, погоджене у визначених законом випадках прокурором.

Проведення оперативно-розшукових часто пов'язується з ризиком завдання шкоди особам, щодо яких вони здійснюються. Інколи виникають ситуації, коли є достатні підстави й дотримано всіх умов для проведення оперативно-розшукових заходів, проте після її виконання з'ясується, що винність особи у вчиненні злочину не доведено; у порушенні кримінальної справи відмовлено або кримінальну справу припинено у зв'язку з відсутністю події злочину, за відсутності в діянні складу злочину та на інших підставах, передбачених ст. 6 Кримінального процесуального кодексу України. У такому випадку особа може стверджувати, що порушено її конституційні права, і вимагати відшкодування збитків, якщо вважає, що таких було їй завдано [9, с. 222].

Важливою гарантією законності й дотримання прав людини під час здійснення оперативно-розшукової діяльності є те, що підрозділи, які використовують автоматизовані інформаційні системи в оперативно-розшукової діяльності, повинні забезпечити можливість видавати дані про особу на

запит органів розслідування, прокуратури, суду. У місцях зберігання інформації повинні гарантуватися її достовірність і надійність охорони.

Здійснення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ гласних і негласних оперативно-технічних заходів пов'язується з обмеженням прав людини й громадянина, одним із яких є збір конфіденційної інформації про особу, що є безпосереднім втручанням у приватне життя. Підставою для збору персональних даних про особу є дозвіл суду на проведення такого заходу. Нагляд за дотриманням законності під час збору конфіденційної інформації в ході оперативно-розшукових заходів покладається на прокуратуру й суд.

Суди повинні вимагати, щоб у поданні про дозвіл на збирання конфіденційної інформації про особу наводилося обґрунтування необхідності проведення зазначеної дії, а також зазначалося, яке саме доказове значення матимуть ці документи або предмети та чи немає можливості отримати їх іншим шляхом. Суд, отримавши подання, вивчає матеріали справи, надані йому ініціатором подання, за необхідності вислуховує думку слідчого, прокурора, працівника підрозділу, який проводить оперативно-розшукову діяльність, і виносить умотивовану постанову про задоволення подання або відмову в такому задоволенні, якщо для цього немає підстав. Якщо надається не вся справа, а лише її частина, якщо надаються лише окремі копії процесуальних документів, суди можуть повертати такі подання без розгляду.

Оперативно-розшукова діяльність належить до різновидів правової діяльності, у якій існує висока ймовірність порушення та утиску індивідуальних прав. У цьому сенсі існування процесуально-правових і матеріально-правових інструментів обмеження можливостей втручання у сферу індивідуальних свобод є ключовим фактором забезпечення стабільного правопорядку. Тому оперативно-розшукова діяльність є досить показовим явищем, оскільки саме в ній має забезпечуватися баланс індивідуальних інтересів і прав, а також уявлення про соціальне благо [36, с.251].

Отже, на нашу думку, існує об'єктивна потреба в подальшому теоретичному опрацюванні, вдосконаленні та детальному законодавчому регулюванні контрольних повноважень суду, які б мали забезпечувати недопущення свавільного та безконтрольного проникнення до сфери приватного життя громадян.

References:

1. Dolzhenkov O.F., Dumko A.F., Kozachenko I.P. (2000) *Operatyvno-rozshukova diialnist yak pravoohoronna funktsiia kryminalnoi militsii* [Operational-Investigative Activity as a Law-enforcement Function of the Criminal Police]. O.: NDRVV OIVS, 2000. 134 p. (In Ukrainian)
2. Antonov K.V., Savenko S.A. (2012) *Suchasnyi stan ta napriamy rozvytku naukovoho obruntuvannia operatyvno-rozshukovoho zabezpechennia sudovoho provadzhennia* [Current status and directions of development of scientific substantiation of operatively-searchable provision of court proceedings] *Aktualni problemy derzhavy i prava : zb. nauk. pr. – Vyp. 67 A 437 / redkol. : S. V. Kivalov (hol. red.) [ta in.] ; vidp. za vyp. V. M. Dromin* [Current problems of state and law: Sb. sciences pr. - Вип. 67 A 437 / Redcat. : SV Kivalov (Editor-in-Chief) [and others]; rep. for the issue V. M. Dremin]. Odesa: Yuryd. lit-ra, 2012. P. 698-706. (In Ukrainian)
3. Poliukhovych O. I. (2017) *Sudovyi kontrol pry provedenni nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09* [Judicial control during the conduct of secret investigative (search) actions: author's abstract. dis ... Candidate lawyer Sciences: 12.00.09]. Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv, 2017. 20 p. (In Ukrainian)
4. Vozghrin S. Yu. (2014) *Neprypustymist zvuzhennia zmistu ta obsiahu prav i svobod liudyny yak harantiia zakhystu prav liudyny: teoretychni i praktychni aspekty* [Inadmissibility of narrowing the content and scope of human rights and freedoms as a guarantee of human rights protection: theoretical and practical aspects]. *Problemy zakonnosti* [Problems of legality]. 2014. № 126. P. 22-28. (In Ukrainian)
5. Vozghrin S.Iu. *Shchodo pytannia tymchasovoho obmezhenia prav i svobod osoby v umovakh nadzvychainoho stanu* [Concerning the temporal restriction of the rights and freedoms of a person in a state of emergency]. *Mizhnarodna naukova internet-konferentsiia* [International Scientific Internet Conference]. URL: <http://intkonf.org/vozgrin-syu-schodo-pitannya-timchasovogo-obmezheniya-prav-i-svobod-osobi-v-umovah-nadzvichaynogo-stanu>. (In Ukrainian)
6. Antonov K.V., Savenko S.A. (2012) *Suchasnyi stan ta napriamy rozvytku naukovoho obruntuvannia operatyvno-rozshukovoho zabezpechennia sudovoho provadzhennia* [Current state and directions of development of scientific substantiation of operative-search support of court proceedings]. *Aktualni problemy derzhavy i prava : zb. nauk. pr.* [Current problems of state and law]. Odesa: Yuryd. lit-ra, 2012. P. 698-706. (In Ukrainian)

7. Ishchenka A.V., Baranenko B.I. ta in. (2014) *Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii ta osoblyvosti yikh provedennia operatyvnykh pidrozdilamy orhaniv vnutrishnikh sprav : navch.-prakt. posib.* [Investigative (wanted) actions and their peculiarities carried out by the operational units of the law-enforcement bodies: educational-practice. manual]. Luhansk: RVV Luhan. derzh. un-t vnutr. sprav im. E. O. Didorenka, 2014. 414 p. (In Ukrainian)
8. Zakharov Ye. *Porushennia prava na pryvatnist pid chas provedennia operatyvno-rozshukovoi diialnosti* [Breach of the right to privacy during conducting of operational-search activity]. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1330707752>. (In Ukrainian)
9. Alekseev S. S. (1982) *Obschaia teoriya prava: v 2-kh t.* [The general theory of law: in 2 t]. M.: Yur. lyt., 1982. T. 2 360 p. (In Russian)
10. Rabinovych P. M. (2007) *Osnovy zahalnoi teorii prava ta derzhavy : navch. posibnyk* [Fundamentals of the General Theory of Law and State: Teach. manual]. L.: Krai, 2007. 188 p. (In Ukrainian)
11. Strus K. A. (2011) *Katehoryia «pravovue osnovu : perekhod ot abstraktnoho k konkretnomu* [Category "legal basis: the transition from the abstract to the concrete"]. *Vektor nauky Toliattynskoho hosudarstvennogo unyversyteta. Seryia: Yurydycheskye nauky* [Vector of science of Togliatti State University. Series: Juridical sciences]. 2011. №3. P. 80-83. (In Russian)
12. Ehorshyna O. P., Romashov R. A. (2005) *Teoriya hosudarstva y prava : ucheb.* [Theory of State and Law: Textbook]. SPb.: Assotsyatsiya «Iurydycheskyi tsentr» [Association "Legal Center"], 2005. 628 p. (In Russian)
13. Bandurka O.M., Komziuk A.T. (2002) *Zakhody administratyvnoho prymusu u pravookhoronni diialnosti militsii: poniattia, vydy ta orhanizatsiino-pravovi pytannia realizatsii : monohraf* [Measures of administrative coercion in law enforcement activity of militia: concept, types and organizational-legal issues of realization: monograph]. Kh.: Vyd-vo Nats. un-tu vnutr. sprav, 2002. 336 p. (In Ukrainian)
14. Savenko S. A. (2014) *Operatyvno-rozshukove zabezpechennia sudovoho provadzhenia : dys. ... kand. yuryd. nauk :12.00.09* [Operational and investigative support of court proceedings: diss. ... Candidate lawyer Sciences: 12.00.09]. Kharkiv, 2014. 219 p. (In Ukrainian)
15. Zakaliuk A.P. (1996) *Efektivnist zakonu: metodolohichni zasady* [The effectiveness of the law: methodological principles]. *Problemy metodolohii suchasnoho pravoznavstva: Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Problems of the methodology of modern jurisprudence: Materials of the international scientific and practical conference]. K., 1996. 161 p. (In Ukrainian)
16. Synylov H. K. (1975) *Osnovu ORD sovetsoi mylytsyy* [Fundamentals of the Soviet police detachment]. M.: VNYI MVD SSSR, 1975. 244 p. (In Russian)
17. Ivina M.V., Tkachenka V.D., Petryshyna O.V. (2002) *Zahalna teoriia derzhavy i prava* [General theory of state and law]. Kh.: Pravo, 2002. 432 p. (In Ukrainian)
18. Sokolkin V.L. (2012) *Shchodo kharakterystyky stanu pravovoho rehuliuвання nahliadu za doderzhanniam zakoniv v operatyvno-rozshukovii diialnosti OVS* [Regarding the characteristics of the state of legal regulation of supervision over compliance with laws in the operational-search activity of the ATS]. *Suchasni problemy pravovoho, ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku derzhavy : materialy nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 10 kvit. 2012 r.)* [Modern problems of legal, economic and social development of the state: materials of sciences-practice. conf. (Kharkiv, April 10, 2012)]. Kh.: KhNUIA, 2012. 432 p. (In Ukrainian)
19. Shcherbyna I.V. (2016) *Prokurorskyi nahliad za do- derzhanniam zakoniv pry provedenni operatyvno-rozshukovoi diialnosti orhanamy Natsionalnoi politsii Ukrainy : dys. ... kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.09 «Kryminalnyi protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza; operatyvno-rozshukova diialnist»* [Prosecutor's Supervision over Law Enforcement While Performing Operational Activities by National Police Authorities: Diss. ... Candidate lawyer Sciences: special 12.00.09 "Criminal Procedure and Criminology; forensic examination; operational search activity "]. K., 2016. 215 p. (In Ukrainian)
20. *Zahalna deklaratsiia prav liudyny vid 10 hrudnia 1948 r. Heneralna Asambleia OON* [Universal Declaration of Human Rights of December 10, 1948 / UN General Assembly]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015. (In Ukrainian)
21. *Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny ta osnovnykh svobod vid 4 zhovtnia 1950 r.* [The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of October 4, 1950] URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004. (In Ukrainian)
22. *Khartyia Evropeiskoho Soiuzu ob osnovnykh pravakh: Kommentaryi / Pod red. d.iu.n. prof. S.Iu.Kashkina* [European Union Charter of Fundamental Rights: Commentary / Ed. dyu.n. prof. S.Yu.Kashkina]. M.: Yurysprudentsiia, 2001. P.78. (In Russian)

23. Hroshevyi Yu.M., Yeskov S.V. (2009) *Sudovyi kontrol u sferi operatyvno-rozshukovoi diialnosti: Monohrafiia* [Judicial control in the field of operational-search activity: Monograph]. MVS Ukrainy, Luhanskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka [Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lugansk State University of Internal Affairs named after E.O. Dedorenko]. Luhansk: RVV LDUVS, 2009. 128 p. (In Ukrainian)
24. *Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. (u redaktsii vid 21 liutoho 2014 r.)* [The Constitution of Ukraine of June 28, 1996 (as amended on February 21, 2014)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1996. №30. P. 141. (In Ukrainian)
25. Koziubra M. I. (2000) *Pryntsypy verkhovenstva prava i verkhovenstva Konstytutsii Ukrainy: spivvidnoshennia* [Principles of the Rule of Law and Supremacy of the Constitution of Ukraine: Relationship]. *Konstytutsiine budivnytstvo v Ukraini: teoriia ta praktyka : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Uzhhorod, 1-3 cherv. 2000 r.)* [Constitutional Construction in Ukraine: Theory and Practice: Materials of the International. science-practice conf. (Uzhhorod, June 1-3, 2000)]. Uzhhorod : Zakarpattia, 2000. P. 27-34. (In Ukrainian)
26. Vozghrin S. Yu. (2011) *Yurydychna pryroda obmezhenia prav liudyny* [The legal nature of the restriction of human rights]. *Naukovo-praktychna Internet-konferentsiia 15.12.2011 - Sektsiia №1* [Scientific-practical Internet conference 15.12.2011 - Section № 1]. URL: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=172%3A2011-12-15-09-18-12&catid=28%3A-1&Itemid=37&lang=en. (In Ukrainian)
27. Averianov V.B., Boiko V.F., Bordeniuk V.I. ta in. (1998) *Komentar do Konstytutsii Ukrainy: Naukovo-populiarnie vydannia. Druhe vydannia, vypravlene i dopovnene* [Commentary on the Constitution of Ukraine: Scientific-popular edition / Second edition, corrected and supplemented]. K.: Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, 1998. P. 86-88. (In Ukrainian)
28. Vodko N.P. (2007) *Federalnui zakon «Ob operatyvno-rozysknoi deiatelnosti» v systeme rossyiskoho zakonodatelstva problemu y resheniia : monohraf* [Federal Law "On Operative-Investigative Activities" in the system of Russian legislation, problems and solutions: monograph]. M. : Yzdatelskyi dom Shumylovoi Y. Y., 2007. 131 p. (In Russian)
29. Pohoretskyi M. A. (2010) *Novyi KPK Ukrainy povynen gruntuvatys yak na Yevropeiskykh standartakh, tak i na natsionalnykh tradytsiakh* [The New CCP of Ukraine should be based on both European standards and national traditions]. *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu ta koruptsiieiu (teoriia i praktyka)* [Fighting Organized Crime and Corruption (theory and practice)]. 2010. № 23. P. 241-250. (In Ukrainian)
30. Pcholkin V. D., Yanovych Yu. P. (2011) *Problemy reformuvannia kryminalno-protsesualnoho zakonodavstva* [Problems of reforming criminal-procedural legislation]. *Forum prava* [Forum of rights]. 2011. №4. P. 611-616. (In Ukrainian)
31. Kaplina O. V. (2009) *Problemy reformuvannia kryminalnoho sudochynstva Ukrainy* [Problems of Reforming the Criminal Procedure of Ukraine]. *Dosudove rozsliduvannia: aktualni problemy ta shliakhy yikh vyrishennia : materialy nauk.-prakt. seminaru (Kharkiv, 23 zhovt. 2009 r.)* [Pre-trial investigation: actual problems and ways of their solution: materials of sciences-practice. Seminar (Kharkiv, October 23, 2009)]. Kh.: In-t pidhotovky yuryd. kadriv dlia SBU NIUAU im. Yaroslava Mudroho; Oberih, 2009. P. 43-46. (In Ukrainian)
32. Shvets V. D. (2011) *Kryminalno-protsesualne zakonodavstvo Ukrainy : kontseptsii i paradyhmy suchasnosti* [The Criminal Procedural Legislation of Ukraine: Concept and Paradigms of Contemporaneity]. *Teoriia i praktyka kryminalnoho sudochynstva : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 20-21 trav. 2011 r.)* [Theory and Practice of Criminal Proceedings: Materials of the International. science-practice conf. (Kharkiv, May 20-21, 2011)]. Kh. : KhNUIA, 2011. P. 17-19. (In Ukrainian)
33. *Pro operatyvno-rozshukovu diialnist : Zakon Ukrainy vid 18 liutoho 1992 r. № 2135-KhII (u redaktsii vid 12 kvitnia 2014 r.)* [On operational-search activity: Law of Ukraine dated February 18, 1992, No. 2135-XII (as amended on April 12, 2014)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1992. № 22. P. 303. (In Ukrainian)
34. *Pro doderzhannia prav liudyny pid chas provedennia operatyvno-tekhnichnykh zakhodiv: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 7 lystopada 2005 r. № 1556/2005 (u redaktsii vid 16 sichnia 2006 r.)* [On the observance of human rights during operational and technical measures: Decree of the President of Ukraine dated November 7, 2005, No. 1556/2005 (as amended on January 16, 2006)]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556/2005>. (In Ukrainian)
35. *Pro deiaki pytannia zastosuvannia sudamy Ukrainy zakonodavstva pry dachi dozvoliv na tymchasove obmezhenia okremykh konstytutsiinykh prav i svobod liudyny i hromadianyna pid chas*

zdiisnennia operatyvno-rozshukovoi diialnosti, diznannia i dosudovoho slidstva : Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 28 bereznia 2008 r. № 2 [On some issues concerning the application by the courts of Ukraine of legislation when granting permissions for temporary restrictions on certain constitutional rights and freedoms of a person and a citizen during the conduct of investigative activities, inquiry and pre-trial investigation: Regulation of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine dated March 28, 2008 No. 2]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/^z/zi^L/0002700-08>. (In Ukrainian)

36. Shapirko P.M. (2015) *Prava liudyny v operatyvno-rozshukovii diialnosti: teoretychni problemy* [Human rights in operative-search activity: theoretical problems]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal* [Legal scientific electronic journal]. 2015. №2. P. 248-251. (In Ukrainian)

Правовые основы судебного контроля за соблюдением законов при проведении оперативно-розыскной деятельности органами Национальной полиции Украины

Слива Юрий Михайлович, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com
Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: в статье проанализированы нормативно-правовые акты, направленные на регулирование судебного контроля за соблюдением законов при проведении оперативно-розыскной деятельности органами Национальной полиции Украины. Важной гарантией законности и соблюдения прав человека при осуществлении оперативно-розыскной деятельности является то, что подразделения, использующие автоматизированные информационные системы в оперативно-розыскной деятельности, должны обеспечить возможность выдавать данные о лице на запрос органов расследования, прокуратуры, суда. В местах хранения информации должны гарантироваться ее достоверность и надёжность охраны.

Ключевые слова: судебный контроль, суд, закон, оперативно-розыскная деятельность, правовые основы, органы Национальной полиции

Documentation of Personal Service Providing Public Services

Vitaliy N. Svyatchenko

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: svn.mvs@gmail.com

Abstract: The introduction by the National Police of Ukraine of methods and methods of operational-search and criminal procedural legislation, with the use of special and forensic equipment, is an effective counteraction to crime. The main legal acts regulating the activities of the National Police are described, the aspects of the application of special and forensic technology are disclosed, the notion is defined, the crime is stipulated in Article 368-4 of the Criminal Code of Ukraine (bribing the person providing public services) and the stages of documenting the crime are specified.

Keywords: documentation, corruption, national police, operative unit, investigator, specialist-forensic, special, forensic technology, operative-search activity, operational-technical measures, secret investigative (search) actions, bribery, professional activity, public service.

Гене́за поняття корупції з'явилася в суспільстві під час створення держави, разом із владним апаратом, привілейованим класом управлінців, які усвідомили можливість використовувати надану владу в особистих корисливих цілях. Аналізом різних історичних епох, ми можемо констатувати, що корупція виникає разом із виникненням людської цивілізації і жодна із соціально-політичних і економічних систем не має повного імунітету до цього небезпечного явища.

В умовах розбудови сучасної європейської, демократичної держави України активними темпами проводяться загальнодержавні реформи по боротьбі з корупцією. Важливу роль у даному напрямку проводить Міністерство внутрішніх справ України (далі – МВС України), в особі Національної поліції України (далі – поліція). У складі поліції функціонує кримінальна поліція, до якої входить міжрегіональний територіальний орган – Департамент захисту економіки (далі – ДЗЕ).

Правові підстави проведення ДЗЕ оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) закріплені у Конституції України, кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України), Законах України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», постановах Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національну поліцію», «Про утворення територіального органу Національної поліції» та інших відомчих нормативно-правових актах.

Організація оперативно-службової діяльності (далі – ОСД) ДЗЕ відбувається за двома напрямками оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД): в рамках заведених оперативно-розшукових справ (далі – ОРС), шляхом проведення оперативно-технічних заходів (далі – ОТЗ) та відкритого кримінального провадження – негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД).

Статтями 1, 2, 4, 5, 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено основні завдання ОРД – це пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України (далі – КК України), а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. ОРД – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та спеціальних технічних засобів (далі – СТЗ). Основний обов'язок підрозділів, які здійснюють ОРД з використанням спеціальних технічних засобів (далі – СТЗ) – негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину.

Статтями 258, 260, 263, 267, 268, 269, 270, 271 КПК України, статтю 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено основні види НСРД, ОТЗ під час яких ДЗЕ застосовує СТЗ. До таких НСРД можна віднести: аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, спостереження за особою, річчю або місцем, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, який поділяється на: контроль за телефонними розмовами, зняття інформації з каналів зв'язку; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, контроль за вчиненням злочину.

Оперативні підрозділи поліції заходи з документування фактів протиправної діяльності здійснюють відповідно до наявної достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ) і засобів, НСРД про: злочини, що готуються; осіб, які готують вчинення злочину; осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального

покарання; осіб безвісно відсутніх; документування та розкриття скоєних кримінальних правопорушень.

До компетенції ДЗЕ віднесено виявлення низьки складів злочинів економічного спрямування у багатьох галузях і сферах економіки, основними з яких є запобігання розкраданню державних коштів та майна, викриття злочинів у бюджетній сфері, паливно-енергетичному та агропромисловому комплексах, надрокористуванні, земельних відносинах, зовнішньоекономічній та банківській діяльності, інтелектуальної власності, протидія кримінальній і адміністративній корупції, а також боротьба з неправомірною вигодою (підкупом).

Відповідно до завдань навантаження щодо документування та виявлення кримінального правопорушення передбаченого статтею 368-4 КК України (Підкуп особи, яка надає публічні послуги) покладено на ДЗЕ, а організація проведення досудового розслідування, в порядку статті 216 КПК України, – на слідчі органи поліції.

Згідно із вимогами нормативно-правових актів, для реалізації основних завдань із протидії злочинам у сфері економіки працівники ДЗЕ мають також право:

1) здійснювати ОРД, спрямовану на виявлення та припинення злочинів у сфері економіки, комплексне використання джерел оперативної інформації, можливостей оперативних підрозділів та застосування ОТЗ під час проведення ОРЗ;

2) здійснювати ОТЗ за ОРС, що перебувають у їх провадженні;

3) здійснювати НСРД за дорученням слідчого, прокурора по кримінальним провадженням.

Реалізація правових основ ОСД ДЗЕ та інших правоохоронних органів регламентована спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України, яким було затверджено Інструкцію «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні». Метою Інструкції є врегулювання загальних процедур організації проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні, що забезпечують додержання конституційних прав та законних інтересів учасників досудового розслідування, інших осіб, швидко, повне та неупереджене розслідування злочинів, захисту особи, суспільства і держави.

На відміну від КК України 1960 року, у тексті чинного законодавства про кримінальну відповідальність законодавець закріпив новелу поняття службової особи, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Саме статтею 368-4 КК України передбачено відповідальність за підкуп особи, яка надає публічні послуги. Фігурантами в даній категорії кримінальних проваджень можуть бути особи, які надають публічні послуги – аудитор, нотаріус, оцінювач, інша особа, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуги експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій) або ж особа, яка пропонує, обіцяє чи надане їм або третій особі неправомірну вигоду (загальний суб'єкт).

Згідно із статтями 3, 4 Закону України «Про аудиторську діяльність», аудитор – це фізична особа, яка має сертифікат, що визначає її кваліфікаційну придатність на зайняття аудиторською діяльністю на території України. Аудиторська діяльність – це підприємницька діяльність, яка включає в себе організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок (аудит) та надання інших аудиторських послуг.

Відповідно до частини 1 статті 3 Закону України «Про нотаріат», нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

До зазначених осіб також внесли оцінювача. Відповідно до статей 3, 4, 6 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» оцінка майна, майнових прав – це процес визначення їх вартості на дату оцінки за процедурою, встановленою нормативно-правовими актами з оцінки майна і є результатом практичної діяльності суб'єкта оціночної діяльності. Оцінювачами можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які склали кваліфікаційний іспит та одержали кваліфікаційне свідоцтво оцінювача відповідно до вимог цього Закону.

Особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, є також експерт, який дає експертний висновок по кримінальному, цивільному, адміністративному провадженню чи по господарському спору. Згідно частини 1 статті 69 КПК України експертом у

кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи. Судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. Експертизи щодо господарського спору доручаються компетентним організаціям чи спеціалістам, які володіють відповідними знаннями (частина 3 статті 41 господарського процесуального кодексу України). В порядку частини 2 статті 53 цивільного процесуального кодексу України та частина 2 статті 66 Кодексу адміністративного судочинства України експертом у цивільних та адміністративних справах може залучатися особа, яка відповідає вимогам, встановленим Законом України «Про судову експертизу».

Арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор) – фізична особа, призначена господарським судом у встановленому порядку в справі про банкрутство як розпорядник майна, керуючий санацією або ліквідатор з числа осіб, які отримали відповідне свідоцтво і внесені до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України (стаття 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»).

Приватний виконавець. Правова основа професійної діяльності приватного виконавця передбачена Законами України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», «Про виконавче провадження». Приватний виконавець – є особа, уповноважена державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень у порядку, встановленому законом. Дана особа є суб'єктом незалежної професійної діяльності.

Незалежний посередник. Згідно зі статтею 10 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» – визначена за спільним вибором сторін особа, яка сприяє встановленню взаємодії між сторонами, проведенню переговорів, бере участь у виробленні примирною комісією взаємоприйняттого рішення.

Член трудового арбітражу. Згідно пункту 1.2 Положення про арбітра, затвердженого наказом Національної служби посередництва і примирення від 18 листопада 2008 року № 132, арбітр – це підготовлена Національною службою посередництва і примирення особа, яка в разі залучення її сторонами колективного трудового спору (конфлікту) для участі в роботі трудового арбітражу, набуває статусу члена трудового арбітражу і має право розгляду колективного трудового спору (конфлікту) з метою прийняття рішення по його суті.

Останнім серед осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, кримінальне законодавство визначило третейського суддю. Третейський суддя – це фізична особа, призначена чи обрана сторонами у погодженому сторонами порядку або призначена чи обрана відповідно до для вирішення спорів у третейському суді (частина 1 статті 2 Закону України «Про третейські суди»).

Із вищеописаного спробуємо визначити склад злочину передбачений статтею 368-4 КК України:

1. Об'єктом є суспільні відносини, які забезпечують установлений організаційно-правовий порядок здійснення публічних послуг;

2. Об'єктивна сторона полягає у пропозиції, наданні, передачі, одержанні службовою особою приватного права неправомірної вигоди за вчинення дій чи бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає чи передає такі вигоди, або в інтересах третіх осіб;

3. Суб'єкт – загальний (16 років), службова особа приватного права;

4. Суб'єктивна сторона – прямиий умисел і корисливий мотив.

Предметом підкупу особи, що надає публічні послуги, є неправомірна вигода – це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав.

Кваліфікуючими ознаками даного правопорушення є повторність, попередня змова групою осіб, організована група чи поєднано з вимаганням.

Частиною 5 статті 354 КК України передбачено звільнення від кримінальної відповідальності особи, якщо після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди вона – до отримання з інших джерел інформації про цей злочин органом, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру, – добровільно заявила про те, що сталося, такому органу та активно сприяла розкриттю злочину, вчиненого особою, яка одержала неправомірну вигоду або прийняла її пропозицію чи обіцянку. Зазначене звільнення не застосовується у разі, якщо пропозиція, обіцянка чи

надання неправомірної вигоди були вчинені по відношенню до осіб, визначених у частині 4 статті 18 КК України.

Отже, під публічними послугами розуміються:

– адміністративні послуги, які надаються органами державної влади, державними підприємствами, установами і організаціями, а також органами місцевого самоврядування під час здійснення делегованих повноважень;

– послуги, які надаються при проведенні професійної діяльності;

– послуги, що надаються юридичними особами приватного права.

В розрізі теорії даного питання перейдемо до царини розгляду основ практики виявлення та документування факту підкупу особи, що надає публічні послуги (стаття 368-4 КК України). У юридичній літературі існує таке визначення, що «кримінальний процес без оперативно-розшукової діяльності безсилий, а оперативно-розшукова діяльність без виходу через кримінальний процес безплідна».

Як показує нам практика роботи оперативного підрозділу поліції – ДЗЕ, підставою заведення оперативно-розшукової справи (далі – ОРС) чи відкриття кримінального провадження є наявність даних про осіб, які готують вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів чи вже їх скоїли. Зазначені підстави можуть міститися в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації тощо. Результатом проведення ОТЗ чи НСРД з використанням СТЗ є здобуття матеріального носія інформації, який буде визнано процесуальною особою як речовий доказ. Отримання ДЗЕ повних, всебічних та об'єктивних даних із застосуванням СТЗ, за результатами комплексу оперативних заходів і розсекречування матеріального носія інформації (доказу) – є запорука для слідчого дослідити всі обставини, надати їм належну правову оцінку, забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень, а суддям винести обвинувальний вирок.

Розглянемо призначення та види спеціальної і криміналістичної техніки в роботі оперативного підрозділу поліції – ДЗЕ по документуванню протиправної діяльності вказаного вище кримінального правопорушення. До найпоширеніших СТЗ для негласного отримання інформації є:

1. Контроль акустичної інформації – апаратура, яка використовується для організації прихованого акустичного контролю – прослуховування і (або) фіксації мовних повідомлень і інших звуків. До таких засобів відносяться пристрої, що фіксують та передають інформацію, різного роду мікрофони, а також інші засоби фіксації акустичної інформації: диктофони, СТЗ з передавання даних по кабелях, аналоговому радіоканалу чи через Інтернет – мережу, інше;

2. Контроль візуальної інформації – апаратура для прихованого візуального контролю – спостереження і (або) фіксації візуальної інформації у різних умовах освітленості, як у межах, так і поза межами прямої видимості об'єкта спостереження (оптико-механічні, електронно-оптичні прилади і системи спостереження, а також апаратура фіксації візуальної інформації: аналогові та цифрові фото і відео камери, інше);

3. Контроль телекомунікаційних каналів та вилучення інформації – програмно-технічні засоби, що дозволяють здійснювати приховане перехоплення, пошук, вилучення, модифікацію, знищення і (або) фіксацію повідомлень, переданих за допомогою практично будь-яких технічних каналів зв'язку (телефонних, телеграфних, факсимільних, пейджингових, комп'ютерних Інтернет – мереж, систем радіотелефонного зв'язку тощо);

4. Виявлення об'єктів, які представляють оперативний інтерес, – пристрої, що призначені для визначення місця розташування об'єктів.

Криміналістична техніка – це сукупність (система) спеціальних засобів і методів, які використовуються для виявлення, фіксації, дослідження, оцінки та використання доказів при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень. Провове залучення спеціалістів-криміналістів, застосування криміналістичної техніки під час огляду місцевості, приміщення, речей та документів передбачено статтею 237 КПК України та наказом Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події».

При огляді слідчий та спеціаліст проводить вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, оглядає і вилучає речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Слідчий огляд – це процесуальна дія, під час проведення якої слідчий за участю визначених законом осіб виявляє, безпосередньо сприймає, досліджує, оцінює та фіксує стан, властивості та ознаки матеріальних об'єктів, які пов'язані з розслідуванням події, з метою виявлення фактичних даних

(доказів) і з'ясування обставин, які мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. Фіксація під час огляду місця події кримінального правопорушення – підкупу особи, яка надає публічні послуги має кілька видів, кожен з яких дозволяє досить об'єктивно закріплювати факти, матеріальні сліди, а саме: вербальний – протоколювання, звукозапис; предметний – вилучення предмета в натурі, зліпки, відбитки, копії; образний – фотографування, кінозйомка, відеозапис. За цільовим призначенням криміналістична техніка складається з: технічних засобів, які використовує спеціаліст-криміналіст з метою виявлення, вилучення та фіксації доказів; технічних засобів, що використовуються для дослідження речових доказів під час проведення криміналістичних експертиз; технічних засобів, що використовуються для фіксації ходу та результатів слідчих (розшукових) дій. За спеціальним призначенням поділяються на: засоби фото- та відео записуючої техніки; засоби звукозаписуючої техніки; засоби роботи з матеріальними слідами з метою їх виявлення, фіксації та подальшого дослідження. За видом технічного засобу на: пристрої та апаратура; інструменти та обладнання; прилади та матеріали.

Також згідно з наказом МВС України від 08.02.2017 року № 102 «Про затвердження Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та атестацію судових експертів Експертної служби МВС» по даному кримінальному правопорушенню проводяться наступні основні експертизи: технічна експертиза документів, експертиза матеріалів, речовин та виробів і експертиза відео-, звукозапису.

Далі, як приклад, розглянемо основи практичного досвіду документування та викриття факту підкупу особи, яка надає публічні послуги із застосуванням спеціальної та криміналістичної техніки. На підставі статті 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відомчих нормативно-правових актів, згідно із наявною достатньою інформацією, одержаною в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про особу, яка готує вчинення тяжкого злочину заведено ОРС щодо старшого судового експерта державної експертної установи, який діючи умисно, з корисливих мотивів, з метою одержання неправомірної вигоди, шляхом використання наданих йому повноважень готується до вимагання неправомірної вигоди від громадян за прискорення виготовлення земельно-технічної експертизи, складання та підписання висновку експертизи, із визначення відповідності фактичного розташування будівель, споруд та інших об'єктів відносно меж земельних ділянок їх розташуванню у відповідній технічній документації. В рамках ОРС сплановано комплекс ОРЗ, із залученням оперативно-технічних підрозділів поліції та отримано ухвали суду на проведення ОТЗ. Результати проведення ОТЗ долучались до матеріалів ОРС.

У подальшому оперативний підрозділ припинив проведення ОРД в рамках ОРС та в порядку статті 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» невідкладно направив зібрані матеріали про виявлені ознаки злочину (ініціативний рапорт оперативного працівника, заяву громадянина про вимагання, одержання неправомірної вигоди експертом, інші матеріали) до слідчого підрозділу поліції, як приводи та підстави для початку досудового розслідування. Слідчий підрозділ поліції за даним фактом вніс відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, створив слідчо-оперативну групу, склав план першочергових заходів по документуванню протиправної діяльності, отримав ряд дозволів на проведення НСРД, інше.

За результатами проведення ОТЗ (пунктів 7, 7-1, 9, 11 частини 1 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») отримані матеріальні носії (карти пам'яті, USB флеш-накопичувачі, компакт-диски, протоколи, стенограми, фототаблиці, інше) оперативний підрозділ поліції розсекретив та через прокурора, процесуального керівника досудового розслідування, направив слідчому для долучення до кримінального провадження.

Після спланованої роботи оперативних підрозділів поліції, слідчого, прокурора, фігурант був затриманий «на гарячому» під час вимагання та отримання неправомірної вигоди за позитивне прийняття рішення по вищевказаному питанню.

Наступний етап досудового розслідування – документування огляду місця події, із залученням спеціалістів-криміналістів та інших учасників. Виявлений предмет неправомірної вигоди (наприклад, грошові кошти, що попередньо були помічені спеціальною хімічною речовиною) був вилучений та запакований до паперового конверту. Спеціалістом-криміналістом під час проведення змивів з рук фігуранта використано лампу з ультрафіолетовим світлом. При освітленні на долонях та пальцях рук, одязі було виявлено стороннє світіння жовто-зеленого кольору. Після огляду змиви з рук, одяг запаковано в поліетиленові пакети, клапани яких опечатано і скріплено підписами учасників. Одночасно, в ході огляду виявлені та вилучені документи, які мали значення по суті. По закінченню огляду місця події всі учасники слідчої дії були запрошені до слідчого для перегляду відеозапису

проведеного огляду місця події, про перегляд якого був складений і підписаний усіма учасниками відповідний протокол.

Фігуранту згідно із статтями 176, 276-279 КПК України повідомлено про підозру та застосовано запобіжний захід.

Матеріали НСРД проведені у відповідності до статей 258, 260, 263, 267, 268, 269, 270, 271 КПК України, із застосуванням СТЗ, розсекречені та через прокурора, направлені слідчому.

Проведено технічну експертизу документів, експертизу матеріалів, речовин та виробів інші слідчі (розшукові) дії.

Завершальним етапом досудового розслідування стало складання обвинувального акта та направлення його до суду.

Судом досліджено матеріали кримінального провадження, визнано винним підсудного та засуджено за частиною 4 статті 368-4 КК України, призначено покарання та запобіжний захід. Рішення (вирок) суду набрав законної сили.

В порядку пункту 2 частин 1, 2 статті 9-2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» ОРС закрито, у триденний строк письмово повідомлено суд та прокурора, який протягом 10 діб перевіряв додержання законів під час проведення ОРД.

Прокурор згідно зі статтею 253 КПК України повідомив особу, щодо якої проводилися НСРД.

З урахуванням вищевикладеного можна зробити висновок, що застосування в роботі поліції СТЗ та криміналістичної техніки при документуванні підкупу особи, яка надає публічні послуги надасть слідству можливість отримати докази, і зрештою – обвинувальний вирок суду по суті, оскільки суб'єкт злочину, що надає публічні послуги переслідує задоволення приватного інтересу, який виникає за реалізації суб'єктивних прав і обов'язків.

References:

1. *Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku № 254k/96-VR* [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k / 96-BP]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1996. № 30. P. 141. (In Ukrainian)

2. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 roku № 4651-VI* [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated March 13, 2012 No. 4651-VI]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. P. 88. (In Ukrainian)

3. *Pro Natsionalnu politsiuu: Zakon Ukrainy vid 02 lypnia 2015 roku № 580-VIII* [About the National Police: Law of Ukraine dated July 2, 2015, No. 580-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2015. № 40-41. P. 379. (In Ukrainian)

4. *Pro operativno-rozshukovu diialnist: Zakon Ukrainy vid 18 liutoho 1992 roku № 2135-XII* [On operational-search activity: Law of Ukraine dated February 18, 1992, No. 2135-XII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1992. № 22. P. 303. (In Ukrainian)

5. *Pro orhanizatsiino-pravovi osnovy borotby z orhanizovanoiu zlochynnistiuu: Zakon Ukrainy vid 30 chervnia 1993 roku № 3341-XII* [On Organizational and Legal Basis for Combating Organized Crime: Law of Ukraine of June 30, 1993, No. 3341-XII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1993. № 35. P. 358. (In Ukrainian)

6. *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Natsionalnu politsiuu : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 zhovtnia 2015 r. № 877* [On Approval of the Regulation on the National Police: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 28, 2015 No. 877]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF>. (In Ukrainian)

7. *Pro utvorennia terytorialnoho orhanu Natsionalnoi politsii : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 zhovtnia 2015 roku № 830* [On the establishment of a territorial body of the National Police: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 13, 2015 No. 830]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/830-2015-%D0%BF>. (In Ukrainian)

8. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 roku № 2341-III* [The Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 No. 2341-III]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2001. № 25-26, P.131. (In Ukrainian)

9. *Pro zatverdzhennia Instruksii pro orhanizatsiuiu provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii ta vykorystannia yikh rezultativ u kryminalnomu provadzhenni : Spilnyi nakaz Heneralnoi prokuratury Ukrainy, Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy, Sluzhby bezpeky Ukrainy, Administratsii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy, Ministerstva finansiv Ukrainy, Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 16 lystopada 2012 roku № 114/1042/516/1199/936/1687/5* [On approval of the Instruction on the organization of the holding of secret investigative (search) actions and the use of their results in criminal proceedings:

Joint Order of the General Prosecutor's Office of Ukraine, Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Security Service of Ukraine, Administration of the State Border Guard Service of Ukraine, Ministry of Finance of Ukraine, Ministry of Justice of Ukraine dated November 16, 2012 No. 114/1042/516/1199/936/1687/5]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>. (In Ukrainian)

10. *Pro audytorsku diialnist' : Zakon Ukrainy vid 22 kvitnia 1993 roku № 3125-XII* [About audit activity: Law of Ukraine of April 22, 1993 № 3125-XII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1993. № 23. P. 243. (In Ukrainian)

11. *Pro notariat : Zakon Ukrainy vid 02 veresnia 1993 roku № 3425-XII* [About the notary: Law of Ukraine dated September 2, 1993 No. 3425-XII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1993. № 39. P. 383. (In Ukrainian)

12. *Pro otsinku maina, mainovykh prav ta profesiinu otsinochnu diialnist' v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 12 lypnia 2001 roku № 2658-III* [On evaluation of property, property rights and professional appraisal activity in Ukraine: Law of Ukraine dated July 12, 2001 No. 2658-III]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2001. № 47. P. 251. (In Ukrainian)

13. *Pro sudovu ekspertyzu : Zakon Ukrainy vid 25 liutoho 1994 roku № 4038-XII* [On Forensic Examination: Law of Ukraine dated February 25, 1994 No. 4038-XII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1994. № 28. P. 232. (In Ukrainian)

14. *Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 06 lystopada 1991 roku № 1798-XII* [The Commercial Procedural Code of Ukraine: Law of Ukraine dated November 6, 1991 No. 1798-XII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1992. № 6. P. 56. (In Ukrainian)

15. *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 18 bereznia 2004 roku № 1618-IV* [Civil Procedural Code of Ukraine: Law of Ukraine dated March 18, 2004 No. 1618-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2004. № 40-41, 42. P. 492. (In Ukrainian)

16. *Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 06 lypnia 2005 roku № 2747-IV* [Code of Administrative Procedure of Ukraine: Law of Ukraine dated July 6, 2005 No. 2747-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2005. № 35-36, № 37. P. 446. (In Ukrainian)

17. *Pro vidnovlennia platospromozhnosti borzhnyka abo vyznannia yoho bankrutom : Zakon Ukrainy vid 14 travnia 1992 roku № 2343-XII* [On restoring the debtor's solvency or recognizing it as a bankrupt: Law of Ukraine dated May 14, 1992 No. 2343-XII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1992. № 31. P. 440. (In Ukrainian)

18. *Pro orhany ta osib, yaki zdiisniuut prymusove vykonannia sudovykh rishen i rishen inshykh orhaniv : Zakon Ukrainy vid 02 chervnia 2016 roku № 1403-VIII* [On the bodies and persons executing the enforcement of court decisions and decisions of other bodies: Law of Ukraine dated 02 June 2016 No. 1403-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2016. № 29. P. 535. (In Ukrainian)

19. *Pro vykonavche provadzhennia : Zakon Ukrainy vid 02 chervnia 2016 roku № 1404-VIII* [On enforcement proceedings: Law of Ukraine dated 02 June 2016 No. 1404-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2016. № 30. P. 542. (In Ukrainian)

20. *Pro poriadok vyrishennia kolektyvnykh trudovykh sporiv (konfliktiv) : Zakon Ukrainy vid 03 bereznia 1998 roku № 137/98-VR* [On the Procedure for Resolving Collective Labor Disputes (Conflicts): Law of Ukraine No. 137/98-BP of March 03, 1998] *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1998. № 34. P. 227. (In Ukrainian)

21. *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro arbitra : Nakaz Natsionalnoi sluzhby poserednytstva i prymyrennia vid 18 lystopada 2008 roku № 132* [On Approval of the Regulation on the Arbitrator: Order of the National Mediation and Reconciliation Service of November 18, 2008 No. 132]. URL: <http://www.nspp.gov.ua/normativno-pravova-baza-nspp/polozhennya/5022-polozhennia-pro-arbitra>. (In Ukrainian)

22. *Pro treteiski sudy: Zakon Ukrainy vid 11 travnia 2004 roku № 1701-IV* [On Arbitration Courts: Law of Ukraine dated May 11, 2004 No. 1701-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2004. № 35. P. 412. (In Ukrainian)

23. Kryminalistyka: pidruchnyk. / V.V. Piaskovskyi, Yu.M. Chornous, A.V. Ishchenko, O.O. Aliksieiev ta in. [Criminology [text]: textbook. / VV Pyaskovsky, Yu.M. Chornous, AV Ishchenko, O.O. Alekseev and others] – K.: «Tsentri uchbovoi literatury», 2015. 544 p. (In Ukrainian)

24. *Pro zatverdzhennia Instruktzii pro poriadok zaluchennia pratsivnykiv orhaniv dosudovoho rozsliduvannia politsii ta Ekspertnoi sluzhby Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy yak spetsialistiv dlia uchasti v provedenni ohliadu mistsia podii : Nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 03 lystopada 2015 roku № 1339* [On approval of the Instruction on the procedure for involving employees of the pre-trial investigation agencies of the police and the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine as specialists to participate in the review of the place of the event: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated November 03, 2015 No. 1339]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>. (In Ukrainian)

25. *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ekspertno-kvalifikatsiinu komisiuu MVS ta atestatsiiu sudovykh ekspertiv Ekspertnoi sluzhby MVS : Nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 08 liutoho 2017 roku № 102* [About the approval of the Regulations on the expert-qualification commission of the Ministry of Internal Affairs and the certification of court experts of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine of February 08, 2017, No. 102]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0275-17>. (In Ukrainian)

Документирования подкупа лица, предоставляющего публичные услуги

Святченко Виталий Николаевич, e-mail: svn.mvs@gmail.com
Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: Внедрение Национальной полицией Украины методов и способов оперативно-розыскного и уголовного процессуального законодательства, с применением специальной и криминалистической техники – действенный результат противодействия преступности.

Описаны основные нормативно-правовые акты, регламентирующие деятельность Национальной полиции, раскрыты аспекты применения специальной и криминалистической техники, определено понятие, состав преступления, предусмотренного статьей 368-4 Уголовного кодекса Украины (Подкуп лица, предоставляющего публичные услуги) и указано этапы документирования данного преступления.

Ключевые слова: документирования, коррупция, Национальная полиция, оперативное подразделение, следователь, специалист-криминалист, специальная, криминалистическая техника, оперативно-розыскная деятельность, оперативно-технические мероприятия, негласные следственные (розыскные) действия, подкуп, профессия деятельность, публичные услуги.

Some aspects of the use of false imitation means by the bodies of the National Police of Ukraine in the fight against organized crime

Alexander V. Yurchenko

National Academy of Internal Affairs, Ukraine
e-mail: alexyurchenko9@gmail.com

Abstract: The article analyzes the legal bases of use of false imitation means by the bodies of the National Police of Ukraine during carrying out operative-search activities and secret investigators (investigatory actions). The result of scientific generalization will be the use of the above information by the bodies of the National Police of Ukraine, which in turn will improve and increase the effectiveness of counteraction to organized crime in Ukraine.

Keywords: investigative actions, secret investigative (search) actions, pre-identified (marked) means, false (imitatory) means, organized crime, counteraction

Розбудова в Україні соціальної держави в умовах правової євроінтеграції передбачає, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю і їх захист є пріоритетним напрямом кримінально-правової політики української держави. Однак, побудова громадянського суспільства та демократичної правової держави відповідно до європейських стандартів суттєво гальмується серйозним загостренням криміногенної обстановки, зростанням рівня організованої злочинності [1].

Так згідно ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» основним завданням поліції є протидія злочинності [2]. Протидія злочинності – це безперервний процес, у межах якого одночасно й паралельно здійснюються загальносоціальні та спеціальні заходи, що спрямовані на виявлення та розкриття злочинів. Ефективність протидії злочинності залежить від багатьох факторів [3].

Відповідно до цього, організація діяльності щодо протидії злочинам повинна здійснюватись за напрямками, кожен з яких має бути зумовлений і підпорядкований певній меті, а саме: виявлення ознак готування або вчинення злочинів; викриття осіб, які вже вчинили злочини для притягнення їх до відповідальності; перешкоджання втягнення осіб у злочинну діяльність; оперативно-розшуковий моніторинг (постійний поточний контроль, критичне спостереження і визначення стану об'єкта (процесу) з метою виявлення змін); документування злочинної діяльності. Усі ці напрями необхідно розглядати як взаємозалежні складові протидії злочинності, які можуть уточнюватись і доповнюватись залежно від негативних процесів [4, с. 38].

Попри визнання значних позитивних зрушень у сфері забезпечення прав і свобод людини, науковці та практики критикують різні положення Кримінального процесуального кодексу України як такі, що не забезпечують послідовного та збалансованого захисту особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини. Виникнення численних проблем практичної діяльності зумовлено, зокрема, недосконалістю правового регулювання новоствореного інституту негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) [5, с. 153].

Із прийняттям КПК України 2012 р. законодавець вилучив із тексту Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» положення щодо створення з метою конспірації підприємств, організацій, використання документів, які зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів (адже таких положень у новому КПК України немає). Натомість було запроваджено право цих підрозділів створювати та використовувати заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби згідно з положеннями ст.273 КПК України. Ця норма залишила поза законом більшість засобів маскування та документів, що зашифровують відомчу належність особового складу, транспортних засобів і приміщень. Адже часто засоби маскування не виготовляють спеціально, використовуючи у процесі ОРЗ та НСРД речі, придбані у закладах торгівлі. Такі речі є справжніми. Імітаційною є лише поведінка оперативних працівників, які їх використовують, виконуючи чужі соціальні ролі. Несправжніми (імітаційними) засобами, що спеціально виготовлені, можна вважати лише бутафорію, яка є складовою маскування.

Таким чином, існує реальна необхідність законодавчого забезпечення можливості використання засобів конспірації при проведенні ОРЗ та НСРД. Окремі ознаки такого забезпечення має ст.273 КПК України «Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій». У вказаній статті, без визначення відповідних понять, законодавець

послугується принципово новими для вітчизняної теорії й практики ОРД та кримінального процесу термінами: «заздалегідь ідентифіковані (помічені) засоби» та «несправжні (імітаційні) засоби». При цьому терміни усталені у юридичній науці й практиці (конспірація, оперативне прикриття, маскування, легенда) ігноруються.

Зокрема, ст.273 КПК України передбачає, що за рішенням керівника органу досудового розслідування, прокурора під час проведення НСРД дій можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби. З цією метою допускається виготовлення та використання спеціально виготовлених речей і документів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Використання заздалегідь ідентифікованих або несправжніх (імітаційних) засобів з іншою метою забороняється (ч.1 ст.273 КПК України).

Виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих дій оформлюється відповідним протоколом (ч.2 ст.273 КПК України).

Окремо слід звернути увагу на головні відмінності між НСРД та ОРЗ, про які йдеться, випливають із закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» [6, с. 22]. Також у частині 1 ст. 8 останньої редакції закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» розширено (відносно до раніше чинної аналогічної норми) перелік прав оперативних підрозділів, а саме закріплено додаткові права щодо здійснення аудіо- та відео- контролю особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних мереж; накладання арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки; здійснення спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо- й відеоконтролю місця; встановлення місцезнаходження радіо- електронного засобу; створення та використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів [7; 8].

Несправжні (імітаційні) засоби, застосовані під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії, використовуються у процесі доказування у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину, крім випадків, якщо суд встановить порушення вимог цього Кодексу під час проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії (ч.4 ст.273 КПК України).

Науковим дослідженням проблем дотримання прав людини у веденні уповноваженими суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, на досудовому розслідуванні кримінальних проваджень присвячені роботи низки вітчизняних і зару- біжних вчених, серед яких Б. І. Бараненко, Б. Т. Безлепкін, А. В. Белоусов, В. В. Гевко, В. А. Глазков, В. А. Дашко, Є. О. Дідоренко, Є. А. Доля, І. М. До- ронін, В. І. Зажицький, А. М. Єфремов, С. Ю. Ільченко, Ю. П. Кобець, Є. Г. Ко валенко, О. Г. Ковальов, І. П. Козьяков, В. А. Колеснік, С. А. Кириченко, В. І. Лазарева, А. О. Ляш, В. Т. Маляренко, М. А. Погорецький, П. М. Поляков, Б. Г. Розовський, В. Б. Рушайло, В. А. Селюков, І. В. Сервецький, В. М. Тертишник, А. Г. Цветков, М. Є. Шумило та інші. Частково проблемами організація і тактика використання несправжніх імітаційних засобів під час проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій займалися такі вчені, як: І.І. Басецький, Б.Є. Богданов, Л. В. Бобрицький, В.І. Василичук, М.Л. Грібов, О.Ф. Долженков, О.І. Козаченко, О.Є. Користін, Л.Д. Удалова. О.В. Меживий, Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколаюк, Ю. Ю. Орлов. М. А. Погорецький, Є.Д. Скулиш, С.С. Чернявський та ін.

Відсутність комплексного теоретико-методологічного дослідження організації і тактики використання несправжніх імітаційних засобів під час проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій та погіршенням криміногенної обстановки, яка виникла у зв'язку зі змінами в законодавстві, підтверджують актуальність і своєчасність обраної тематики та її дослідження.

Під час проведення ОРЗ та НСРД слідчий, прокурор та уповноважені оперативні підрозділи мають право використовувати: засоби забезпечення негласності (конспірації), а саме: засоби маскування – матеріальні знаряддя для зміни зовнішнього вигляду суб'єктів НСРД, їх апаратури, обладнання, приміщень й транспорту; засоби прикриття – письмова та усна дезінформація (у тому числі документи) щодо суб'єктів ОРЗ та НСРД, їх дій, апаратури, обладнання, приміщень й транспорту. Засоби забезпечення негласності (конспірації) можуть вільно використовуватись при проведенні всіх ОРЗ та НСРД. У протоколах ОРЗ та НСРД відомості про використання цих засобів не подають [9].

Попередньо ідентифіковані (помічені) засоби – засоби, що в процесі ОРЗ та НСРД мають виконувати функцію певних матеріальних об'єктів чи юридичних утворень (підприємств, установ, організацій), пов'язаних із вчиненням злочину. Ці засоби можуть бути спеціально виготовленими (утвореними) або

справжніми. Відомості про їх попередню ідентифікацію (опис) та нанесення на них певних знаків (поміток, маркування) подають у протоколі відповідної негласної слідчої (розшукової) дії.

Попередньо ідентифіковані (помічені) засоби, застосовані під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії, використовуються у процесі доказування у вигляді первинних матеріальних об'єктів пов'язаних з вчиненням злочину (у тому числі документів щодо спеціально утворених підприємств, установ, організацій), крім випадків, якщо суд встановить порушення вимог цього Кодексу під час проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії.

До викладеного слід додати, що аналіз змісту КПК України, ЗУ «Про ОРД», відомчих нормативних актів та практики їх застосування дозволяє стверджувати, що вони не охоплюють повним обсягом тих засобів, що використовуються при проведенні ОРЗ та НСРД, а їх реалізація часто виявляється неможливою. Тому виникає необхідність перегляду переліку, змісту та правового регулювання використання необхідних засобів ОРЗ та НСРД, що вимагає відповідного наукового дослідження. Встановлений законом правовий режим виготовлення, зберігання та експлуатації несправжніх (імітаційних) засобів, що використовувались під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії, забезпечує можливість їх використання у процесі доказування у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину [9].

Водночас, наукова розробка правових, організаційних та тактичних засад використання несправжніх імітаційних засобів під час проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій не мала системного характеру; в Україні відсутні роботи, присвячені дослідженню даної теми.

Несправжні (імітаційні) засоби, застосовані під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії, використовуються у процесі доказування у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину, крім випадків, якщо суд встановить порушення вимог цього Кодексу під час проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії. Ідентифіковані (помічені) засоби - це об'єкти матеріального світу (речі, предмети, документи), на які при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій заздалегідь було нанесено спеціальну позначку, завдяки якій їх можна відрізнити від подібних [9]. Несправжні (імітаційні) засоби - це спеціально виготовлені речі і документи, що повністю або частково мають ознаки та властивості матеріальних об'єктів, які вони заміщують; спеціально утворені підприємства, установи, організації, що використовуються з метою проведення негласних слідчих (розшукових) дій. До несправжніх (імітаційних) засобів можна віднести: спеціально виготовлені речі; спеціально виготовлені документи; спеціально утворені підприємства, установи, організації. Згідно з ч. 1 коментованої статті використання заздалегідь ідентифікованих або несправжніх (імітаційних) засобів з іншою метою забороняється [9].

У разі виникнення необхідності вирішення завдань кримінального провадження, з метою забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій, органами досудового розслідування можуть виготовлятися та використовуватися спеціальні речі і документи, для зашифровки особи та відомчої приналежності слідчих та оперативних працівників, осіб, які співпрацюють з ними на конфіденційній основі, імітування знарядь або предметів вчинення злочину. З метою конспірації організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій органи досудового розслідування можуть використовувати реєстраційні, товарні та інші відмітні знаки, бланки документів та формалізовані зразки відомостей, обліків, звітності підприємств, організацій, установ, а також здійснювати інші дії щодо конспірації своєї діяльності, особового складу, майна. Окрім виготовлення спеціальних речей і документів, з метою розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів також можуть створюватися та використовуватися імітаційні підприємства, установи, організації. Порядок створення, діяльності, фінансового та матеріального забезпечення підприємства регламентується чинним законодавством України, а також спеціальними нормативними актами уповноважених органів. Такі підприємства мають свій бюджет, здійснюють всі ділові операції, що необхідні для підтримання "легенди", та функціонують під контролем органу досудового розслідування [9].

Виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій оформлюється відповідним протоколом, що складається із дотриманням вимог статей 104, 106, 252 КПК. Факт передавання особі заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів для використання їх під час проведення конкретної негласної слідчої дії повинен підтверджуватися документально.

У разі необхідності розкриття до завершення досудового розслідування справжніх відомостей щодо спеціально утворених суб'єктів господарювання або щодо особи, яка діє без розкриття достовірних відомостей про неї, про це повідомляється орган, співробітником якого є особа, яка таким способом здійснює негласні слідчі (розшукові) дії, та керівник органу досудового

розслідування, прокурор, який прийняв рішення про використання таких засобів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Рішення про розкриття справжніх відомостей про вказану особу, обставини виготовлення речей чи документів або спеціального утворення підприємства, установи, організації приймається керівником органу досудового розслідування, прокурором. У разі необхідності щодо особи, відомості про яку підлягають розкриттю, вживаються заходи забезпечення безпеки, передбачені ЗУ "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві".

Несправжні (імітаційні) засоби, застосовані під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії, можуть використовуватися у процесі доказування як первинних засобів чи знарядь вчинення злочину, крім випадків, коли суд встановить порушення вимог КПК під час проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії. Несправжні (імітаційні) засоби представляються на розгляд суду як первинні знаряддя чи засоби вчинення злочину. Окрім того, суду повинні бути представлені матеріали, що посвідчують законність використання цих засобів. Такими матеріалами можуть бути протоколи про виготовлення, утворення імітаційних засобів. Особи, які брали участь у проведенні негласної слідчої (розшукової) дії та використовували в ході її провадження імітаційні засоби, можуть бути допитані як свідки щодо підстав їх використання, дотримання законності в ході їх застосування для отримання відомостей, що можуть бути основою для формування доказів у кримінальному провадженні [9].

Якщо суд встановить порушення чи недотримання вимог законодавства у процесі виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів або невідповідного їх застосування в ході негласної слідчої дії, зазначені засоби за рішенням суду не можуть бути використані як докази.

Збереження засобів, що використовувалися під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, забезпечується прокурором та здійснюється в порядку, передбаченому ст. 100 КПК та спільним наказом Генеральної прокуратури України, Державної податкової адміністрації України, ВСУ, МВС, СБУ, Державної судової адміністрації України "Про затвердження та введення в дію Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду" від 27 серпня 2010 р. № 51/401/649/471/23/125. [9].

Окрему увагу слід звернути на виготовлення, саме утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 273 КПК України), яке теж не включене до переліку негласних слідчих (розшукових) дій у наведеній нами вище Інструкції. Аналіз змісту положень ст. 273 КПК України свідчить, що виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій є специфічною негласною слідчою (розшуковою) дією, що проводиться з метою забезпечення неочевидності, скритності проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій або тактичних операцій, до яких вони включені, від об'єктів, відносно яких вони проводяться, а також від осіб, які в них не беруть участь, та успішне вирішення завдань по збиранню доказів під час їх проведення, шляхом виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів. Засобами, що можуть використовуватися під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, виходячи зі змісту ст. 273 КПК України, є:

- реальні матеріальні об'єкти, що мають індивідуальні ідентифікаційні ознаки (наприклад, серія та номер грошової купюри певного номіналу) або спеціально помічені (тобто на них нанесені певні позначки у зв'язку із проведенням негласної слідчої (розшукової) дії);

- несправжні (імітаційні) засоби - це речі і документи, які спеціально виготовлені для проведення негласної слідчої (розшукової) дії, що повністю або частково мають ознаки матеріальних об'єктів, які ними заміщуються, або спеціально утворені підприємства, установи, організації, які спеціально створюються для забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій [10, с.49-52].

До задалегідь ідентифікованих (помічених) засобів науковий аналіз дозволяє віднести об'єкти, які теоретики ОРД зараховують до таких, що при проведенні ОРЗ виконують функцію предмета злочину (гроші, цінності, зброя, наркотичні речовини тощо) [11, с.32]. До цієї ж категорії можна віднести й об'єкти, що використовуються як знаряддя, сліди, елементи обстановки кримінального правопорушення. Тобто, задалегідь ідентифікованими (поміченими) засобами потрібно вважати засоби, що в процесі НСРД виконують функцію певних матеріальних об'єктів чи юридичних утворень (підприємств, установ, організацій), пов'язаних із вчиненням злочину. Саме серед цих засобів і доцільно виокремлювати справжні та імітаційні [12].

У ч. 1 ст. 256 КПК України вказано, що поряд із речами та документами, вилученими під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, в доказуванні можуть використовуватися їх копії. Стосовно такої можливості необхідно зробити ряд застережень. По-перше, копія оригінала будь-якої

речі – це точно її відтворення. Тобто в доказуванні, виходячи із буквального розуміння терміну копія речі, можуть використовуватися тільки виготовлені в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій копії речей, що повністю відтворюють стійку зовнішню будову, розміри, форму, колір, вагу та інші індивідуальні ознаки оригінальної речі. Наприклад, копії знарядь вчинення злочину, предмета злочинного посягання, що були використані під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії як спеціально виготовлені несправжні (імітаційні) засоби відповідно до положень ст. 273 КПК України. Копії слідів вчинення злочинів, що виготовляються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, відносяться до інших результатів, здобутих за допомогою застосування технічних засобів, на які вказується у ч. 1 ст. 98 та ч. 1 ст. 256 КПК України як на матеріальні об'єкти, що можуть використовуватися в доказуванні як речові докази. По-друге, в теорії документознавства, юриспруденції та практиці діловодства під копією розуміється документ, що відтворює інформацію документа оригінала й усі його зовнішні ознаки або їх частину, має у правому верхньому кутку позначку «Копія». Копія документа може бути факсимільною (містить усі реквізити документа, відображає особливості їх розташування та оформлення (наприклад, ксерокопія, фотокопія)) та вільною (містить усі реквізити справжнього документа, проте не обов'язково повторює його форму). Різновидами копій є відпуск, витяг та дублікат [13, с.7; 14, с.131].

Також необхідно зазначити щодо виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 273 КПК України). Так, Р.М. Шехавцов зазначає, що виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій є специфічною негласною слідчою (розшуковою) дією, що проводиться з метою забезпечення неочевидності проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій, від об'єктів, відносно яких вони проводяться, а також від осіб, які в них не беруть участь, а також успішне вирішення завдань стосовно збирання доказів під час їх проведення, шляхом виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів [15].

На основі вище вказаного можемо зазначити, що ми не погоджуємося з науковцями, які відносять до системи негласних слідчих (розшукових) дій такі процесуальні дії, як дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266 КПК України), використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України), виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 273 КПК України). [16, с.175].

У кінцевому підсумку слід зазначити, що результатом наукового узагальнення буде використання вище зазначеної інформації органами Національної поліції України, що в свою чергу поліпшить і підвищить ефективність протидії організованій злочинності в Україні.

References:

1. Nykyforchuk D.I., Sevruc V.H., Pavlenko S.O. ta in. (2017) *Vyivlennia i rozsliduvannia umysnykh vbyvstv operatyvnymy ta slidchymy pidrozdilamy Natsionalnoi politsii* [Detection and investigation of intentional murders by operational and investigative units of the National Police]. Kyiv: Nats. akad.. vnutr. sprav, 2017. 116 p. (In Ukrainian)
2. *Pro Natsionalnu politsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 r. № 580-VIII* [About the National Police: Law of Ukraine dated 07.07.2015 No. 580-VIII]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. (In Ukrainian)
3. Sevruc V.H. (2017) *Protydiia Natsionalnoi politsii Ukrainy zlochyntam, shcho vchyniautsia orhanizovanymy hrupamy ta zlochyntymy orhanizatsiiamy, yaki sformovani na etnichnii osnovi* [Counteraction of the National Police of Ukraine to crimes committed by organized groups and criminal organizations formed on an ethnic basis]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo* [Entrepreneurship, economy and law]. 2017. № 2 (252). P. 288-293. (In Ukrainian)
4. Hribov M. L. (2014) *Zasoby, shcho vykorystovuiutsia pid chas provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii* [Means used during the conduct of secret investigative (search) actions]. *Biuletyn Ministerstva yustytisii Ukrainy* [Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine]. 2014. № 9. P. 152-158. (In Ukrainian)
5. Voronov V. I. (2012) *Teoretychni aspekty operatyvno-rozshukovoi protydii zlochyntam* [Theoretical Aspects of Operative-Investigative Counteraction to Crimes]. *Pivdenoukraiynskiy pravnychiy chasopys: 90-richchia Odeskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav* [Southern Ukrainian Journal of Law: 90th Anniversary of the Odessa State University of Internal Affairs]. Odesa, 2012. № 1. P. 36-38. (In Ukrainian)
6. Skulysh Ye. (2012) *Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii za kryminalno-protseusualnym zakonodavstvom Ukrainy* [Investigative (wanted) actions under the criminal-procedural legislation of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy* [Bulletin of the National Academy of Public Prosecutor of Ukraine]. 2012. № 2. P. 15-23. (In Ukrainian)

7. *Pro operativno-rozshukovu diialnist: zakon Ukrainy vid 18.02.1992 № 2135-XII* [On operational-search activity: Law of Ukraine dated February 18, 1992 No. 2135-XII]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>. (In Ukrainian)

8. Vintsuk V. V., Hashtur V. V. (2016) *Shchodo pytannia vvedennia operativno-rozshukovykh zakhodiv u systemu kryminalnoho provadzhennia v statusi nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii* [On the issue of the introduction of operational-search activities into the criminal proceedings in the status of secret investigative (search) actions]. *Pravo i Bezpeka* [Law and Safety]. 2016. № 4. P. 56-60. (In Ukrainian)

9. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar* [The Criminal Procedural Code of Ukraine. Scientific and practical comment]. URL: http://pidruchniki.com/1233090949171/pravo/kryminalniy_protseualniy_kodeks_ukrayini_naukovo-praktychniy_komentar. (In Ukrainian)

10. Kudinov S.S., Shekhovtsev R.M., Drozdov O.M., Hrynenko S.O. (2013) *Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii ta vykorystannia rezultativ operativno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnomu provadzhenni: navchalno-praktychnyi posibnyk* [Investigative (wanted) actions and use of the results of operational and investigative activities in criminal proceedings: educational and practical manual]. Kh.: «Oberih», 2013. 344 p. (In Ukrainian)

11. Orlov Yu. Yu. (2007) *Zastosuvannia operativnoi tekhniki v operativno-rozshukovii diialnosti militsii (teoriia i praktyka) : monohrafiia* [Application of operational equipment in operative-search activity of militia (theory and practice): monograph]. Kyiv : Kyivsk. nats. un-t vnutr. sprav, 2007. 559 p. (In Ukrainian)

12. Hribov M. L. (2014) *Vykorystannia zasobiv zabezpechennia konspiratsii pry provedenni nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii* [Use of means of secrecy in the conduct of secret investigative (search) actions]. *Forum prava* [Forum of law]. 2014. № 2. P. 94-98. (In Ukrainian)

13. Didenko A. N. (2006) *Suchasne dilovodstvo : navch. posibnyk* [Modern paperwork: teach. manual]. K. : Lybid, 2006. 384 p. (In Ukrainian)

14. Shekhavtsov R. M. (2015) *Umovy vyznannia dokazamy rezultativ nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii* [Conditions for recognition of the results of secret investigators (investigatory) actions]. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy* [Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine]. 2015. T. 12, № 1. P. 127-135. (In Ukrainian)

15. Shekhavtsov P.M. *Klasyfikatsiia nehlasnykh slidechykh (rozshukovykh) dii* [Classification of secret investigative (search) actions]. URL: <http://corp-lguvd.lg.ua/dl30202.html>. (In Ukrainian)

16. Muzychenko O.V. (2014) *Systema nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii za kryminalnym protsesualnym zakonodavstvom Ukrainy* [The System of Involuntary Investigative (Investigating) Actions under the Criminal Procedural Law of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Kherson State University]. 2014. № 3. Tom 3. P. 171-176. (In Ukrainian)

Некоторые аспекты использования органами Национальной полиции Украины ненастоящих имитационных средств во время противодействия организованной преступности

Юрченко Александр Валентинович, e-mail: alexyurchenko9@gmail.com

Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: в статье осуществлён анализ правовых основ использования органами Национальной полиции Украины ненастоящих имитационных средств при проведении оперативно-розыскных мероприятий и негласных следственных (розыскных) действий. Результатом научного обобщения будет использование выше указанной информации органами Национальной полиции Украины, что в свою очередь улучшит и повысит эффективность противодействия организованной преступности в Украине.

Ключевые слова: оперативно-розыскные мероприятия, негласные следственные (розыскные) действия, заранее идентифицированы (помечены) средства, ненастоящие (имитационные) средства, организованная преступность, противодействие

THE ROLE OF THE LAWS OF UKRAINE ON CRIMINAL RESPONSIBILITY IN THE SYSTEM OF CRIMINAL LEGISLATION

Babanina V.

Ph.D in Law, Associate Professor, Doctoral Student of the Scientific Laboratory on the Problems of Crime Investigation of the Educational and Research Institute No. 1
National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/ORCID/0000-0003-4173-488X>

Abstract. The article analyzes the laws of Ukraine on criminal liability as a component of the criminal law system. The author argues that changes to criminal law are made on the basis of the laws of Ukraine on amendments to the Criminal Code of Ukraine. These laws are not independent, but are implemented by integrating their provisions into the current Criminal Code of Ukraine. The laws of Ukraine on criminal liability are not fully included in the Criminal Code of Ukraine as a normative legal act, as the criminal law reflects only some provisions of the laws of Ukraine on amendments to the Criminal Code of Ukraine. It is substantiated that the laws of Ukraine on criminal liability, which amend the current Criminal Code of Ukraine, may be amended or repealed before their entry into force. However, after such laws come into force, in order to change them, another law must be adopted, which will amend the current Criminal Code of Ukraine and at the same time repeal the relevant law of Ukraine on criminal liability. The Law of Ukraine "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine on the Humanization of Criminal Liability" promoted the humanization of criminal liability by partially decriminalizing acts and introducing a new approach (more differentiated) to the choice of penalties for crimes. On the basis of the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Humanization of Liability for Offenses in the Sphere of Economic Activity" a number of socially dangerous acts were decriminalized; supplemented by Art. 12 of the Criminal Code of Ukraine provisions that provided for the classification of crimes depending on their severity, not only in view of the penalty of imprisonment, but also in the form of a fine.

Keywords: criminalization, decriminalization, criminal legislation, Criminal Code of Ukraine, public relations, law of Ukraine on criminal liability, humanization, fine, analogy.

Introduction. Modern social transformations, changes in social relations and rethinking of social values lead to numerous changes in national legislation. Legislation on criminal liability is no exception. In recent years, it has undergone significant changes, which, according to scientists, have become a kind of "universal" tool for solving the most significant socio-political problems [2, p. 105; 10, p. 10]. The effectiveness and expediency of such changes mostly seems questionable, and their adoption is due mainly to political motives, rather than the needs of legal regulation (legal protection) [1, p. 308].

Criminal law is a system that covers the current Criminal Code of Ukraine, based on the Constitution of Ukraine and generally accepted principles and norms of international law [4], relating to the protection of public relations from criminal encroachment or the regulation of public relations arising in connection with the commission of a crime. Laws of Ukraine on criminal liability must comply with the provisions contained in current international treaties, the binding nature of which has been approved by the Verkhovna Rada of Ukraine [4; 3, p. 177]. The sources of criminal legislation are the Constitution of Ukraine, the Criminal Code of Ukraine, the laws of Ukraine on criminal liability and international treaties, the binding nature of which has been approved by the Verkhovna Rada of Ukraine.

The **purpose** of the article is to analyze the laws of Ukraine on criminal liability as a component of the criminal law system.

Laws of Ukraine on criminal liability as a component of the system of criminal legislation were analyzed in the works of domestic and foreign scientists: P. P. Andrushko, M. I. Bazhanov, M. I. Borysov, O. M. Bronevytska, V. M. Vasylash, V. O. Hatseliuk, S. V. Hizimchuk, V. K. Hryshchuk, V. A. Klymenko, P. V. Kobzarenko, M. I. Kolos, S. P. Kuchevska, O. P. Kutsevych, S. Ya. Lykhova, P. S. Matyshevskiy, V. O. Navrotskyi, A. O. Pinaiev, Yu. A. Ponomarenko, A. V. Savchenko, V. P. Tykhyi, M. I. Khavroniuk, Yu. B. Khimiak, N. V. Chernyshova.

Despite a significant number of dissertations and monographs, the impact of Ukrainian criminal liability laws on national criminal law has not been fully explored.

Presenting main material. Amendments to the criminal legislation are made on the basis of the laws of Ukraine on amendments to the Criminal Code of Ukraine. In accordance with Part 2 of Art. 3 of the Criminal Code of Ukraine, the laws of Ukraine on criminal liability, adopted after the entry into force of this Code, include it after their entry into force [4]. Since the current Criminal Code of Ukraine entered into force

on 1 September 2001, all laws of Ukraine on criminal liability that entered into force after that date are part of the system of criminal law. However, to claim that the laws of Ukraine on criminal liability are included in the current criminal law, even in view of the provisions of Part 2 of Art. 3 of the Criminal Code of Ukraine, it is impossible. These laws are not independent, but are implemented by integrating their provisions into the current Criminal Code of Ukraine. That is, the laws of Ukraine on criminal liability are not included in the Criminal Code of Ukraine as a normative legal act, as the criminal law reflects only some provisions of the laws of Ukraine on amendments to the Criminal Code of Ukraine.

No law on criminal liability can operate autonomously, separately from the Criminal Code of Ukraine. After all, such a law (it introduces criminal liability, abolishes it or makes other changes to the Criminal Code of Ukraine), immediately after its entry into force in the manner prescribed by Art. 94 of the Constitution of Ukraine and Art. 4 of the Criminal Code of Ukraine, automatically included in the Criminal Code of Ukraine. That is why during the application of these laws it is necessary to refer not to them, but directly to the relevant norms of the Criminal Code of Ukraine. In addition, in Part 3 and 4 of Art. 3 of the Criminal Code of Ukraine reflects the principle of legality, which means that: 1) criminal law does not exist outside the Criminal Code of Ukraine in connection with their full codification; 2) only the Criminal Code of Ukraine and no other law or bylaw defines the concept of crime, as well as recidivism, aggregation and recidivism, complicity in crime, preparation for crime and attempted crime, etc., sets the types and amounts of punishment for crimes, and conditions under which it is possible to be released from criminal liability or punishment, other criminal legal consequences are determined; 3) it is prohibited to apply the law on criminal liability by analogy, ie to fill gaps in the Criminal Code of Ukraine by applying it to a case that is not directly provided for in it, but is similar [5, p. 14–15].

Amendments to the Criminal Code of Ukraine are made mainly in connection with the implementation of Ukraine's international obligations. The Law of Ukraine of 15 April 2008 № 270-VI "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine on Humanization of Criminal Liability" and the Law of Ukraine of 15 November 2011 № 4025-VI "On Amendments to Some legislative acts of Ukraine on the humanization of liability for offenses in the sphere of economic activity". However, national events also cause changes in criminal law, in particular those introduced by the Law of Ukraine of 23 February 2014 № 767-VII "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Termination of Laws Approved on 16 January 2014".

In particular, one of the important obligations of Ukraine to the Council of Europe was the adoption of the Law of Ukraine "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine on the humanization of criminal liability". The task of humanizing criminal responsibility was realized through partial decriminalization of acts. In addition, a new approach (more differentiated) to the choice of punishment for crimes was introduced.

The adoption of this law had a positive effect on the expenditure side of the budget. He not only gave the court the opportunity to individualize the punishment according to the circumstances of a particular crime, but also laid down the principle of unification of sanctions. In particular, it must not only correspond to the degree of public danger of the act described in the law, but also be consistent with the sanctions provided for the commission of other crimes of the same severity. A positive aspect of the amendments to the Criminal Code of Ukraine is also the establishment of a full order as a mandatory condition, compensation for damages or elimination of damages to release from criminal liability a person who first committed a crime of minor or medium gravity, in connection with the transfer of such person guarantees. In general, the Law of Ukraine of 15 April 2008 № 270-VI "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine on the Humanization of Criminal Liability" provided for the improvement of 96 articles of the Criminal Code of Ukraine (24 articles – General, 72 – Special) .

In addition to the positive aspects of this Law, some amendments were made to the Criminal Code of Ukraine, which complicated the issue of qualification, and a significant number of people were released from serving their sentences. In particular, in accordance with Part 2 of Art. 74 of the Criminal Code of Ukraine, persons convicted of acts for which criminal liability was abolished by the Law of Ukraine of 15 April 2008 № 270-VI "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine on the Humanization of Criminal Liability" were released from punishment. If a person has been convicted of a set of crimes, the criminal liability for one of which has been abolished by the said Law, he shall continue to serve the punishment provided for another crime included in the set, if such punishment has not been served. The sentence of juveniles has been reduced, in particular, re-offending can be punishable by up to 1 year and 6 months, and in the case of a person under the age of 16, especially a serious crime – up to 10 years [9].

The Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Humanization of Liability for Offenses in the Sphere of Economic Activity" contributed to the humanization

of criminal liability. This Law decriminalized a number of socially dangerous acts (they are excluded from the Criminal Code of Ukraine), namely: "Violation of the order of economic and banking activities" (Art. 202), "Engaged in prohibited economic activities" (Art. 203), "Evasion of return proceeds in foreign currency" (Art. 207), "Illegal opening or use of foreign currency accounts outside Ukraine" (Art. 208), "Violation of the rules of delivery of precious metals and precious stones" (Art. 214), "Forgery of postage stamps and travel tickets" (Art. 215), "Illegal manufacture, sale or use of a state hallmark" (Art. 217), "Fictitious bankruptcy" (Art. 218), "Concealment of persistent financial insolvency" (Art. 220), "Illegal actions in case of bankruptcy" (Art. 221), "Placement of securities without registration of their issue" (Art. 223), "Deception of buyers and customers" (Art. 225), "Falsification of measuring instruments" (Art. 226), "Coercion to anticompetitive concerted actions" (Art. 228), "Illegal actions on privatization securities" (Art. 234), "Failure of a person to comply with the mandatory conditions for the privatization of state, municipal property or enterprises and their further use" (Art. 235).

The Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Humanization of Liability for Offenses in the Sphere of Economic Activity" supplemented Art. 12 of the Criminal Code of Ukraine provisions that provided for the classification of crimes depending on their severity, not only in view of the penalty of imprisonment, but also in the form of a fine. Thus, a felony is a crime punishable by imprisonment for a term not exceeding two years or another, less severe punishment except for the basic punishment in the form of a fine of more than three thousand non-taxable minimum incomes. A crime of medium gravity is a crime punishable by a fine of no more than ten thousand non-taxable minimum incomes or imprisonment for a term not exceeding five years. A felony is a crime punishable by a fine of no more than twenty-five thousand non-taxable minimum incomes or imprisonment for a term not exceeding ten years. A particularly serious crime is a crime punishable by a fine of more than twenty-five thousand non-taxable minimum incomes, imprisonment for a term exceeding ten years or life imprisonment. In addition, the severity of the crime, for which the main punishment in the form of a fine and imprisonment is provided, is determined taking into account the term of punishment in the form of imprisonment provided for the crime [6; 4]. So far, no changes have been made to this article, which testifies to the scientific validity and practical necessity, the expediency of such changes in the criminal legislation of Ukraine.

Part 1 of Art. 69 of the Criminal Code of Ukraine "Assignment of a milder punishment than provided by law" the above Law was supplemented by provisions according to which for a crime punishable by a basic penalty of more than three thousand non-taxable minimum incomes, the court provided for in this part, may impose a basic penalty in the form of a fine, the amount of which is not more than a quarter lower than the lowest limit set in the sanctions of the article (sanctions of part of the article) of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. In accordance with Part 2 of Art. 69 of the Criminal Code of Ukraine, on the grounds provided for in Part 1 of this article, the court may not impose additional punishment provided for in the sanction of the article (sanctions of part of the article) of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine as mandatory, except in cases of which provides for the main penalty in the form of a fine of more than three thousand non-taxable minimum incomes [6; 4]. Such changes to the criminal law make it possible, in certain circumstances, to impose a milder punishment on a person, including a fine. We fully approve of the position of the legislator, as the types and sizes of punishment established by the sanction of the article may not always correspond to the public danger of the committed act, as they do not take into account mitigating circumstances and so on. In addition, a significant number of sanctions under the articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine were supplemented by fines in various amounts. This contributes to the imposition by courts of a more humane punishment for a person for committing a crime, compared to restriction or imprisonment, in addition, it contributes to the filling of the budget of Ukraine.

The Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Termination of Laws Approved on 16 January 2014" completely repealed the Law of Ukraine of 16 January 2014 № 721-VII "On Amendments to the Law of Ukraine "On Judiciary and Status of Judges" and procedural laws on additional measures to protect the safety of citizens". On this basis, Art. 110-1 "Extremist activity", Art. 151-1 "Defamation", Art. 361-3 "Unauthorized interference in the work of state electronic information resources or information, telecommunications, information and telecommunications systems, critical objects of the national information infrastructure", Art. 361-4 "Unauthorized sale or dissemination of information with limited access, processed in state electronic information resources" and Art. 362-1 "Unauthorized actions with information processed in state electronic information resources or information, telecommunication, information and telecommunication systems of critical objects of the national information infrastructure, committed by a person who has the right to access such information" [7]. These articles were in force for about a month, that is, they were not expedient to supplement the current Criminal Code of Ukraine. The legislator was guided not by historical or socio-economic factors, but by subjective ones, which led to illogical and unfounded criminalization of actions, overloading the content of the Criminal Code of Ukraine with criminal law that does not provide and is not able to ensure proper criminal protection of certain social relations.

The Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Termination of Laws Approved on 16 January 2014" changed a number of provisions of the articles established by the Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine "On Judiciary and Status of Judges" and Procedural Laws additional measures to protect the safety of citizens". Art. 162, 295, 343, 345, 347, 348, 376, 377, 382 of the Criminal Code of Ukraine. The Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" and Procedural Laws on Additional Measures to Protect the Safety of Citizens" criminalized a significant number of acts and expanded the range of victims. For example, Part 1 of Art. 343 of the Criminal Code of Ukraine provided for criminal liability for illegal collection, storage, use, destruction, dissemination of confidential information about law enforcement officers, employees of the state executive service, their close relatives or family members, distribution of materials or information that are clearly offensive and demonstrate blatant contempt of a law enforcement officer or a member of the state executive service, pressure, intimidation or in any other way on a law enforcement officer or a member of the state executive service, committed for the purpose of revenge, obstruction of his official duties or in order to obtain acceptance illegal decision, or public appeals or dissemination of materials calling for such actions [8]. However, after its abolition, this provision provided for criminal liability for influencing in any form a law enforcement officer or an employee of the state executive service in order to prevent him from performing his official duties or to reach an illegal decision [8].

The Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Termination of Laws Approved on 16 January 2014" humanized the punishment for the following crimes: "Actions aimed at forcible change or overthrow of the constitutional order or seizure of state power" (Art. 109 of the Criminal Code Ukraine), "Violation of the inviolability of housing" (Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine), "Intentional destruction or damage to property" (Art. 194 of the Criminal Code of Ukraine), "Blocking of transport communications and seizure of transport enterprises" (Art. 279 of the Criminal Code of Ukraine), "Group violation of public order" (Art. 293 of the Criminal Code of Ukraine), "Mass riots" (Art. 294 of the Criminal Code of Ukraine), "Calls to commit acts threatening public order" (Art. 295 of the Criminal Code of Ukraine), "Hooliganism" (Art. 296 of the Criminal Code of Ukraine), "Seizure of state or public buildings or structures" (Art. 341 of the Criminal Code of Ukraine), "Resistance to a government official, law enforcement officer, state executor, private executor, member of a public formation for protection of public order and the state border or a serviceman, an authorized person of the Deposit Guarantee Fund of individuals" (Art. 342 of the Criminal Code of Ukraine), "Interference in the activities of a law enforcement officer, forensic expert, employee of the state executive service, private executor" (Art. 343 of the Criminal Code of Ukraine), "Threat or violence against a law enforcement officer" (Art. 345 of the Criminal Code of Ukraine), Intentional destruction or damage to the property of a law enforcement officer, employee of the state executive service or private executor" (Art. 347 of the Criminal Code of Ukraine), "Encroachment on the life of a law enforcement officer, member of a public organization for protection of public order and state border or serviceman" (Art. 348 of the Criminal Code of Ukraine), "Interference in the activities of judicial bodies" (Art. 376 of the Criminal Code of Ukraine), "Threat or violence against a judge, lay judge or juror" (Art. 377 of the Criminal Code of Ukraine), "Failure to comply with a court decision" (Art. 382 of the Criminal Code) Of Ukraine) [8]. We fully share the position of the legislator, as established by the Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" and Procedural Laws on Additional Measures to Protect the Safety of Citizens" do not correspond to their public danger.

Conclusions. Amendments to the criminal legislation are made by the laws of Ukraine on amendments to the Criminal Code of Ukraine (laws of Ukraine on criminal liability) and only after their entry into force. These changes are not in the integration of the entire content of the law of Ukraine on criminal liability, but only some of its provisions.

Most of the amendments to the current Criminal Code of Ukraine are made in connection with the implementation of Ukraine's international obligations. Such changes, in particular, were made to the Criminal Code of Ukraine on the basis of the Law of Ukraine of 15 April 2008 № 270-VI "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine on Humanization of Criminal Liability" and the Law of Ukraine of 15 November 2011 № 4025 -VI "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Humanization of Liability for Offenses in the Sphere of Economic Activity".

Law of Ukraine of 15 April 2008 № 270-VI "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine on Humanization of Criminal Liability" promoted the humanization of criminal liability by partial decriminalization of acts and introduction of a new approach (more differentiated) to the choice of punishment for crimes.

On the basis of the Law of Ukraine of 15 November 2011 № 4025-VI "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Humanization of Liability for Offenses in the Sphere of Economic Activity" a number of socially dangerous acts were decriminalized; supplemented by Art. 12 of the Criminal Code of Ukraine provisions that provided for the classification of crimes depending on their severity, not only in view of the penalty of imprisonment, but also in the form of a fine; supplemented by Art. 69 of the Criminal Code of Ukraine provisions on imposition of fines.

The Law of Ukraine of 23 February 2014 № 767-VII "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Termination of Laws Approved on 16 January 2014" repealed the "dictatorial laws" adopted to counteract the 2014 "Revolution of Dignity" concerning criminal legislation of Ukraine. This Law abolished a number of criminal law norms, changed a significant number of dispositions of articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, and humanized punishment for a number of socially dangerous acts.

Laws of Ukraine on Criminal Liability, which amend the current Criminal Code of Ukraine, may be amended or repealed before they enter into force. However, after such laws come into force, in order to change them, it is necessary to adopt another law, which will amend the current Criminal Code of Ukraine and at the same time repeal the relevant law of Ukraine on criminal liability.

References:

1. Babanina V. V. (2015). Lakonichnist formuluvannya zmin do zakonu pro kryminalnu vidpovidalnist (na prykladi Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo posylennia vidpovidalnosti za okremi viiskovi zlochyny» vid 12 liutoho 2015 r. # 194-VIII) [Conciseness of the wording of amendments to the Law on Criminal Liability (on the example of the Law of Ukraine "On Amendments to the Criminal Code of Ukraine to strengthen liability for certain war crimes" of February 12, 2015 № 194-VIII)]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy, Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine*, 1 (4), 308–318 [in Ukrainian].

2. Hrudzur O. M. (2014). Kryminalno-pravova polityka Ukrainy u 2014 rotsi kriz pryzmu zakonodavchych zmin [Criminal law policy of Ukraine in 2014 through the prism of legislative changes]. *Pravova polityka v Ukraini: pytannia teorii ta praktyky, Legal policy in Ukraine: questions of theory and practice*, 105–107. Kyiv [in Ukrainian].

3. Kozumbaiev O. S. (2017). Dzherela kryminalno-pravovoho rehuliuвання v Ukraini: doktrynalni aspekty [Sources of criminal law regulation in Ukraine: doctrinal aspects]. *Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : vid 5 kvit. 2001 r. № 2341-III [Criminal Code of Ukraine : of April 5, 2001 № 2341-III]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].

5. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine] (2016). 11-te vyd., pererobl. ta dopovn. Kyiv : Dakor [in Ukrainian].

6. Zakon Ukrainy vid 15 lystop. 2011 r. № 4025-VI «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchych aktiv Ukrainy shchodo humanizatsii vidpovidalnosti za pravoporushennia u sferi hospodarskoi diialnosti» [Law of Ukraine of November 15, 2011 № 4025-VI "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Humanization of Liability for Offenses in the Sphere of Economic Activity"]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text> [in Ukrainian].

7. Zakon Ukrainy vid 15 kvit. 2008 r. № 270-VI «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalno-protsesualnoho kodeksiv Ukrainy shchodo humanizatsii kryminalnoi vidpovidalnosti» [Law of Ukraine of April 15, 2008 № 270-VI "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine on the Humanization of Criminal Liability"]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-17#Text> [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrainy vid 23 liut. 2014 r. № 767-VII «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchych aktiv Ukrainy shchodo prypynennia norm zakoniv, skhvalenykh 16 sichnia 2014 roku» [Law of Ukraine of February 23, 2014 № 767-VII "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Termination of Laws Approved on January 16, 2014"]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-18#Text> [in Ukrainian].

9. Zakon Ukrainy vid 16 sich. 2014 r. № 721-VII «Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro sudoustrii i status suddiv» ta protsesualnykh zakoniv shchodo dodatkovykh zakhodiv zakhystu bezpeky hromadian» [Law of Ukraine of January 16, 2014 № 721-VII "On Amendments to the Law of Ukraine" On the Judiciary and the Status of Judges "and procedural laws on additional measures to protect the safety of citizens"]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-18#Text> [in Ukrainian].

10. Cherniei V. V. (2014). Suchasna kryminalno-pravova polityka Ukrainy na zakonodavchomu rivni [Modern criminal law policy of Ukraine at the legislative level]. *Aktualni problemy kryminalnoho prava, Actual problems of criminal law*, 6–9. Kyiv [in Ukrainian].

Роль законов Украины об уголовной ответственности в системе уголовного законодательства

Бабанина В., ORCID: <https://orcid.org/ORCID/0000-0003-4173-488X>

Кандидат юридических наук, доцент, докторант научной лаборатории по проблемам расследования преступлений Учебно-исследовательского института №1
Национальная академия внутренних дел, г. Киев, Украина

Аннотация. В статье проанализированы законы Украины об уголовной ответственности как составную системы уголовного законодательства. Автором аргументировано, что изменения в уголовное законодательство вносятся на основании законов Украины о внесении изменений в УК Украины. Указанные законы не являются самостоятельными, а реализуются путем интеграции их положений в действующий УК Украины. Законы Украины об уголовной ответственности не включают в УК Украины вполне, как нормативно-правовой акт, поскольку в уголовном законе отражают лишь некоторые положения законов Украины о внесении изменений в УК Украины. Обосновано, что законы Украины об уголовной ответственности, которыми вносятся изменения в действующий УК Украины, до вступления в силу могут быть изменены или отменены. Однако после вступления такого закона в силу для изменения их необходимо принимать другой закон, который будет вносить изменения в действующий УК Украины и одновременно отменять соответствующий закон Украины об уголовной ответственности. Закон Украины «О внесении изменений в Уголовный и Уголовно-процессуальный кодексы Украины относительно гуманизации уголовной ответственности» способствовал гуманизации уголовной ответственности путем частичной декриминализации деяний и введения нового подхода (более дифференцированного) к выбору мер наказания за преступления. На основании Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно гуманизации ответственности за правонарушения в сфере хозяйственной деятельности» было декриминализовано ряд общественно опасных деяний; дополнен ст. 12 УК Украины положениями, которые предусматривали классификацию преступлений в зависимости от их тяжести не только ввиду наказание в виде лишения свободы, но и в виде штрафа.

Ключевые слова: криминализация, декриминализация, уголовное законодательство, Уголовный кодекс Украины, общественные отношения, закон Украины об уголовной ответственности, гуманизация, штраф, аналогия.

Centre for European Reforms Studies a.s.b.l.
(Grand Duchy of Luxembourg)

European Reforms Bulletin

scientific peer-reviewed journal

2017
No. 4

Passed for printing 24.08.2017. Appearance 17.09.2017.
Typeface Times New Roman. Circulation 100 copies.

Design, computer page positioning, layout: **Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg**
All the articles are published in author's edition. Publishing institution: **Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg** (Registre de commerce et des sociétés, Luxembourg, F 10.340, siège social: L-1541 Luxembourg, 36, boulevard de la Fraternité),
+352661261668, e-mail: bulletin@email.lu, <http://cers.eu.pn/bulletin.html>